

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Навчально-науковий інститут філософії та освітньої політики

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 54

Збірник статей з актуальних наукових проблем

**До 190-річчя Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова**

До 60-річчя кафедри богослов'я та релігієзнавства

2025

*Рекомендовано до друку Вченою радою
Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики
Українського державного університету імені Михайла Драгоманова
(протокол № 6 від 29 січня 2025 р.)*

Редакційна колегія:

Бондаренко В.Д., доктор філософських наук, професор, завідувач богослов'я та релігієзнавства Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Глушко Т.П., доктор філософських наук, професор кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, заступник директора з наукової роботи та міжнародних зв'язків

Гончаренко К.С., кандидат філософських наук, доцент, завідувач кафедри філософії Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Мелешенко Т.В., кандидат історичних наук, професор, декан історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Корицький Я.Б., голова Наукового товариства студентів та аспірантів Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова, аспірант II року навчання

Осадча Л.В., кандидат філософських наук, професор, професор кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Саган О.П., доктор філософських наук, професор, завідувач відділенням релігієзнавства Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України,

Потильчак О.В., доктор історичних наук, професор, завідувач кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Целковський Г.А., кандидат філософських наук, доцент кафедри богослов'я та релігієзнавства Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

У збірнику подано наукові статті за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Державно-церковні відносини в Україні: стан та виклики» (5 грудня 2024 р.) та II Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та суспільство: міждисциплінарні підходи та новітні дослідження» (31 січня 2025 р.).

У працях вчених з України та Польщі висвітлено актуальні теоретичні та прикладні проблеми психології, філософії, культурології, історії, педагогіки, а також представлено міждисциплінарні пошуки та здобутки.

Упорядники:

Русаков С.С., директор Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики, кандидат філософських наук, доцент, професор кафедри філософської антропології, філософії культури та культурології Навчально-наукового інституту філософії та освітньої політики Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Можгин Віктор, міжфакультетські кандидатські культурологічні студії, Факультет міжнародних і політичних досліджень, Ягеллонський університет в Кракові

Карпенко О.А., студентка III курсу Українського державного університету імені Михайла Драгоманова

Г94

Гуманітарний корпус: [збірник статей з актуальних наукових проблем] – Випуск 54. – Київ: ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2025. – 92 с.

УДК 322:2-7(082)
Г94

© Автори статей, 2025

© Український державний університет
імені Михайла Драгоманова, 2025

© Видавництво ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2025

ISBN 978-966-999-503-2

DRAHOMANOV UKRAINIAN STATE UNIVERSITY
Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy

HUMANISTIC CORPUS

Issue 54

Collection of articles on scientific contemporary problems

**To the 190th anniversary
of the Drahomanov Ukrainian State University**

To the 60th anniversary of the Department of Theology and Religious Studies

2025

Members of Scientific Board:

Bondarenko V.D., Doctor of Sciences in Philosophy, Professor, Head of the Department of Theology and Religious Studies of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University

Hlushko T.P., Doctor of Sciences in Philosophy, Professor of the Department of Philosophy of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of the Drahomanov Ukrainian State University, Deputy Director for Scientific Work and International Relations

Honcharenko K.S., PhD in Philosophy, Associate Professor, Head of the Department Philosophy of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University

Meleshchenko T.V., PhD in History, Professor, Dean of the Faculty of History of Drahomanov Ukrainian State University

Korytskyi Ya.B., Head of the Scientific Society of Students and Postgraduates of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University, 2nd year postgraduate student

Osadcha L.V., PhD in Philosophy, Professor of the Department of Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture and Cultural Studies of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University

Sagan O.P., Doctor of sciences in Philosophy, Professor, Head of the Department of Religious Studies at the H.S. Skovoroda Institute of Philosophy of the National Academy of Sciences of Ukraine

Potylchak O.V., Doctor of Sciences in History, Professor, Head of the Department of Source Studies and Special Historical Disciplines of the Faculty of History of Drahomanov Ukrainian State University

Tselkovsky G.A., PhD in Philosophy, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Theology and Religious Studies of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University

The collection presents scientific articles based on the materials of the International Scientific and Practical Conference 'Church-State Relations in Ukraine: State and Challenges' (5 December 2024) and the II International Scientific and Practical Conference 'Science and Society: Interdisciplinary Approaches and Recent Research' (31 January 2025).

Works by undergraduate, postgraduate and young scientists from Ukraine and Poland address contemporary theoretical and applied problems of psychology, philosophy, cultural studies, history and pedagogy, and present interdisciplinary research and findings.

Compiled by:

Rusakov Serhii, Director of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy, PhD in Philosophy, Professor of the Department of Philosophical Anthropology, Philosophy of Culture and Cultural Studies of the Educational and Scientific Institute of Philosophy and Educational Policy of Drahomanov Ukrainian State University

Możgin Wiktor, mgr, Faculty of Cultural Studies Doctoral Studies, Faculty of International and Political Studies of the Jagiellonian University in Krakow

Karpenko Olha 3rd year student of Drahomanov Ukrainian State University

Humanitarian Corpus: [collection of articles on current scientific problems]. – Issue 54. – Kyiv: NVP Interservice Publishing House, 2025. – 92 p.

ISBN 978-966-999-503-2

© Article authors, 2025

© Dragomanov State University of Ukraine, 2025

© NVP Interservice Publishing House, 2025

ПРАВОСЛАВНИЙ ІДЕАЛ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ЦІННІСНО-ДУХОВНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОГО ВІРУЮЧОГО

Апаршин Іван Олександрович

*аспірант кафедри богослов'я та релігієзнавства
Навчально-науковий інститут філософії
та освітньої політики Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Цінності в християнстві розглядаються як багатогранна й динамічна система, що охоплює різні рівні функціонування й особливі закономірності на кожному з них.

Важливе місце в ієрархії цінностей християнства посідає людина. Людина поєднує в собі як духовне (умоглядне), так і матеріальне, ідеальне та реальне і реальність людини визначається тим, наскільки ідеальне в ній знаходить своє втілення, вона є одночасно актуальним проявом своєї безмежної сутнісної досконалості та потенційним прагненням до її втілення, тобто процесом реалізації ідеї цієї досконалості. [2]

Християнське вчення, ґрунтуючись на ідеї створення людини Богом, проголошує її богоподібність. Особистість, яка розглядається як перш за все духовна сутність, займає пріоритетне місце і вважається вищою за суспільство.

Сьогодні питання релігійної духовності, християнської етики та їхнього впливу на моральний стан сучасного суспільства залишаються ключовими у дискусіях не лише релігієзнавців, інших науковців. Християнські цінності відіграють визначальну роль у розвитку національної культури, формуванні політичних і освітніх інститутів, а також у впливі на інші сфери суспільного і духовного життя. Це у свою чергу провокує осмислення природи християнських цінностей, аналіз їхньої сутності, визначення основних характеристик, форм прояву та рівнів організації, а також виявлення закономірностей їхнього розвитку в умовах сучасного світу.

Проблематика релігійних цінностей належить до сфери внутрішнього духовного світу людини, проте одночасно має вирішуватися в широкому соціальному й законодавчому контексті. Пошук універсальних морально-ціннісних орієнтирів, які сприяють розвитку суспільства, вимагає глибокого аналізу природи релігійних цінностей, їхньої сутності, складових і особливостей функціонування.

У православній антропології головним сенсом людського життя є прагнення до уподібнення Богові, досягнення духовної досконалості

через любов, служіння ближньому, смирення і милосердя. Подібна ідея є важливим орієнтиром для сучасної людини, яка часто стикається з екзистенційною порожнечою та пошуками сенсу життя.

«Трансформація класичного «автономного суб'єкта» в суб'єкта «нарцисичного споживання» спричинилася до складних сценаріїв співвідношення секуляризації та «релігієзації» в сучасній західній цивілізації, до появи ультрафундаменталістських проєктів як зворотного боку феномена глобалізації» [3].

На тлі сучасності постає логічне питання про місце і роль релігії в умовах сучасного духовного розвитку людства. Йдеться про те, якою може бути форма існування релігійної свідомості в нинішніх умовах і яку складну та неоднозначну функцію виконує релігія в умовах духовно-ціннісного вакууму. Водночас, аналізуючи крах просвітницького проєкту, слід врахувати, що його початкові засади орієнтувалися на повне звільнення людини від релігійних уявлень, що мало забезпечити досягнення автономії

Православні християнські цінності є багатогранною системою, що впливає на всі рівні людського життя. Вони забезпечують духовну рівновагу, підтримують соціальну стабільність і залишаються важливим елементом культурного та морального розвитку сучасного суспільства, навіть за умов трансформації та переосмислення їхньої ролі в глобалізованому світі.

Орієнтири православної церкви впливали на процеси культурного розвитку, формування критеріїв оцінки культурних феноменів і їх інтеграцію до національної культури. Сучасні трансформації цих цінностей стосуються як церковних доктрин, так і індивідуальних орієнтацій, що сприяє формуванню позаконфесійних і позацерковних підходів. На сьогоднішній день простежується тенденція переходу від теоцентризму до антропоцентризму, що відповідає загальним світовим соціальним змінам.

Разом з тим, у теперішньому часі людина стоїть перед незліченною кількістю викликів епохи. Сучасні соціологи все більше розглядають духовність окремо від релігійності, акцентуючи увагу на універсальних цінностях, таких як добро, істина, краса, любов, справедливість тощо, що стосуються кожної людини. Для багатьох людей духовність асоціюється з пошуком сенсу життя, а не з релігійними канонами. Зокрема, багато молодих людей, розчарованих традиційною релігією, звертаються до нових форм духовності, які допомагають у визначенні цілей життя, зосереджуючись на енергетичному потенціалі і розвитку життя «тут і зараз». Така «духовність життя» приваблює своєю орієнтацією на повноцінне, мирне, справедливе і щасливе існування в гармонії з усіма аспектами людської сутності. [1]

Оскільки релігійні цінності впливають на соціальні структури та поведінкову мотивацію, формуючи їхній зміст і напрямок, вони можуть як об'єднувати суспільство, так і викликати дезінтеграційні процеси. У

сучасному світі відмічається зростання сили їхнього впливу на політичну й економічну сфери.

Християнська ціннісна орієнтація характеризується парадоксальністю та внутрішніми суперечностями. Вона знаходить відображення у понятті «внутрішньої людини», яке формує розуміння сенсу життя, високий рівень емоційного сприйняття і створює умови для реалізації поведінкових моделей у релігійному контексті. Цінності мають також терапевтичний потенціал, сприяючи духовній рівновазі й стабільності особистості.

Цінності на цьому рівні формують морально-етичну основу для регулювання поведінки людини, пропонуючи їй норми та критерії оцінки, засновані на христоцентризмі й любові до ближнього. Вони відображають трансцендентну систему [6] Добра і слугують основою практичної християнської етики. Біблія не лише описує те, що відбувалося чи відбувається, але й вказує, яким має бути світ і як людині слід діяти в ньому. За вченням Церкви, Господь Бог створив Всесвіт і встановив закони – фізичні та моральні, дотримання моральних напрямів залежить від вибору й волі кожної особистості, таким чином утворюючи ряд основних складових ідеалу людської природи:

- **свободу вибору, внаслідок чого** моральні закони залишаються на розсуд людини, що підкреслює її свободу волі та відповідальність за власні дії.

- **особисту духовну відповідальність через** дотримання моральних законів, що у свою чергу вимагає від людини духовного зусилля, усвідомлення та вольового вибору.

- **відповідність біблійному баченню** - Святе Письмо не лише описує реальність, але й надає орієнтири для морального вибору, вказуючи, яким має бути правильний шлях життя.

- **дотримання гармонії між фізичним і моральним, що** забезпечує духовну та соціальну гармонію у світі.

Нова духовність є соціокультурним мегатрендом, що формується на основі поєднання різних релігійних і духовних традицій, включаючи західну езотерику, східну мудрість, а також дохристиянські та християнські елементи. Вона тісно пов'язана з індивідуалізацією, підкреслюючи особистісний розвиток, самовдосконалення та суб'єктивний досвід як головний орієнтир, що контрастує з інституційними релігіями, їхніми догматами й ригористичними нормами. Цей феномен можна вважати пострелігійним, оскільки він здатний існувати без теїстичних чи традиційно релігійних уявлень, натомість фокусуючись на індивідуальному досвіді та пошуку внутрішнього сенсу життя. Нова духовність часто виступає як альтернатива традиційним релігійним інституціям, віддаючи перевагу внутрішньому пошуку смислу, психічному благополуччю й позитивному

стилю життя. Однак вона не обмежується новими релігійними рухами або культурою New Age, а може інтегрувати різні релігійні та світоглядні традиції [5].

Серед ключових цінностей нової духовності прагнення до внутрішнього розвитку, етичних та естетичних ідеалів, що допомагають досягти щастя та психологічного добробуту. Віра трансформується з релігійного контексту у віру в суб'єктивність і внутрішній світ особистості, де основна увага приділяється індивідуальним цінностям, а не зовнішнім догмам. У центрі цієї духовності індивідуальний пошук сенсу життя, який кожна людина визначає й реалізує самостійно відповідно до власного життєвого шляху [4].

Екзистенційна гармонія сучасної людини, її ідеал крізь призму православної віри виявляється у сформованій системі цінностей, яка є основою для прийняття іншого «Я» разом із його смислами та цінностями. Світ іншого або визнається як цілісність, або відкидається, і водночас він сприймається як сукупність зв'язків та значень. Духовність людини містить у собі певну норму, яка може бути неусвідомленою, але проявляється у психічному стані, самодетермінації, самоорганізації й самовизначенні особистості.

Сутність духовного сприйняття полягає у подоланні розриву між особистим «Я» та «Я» іншого, а також між внутрішнім і зовнішнім світом свідомості. Онтологічний аспект сучасної православної духовності базується на внутрішньому бутті, наділеному духом, а не на протиставленні суб'єктивного й об'єктивного. Ця духовність доповнюється аксіологічними елементами, що дозволяють їй проявлятися на різних рівнях і формах, включаючи повсякденну діяльність, де відображається система духовних цінностей особистості.

Література:

1. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. Монографія. Вінниця 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. 352 URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058232.pdf>
2. Брезинський В. М. Homo Infinitus. Досконалість людини та її подвійна природа. *Тези Міжнародної наукової конференції «Духовність. Культура. Людина»*. Львів, 15-16 квітня, 2010 р. Львів: Львівський національний університет імені І. Франка, 2010. 174 с. – URL: http://lnu.edu.ua/faculty/Phil/tezy_dkl_2010.pdf
3. Козловський О.Р. Релігійна свідомість і релігійні практики населення сучасної України як предмет соціально-філософського аналізу. Київ: ВД «Стилос», 2007. 192 с. URL: <https://inasu.org.ua/assets/files/books/2007/kozlovski.pdf>
4. Mariański Janusz Nowa duchowość jako megatrend społeczno-kulturowy - mit czy rzeczywistość? *Uniwersyteckie Czasopismo Socjologiczne*. Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie. 2015. № 13. p. 22-45 URL: https://cejsh.icm.edu.pl/cejsh/element/bwmeta1.element.desklight-d383d25b-e39c-4b29-bb59-71bd1aa15eb0/c/UCS_2015_nr_13_art_2.pdf
5. Chorna L., Rozova T., Rusakov S., Tselkovsky G. The ideal in the cultural system: a structural-functional analysis. *Interdisciplinary Studies of Complex Systems* No. 23 (2023). 179–190

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ

Бондаренко Віктор Дмитрович

доктор філософських наук, професор,

член-кореспондент НАПН України,

завідувач кафедри богослов'я та релігієзнавства

Навчально-наукового інституту філософії

та освітньої політики Українського державного

університету імені Михайла Драгоманова,

м. Київ, Україна

В кожному із періодів новітньої історії України актуалізувалися різні проблеми державно-церковних відносин. У спробах їхнього розв'язання українська держава спиралася як на міжнародний досвід так, і перш за все, на досвід українських державних утворень різних періодів, серед яких особливо слід виділити моделі державно-церковних відносин часів запровадження християнства на Русі, розвитку древнього східно-слов'янського ареалу, козацької держави, а згодом трьох українських урядів періоду 1917-1921 років (УНР, Гетьманату та Директорії), які, як відомо, базувалися на релігійних свободах, симфонії держави і церкви та незалежності (автокефалії) православної церкви в межах української держави.

В період української незалежності спільними зусиллями держави, церков та релігійних організацій а також громадянського суспільства велася активна робота по нівелюванню радянського етатизму, переборюванню міжцерковних конфліктів, ліквідації релігійного підпілля, створення максимальних можливостей для відродження релігійної мережі та

інфраструктури необхідної для забезпечення життєдіяльності релігійних організацій, повернення колишньої церковної власності її справжнім господарям та встановлення партнерських взаємин церков і релігійних організацій з українською державою.

Впродовж тривалого часу центральною проблемою міжцерковних та державно-церковних відносин в Україні була відсутність єдності у православному середовищі, що завжди складало і продовжує складати домінанту в релігійному житті України [1].

Своєрідним вінцем у зусиллях церков, влади і суспільства стало проведення у 2018 році Об'єднавчого собору, у Софії Київській, що завершився отриманням Томосу Вселенського патріарха про дарування Православній Церкві України (Українській Православній Церкві) автокефалії.

В силу різних обставин, пов'язаних із недоліками підготовки та проведення згаданого Собору, недосконалістю законодавства, історичною та психологічною застарілістю міжправославної напруженості, в Україні процес об'єднання православних просувається з певними труднощами.

Центральною проблемою є відсутність достатніх ініціатив держави у забезпеченні єдності православних в Україні. Православне середовище вкрай потребує медіаторських зусиль з боку держави в організації переговорного процесу між Православною церквою України та Українською православною церквою. Держава мала б проявляти активність у цьому напрямку, як на міжнародному та національному так і на регіональному рівнях. Особливого значення слід було б надавати реалізації тих ініціатив, що виходять із самого православного середовища, таких, наприклад, як утворене нещодавно «Софійське братство» [2], яке мало б отримати підтримку держави, як беніфіціара релігійного миру та громадянської злагоди у суспільстві, або скажімо, як відомий лист єпископату УПЦ [3] щодо незгоди з діяльністю московської патріархії у зв'язку з анексією Донецької єпархії. Це ж саме можна сказати і про недостатню підтриману державою ініціативу т.з. підписантів, проявлену священством УПЦ.

В силу психологічної застарілості проблеми міжправославних протиріч, переговорний процес між православними структурами в Україні не може бути зрушений з місця лише формальними запрошеннями священноначалля цих церков до об'єднання [4]. Тут, очевидно, не обійтися без активності з боку держави щодо ініціювання Вселенською патріархією своєрідної перехідної форми при об'єднанні парафій та священства УПЦ та ПЦУ. На нашу думку тут особливу роль повинно було б відіграти представництво Вселенського патріарха в Києві, очолюваного його екзархом єпископом Михаїлом Команським. в Києві, очолюваного його екзархом єпископом Михаїлом Команським.

Держава повинна була б проініціювати проведення на загальнонаціональному та регіональному рівнях ряду конференцій, зустрічей, дискусій щодо об'єднання православних в Україні, особливо, що стосується удосконалення механізму зміни юрисдикції православних громад та, особливо, запобігання силових методів розв'язання матеріальних протиріч, що виникають між православними віруючими двох юрисдикцій, як це, наприклад, сталося нещодавно у місті Черкаси [4]. Місцевій владі слід було б ретельніше опрацьовувати моделі переходу православних з однієї юрисдикції в іншу, та більш активно використовувати можливості правоохоронних органів у справі дотримання відповідного законодавства.

В роки війни особливого значення набуває капеланська діяльність церков та релігійних організацій. Вона є помітним стабілізуючим фактором на фронті та в тилу. Водночас інститут військового священства (капеланства) потребує подальшого удосконалення та розвитку разом з іншими видами капеланства, що зародилися та розвиваються у нашому суспільстві (медичне, в системі виконання покарань, поліцейське, шкільне та інші види капеланства).

Особливого значення набуває робота з допомоги з входження до об'єднаної церкви духовних шкіл та монастирів, особливо трьох українських Лавр – Києво-Печерської, Почаївської та Святогірської. Крім того настав час змінити статус Корецького жіночого монастиря, який зберігає свій статус ставропігії Московського патріарха. У цій роботі слід було б повніше враховувати уже здобутий досвід в процесі переходу Києво-Печерської лаври з юрисдикції УПЦ до ПЦУ.

Крім того, уже сьогодні, слід було б подумати над питаннями матеріального забезпечення православних в Україні всім необхідним для проведення богослужбової діяльності. З цією метою необхідно заснувати та розвивати виробництво церковного начиння та видавництво духовно-релігійної літератури, зміст якої виключав би пропаганди «руського мира». Тут, очевидно, також не обійтися без сприяння та допомоги держави в організації таких виробництв, що в майбутньому забезпечили б повну автономність православних в Україні від подібного роду продукції, що і сьогодні надходить в Україну з Російської Федерації.

Українській державі, в особі органів освіти, слід було б надати сприяння українським церквам ширших можливостей з підготовки кадрів духовенства та богословів в інших церквах, що меншою мірою пов'язані з РПЦ.

Історія державно-церковних відносин вчить нас, що конфлікти і напруженості в релігійному середовищі активніше вирішувалися там, де державний чинник не лише відчував свою відповідальність за розв'язання цих напруженостей, але й брав активну участь у цій роботі, не втручаючись

при цьому, у внутрішні справи церков та релігійних організацій. Українська держава повинна також дотримуватися такого правила усіма доступними для неї шляхами.

Література:

1. Бондаренко В.Д., Висоцька Т.М., & Кушнірчук В.А. Автокефалія в Україні: головні актори у контексті історичної драми кінця ХХ-початку ХХІ століть. Культурологічний альманах, (1) стор. 4-12 (Фахова Б) <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.1.1>
2. Вікіпедія «Софійське братство».
3. Див., наприклад: «У єпархіях УПЦ проводять засідання в підтримку Заяви 33 єпископів проти звільнення синодом РПЦ митрополита Донецького УПЦ Іларіона». Релігія в Україні/religion.in.ua. – 08.11.2024.
4. Див. «Звернення до митрополита Онуфрія із закликом до діалогу про єднання» / pomisna.info – 15.08.2024.
5. BBC News Україна/www.bbc.com «Битва за храм. Що сталося в Черкасах»; 17.10.2024.

РЕЛІГІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Бучма Олег Васильович

*кандидат філософських наук, доцент,
старший науковий співробітник
Відділення релігієзнавства
Інституту філософії
імені Г. С. Сковороди НАН України
м. Київ, Україна*

Нині на початку III тисячоліття нової ери Україна і світ увійшли в нову фазу свого розвитку. Ця фаза – постмодерна, постіндустріальна, інформаційна. Ми є свідками того, що процес цього входження супроводжується масштабними суспільними трансформаціями.

Водночас, суворою реальністю для світового співтовариства став феномен війни, що поступово набуває все більшої ескалації та характеру планетарного виміру. Війна завдає нищівних руйнувань системам міжнародного та державного національного права. Тому нині нагальним питанням для світового співтовариства є відновлення і утвердження ключової ролі позитивного, об'єктивного права, саме як регулятора суспільних відносин та дієві міжнародні гарантії й реальне ефективне забезпечення суб'єктивного права – прав і свобод людини та прав і свобод

спільнот, як умови безпеки і стабільності міжнародного правопорядку.

Прикметно, що ця війна не лише/просто міждержавна. Вона має світоглядний, ментальний, ціннісний смисл і характер. Це війна антиправа проти права, антикультури проти культури. Це війна світів – «руського міра» проти Українського світу. В різноманітних формах (відкритих і прихованих) вона продовжується від століття до століття і вже перейшла з другого у третє тисячоліття.

Впродовж багатостолітнього періоду так званий «руський мір» (Московія, Російська Імперія, Радянський Союз, Російська Федерація) завдавав нищівних ударів українському державному і правовому будівництву та утвердженню засад Українського світу. А в цьому будівництві держави і Українського світу завжди займав чільне місце релігійний чинник. Прикметно, що в основі нинішнього, так званого «руського міра», так само як і колись, знаходиться московсько-православне та імперсько-радянське коріння. Росія (у формах рашизму, російського нацизму й неоімперіалізму) активно використовуючи у війні проти України релігійний чинник і здійснюючи геноцид українців намагається знищити історичні, культурно-цивілізаційні, духовно-релігійні основи Українського світу, ліквідувати українську державність і повернути колесо історії назад та відродити квазірадянську імперію [1, с. 11].

Нові виклики та загрози як для безпеки нації і держави, так і для безпеки людини супроводжуються знеціненням людської гідності й людського життя та іншими явищами, притаманними суспільству, в якому відбувається структурне розширення соціуму й утвердження соціальних відносин, які виходять за межі цивілізованих світових моделей. Отже, якщо нині держава за допомогою закону і права та забезпечення їх дії не створить впливові запобіжники цим викликам і загрозам, то можуть бути незворотні наслідки, у результаті яких українське суспільство може бути відкинуте на маргінеси культурно-цивілізаційного поступу людства.

Відтак, війна Російської Федерації проти України є ключовим викликом національній безпеці. А релігійно-правова складова, на мою думку, займає вагоме місце в системі національної безпеки. В цьому контексті, відзначу, що дієвим запобіжником переростання повномасштабної гарячої війни Росії проти України у світову та внутрішню духовну дезінтеграції й хаотизації українського суспільства є світський характер української держави та те, що її міждержавні відносини ґрунтуються на повазі до прав і свобод людини, в тому числі – совісті, релігії і переконань, визнанні свободи особи сповідувати будь-яку релігію, наданні повної можливості фактичного користування правами і свободами релігійних/етнорелігійних меншин, правом розпоряджатися своєю долею тощо.

В Україні (на відміну від Росії) релігія відіграє не політико-

ідеологічну, а культуро-творчу роль, що й суттєво відрізняє (з поміж іншого) Український світ від «руського міра». А тут варто наголосити, що соціальний й особистісний ефекти функціонування релігії корелюються з рівнем забезпечення релігійних прав і свобод у певному суспільстві. З іншого боку, цей рівень забезпечення сприяє ціннісній єдності рівності, справедливості, гідності, колективних та індивідуальних прав і свобод або ж навпаки, їх нівелює. Тому, незалежно від обставин, права і свободи повинні бути забезпечені та здійснюватися без обмежень.

Зауважимо, що в умовах воєнного часу є особливості щодо застосування обмежень прав людини. Однак, наголосимо, що не підлягають обмеженням такі права, як право на життя, право на свободу думки, совісті та релігії, право на справедливий суд та заборона рабства, катувань та поводження, що принижує гідність.

Навіть війна не може бути причиною, щоб відмовитися від прав і свобод та скасувати відповідні зобов'язання щодо них. Хоча держава, зважаючи на спеціальні правила реалізації прав і свобод під час воєнного стану, має право відступити від окремих зобов'язань щодо гарантій і забезпечення прав і свобод (у тому числі й релігійних) на окупованих/ анексованих територіях. Власне, цим правом і скористалася Україна в 2015 р. [2].

Згідно із цим, Російська Федерація як держава, яка окупувала і контролює частину України, мала б відповідати за дотримання і захист прав людини на цих територіях (за міжнародним гуманітарним правом та міжнародним правом прав людини). Однак, на окупованих територіях наявні грубі, жорстокі порушення індивідуальних і колективних прав і свобод (в тому числі й релігійних). Попри те, що Україна не може гарантувати додержання цих прав і свобод на окупованій території, вони мають бути забезпечені на підконтрольній Україні території в повному обсязі.

В умовах війни гостро актуалізувалося питання співвідношення реалізації релігійних прав і свобод та виконання військового обов'язку.

Нагадаємо, що Конституцією України закріплено право кожного на свободу світогляду і віросповідання, яке включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність [3]. Обмеження цього права законом може бути лише в інтересах охорони громадського порядку, здоров'я і моральності населення або захисту прав і свобод інших людей. З метою створення належних умов для реалізації військовослужбовцями права на свободу світогляду та віросповідання стало вирішення питання формування військового капеланства в Україні. А важливим правовим кроком на

шляху інституалізації військового капеланства в Україні стало прийняття 30 листопада 2021 року Закону України «Про Службу військового капеланства», який регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання військовослужбовців Збройних Сил України, Національної гвардії України, інших утворених відповідно до законів України військових формувань, Державної прикордонної служби України, а також визначає правові та організаційні засади і принципи діяльності Служби військового капеланства [4].

Водночас, згідно зі статтею 35 Конституції ніхто не може бути увільнений від своїх обов'язків перед державою або відмовитися від виконання законів за мотивами релігійних переконань, але якщо виконання військового обов'язку суперечить релігійним переконанням громадянина, то його виконання має бути замінене альтернативною (невійськовою) службою.

Ці питання врегульовуються Законом України «Про альтернативну (невійськову) службу» (Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу. (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>).

Однак нині, під час воєнного стану, виявилася своєрідна прогалина в законодавстві з питання мобілізації вірян, які мають право на альтернативну службу. Хоча альтернативне виконання військового обов'язку перед державою є непорушним, оскільки воно гарантоване Конституцією України – основним законом держави, норми якого мають найвищу юридичну силу і є нормами прямої дії.

Отже, одним з надійних чинників забезпечення національної безпеки в Україні постають гарантії і забезпечення релігійних прав і свобод та неухильне дотримання/виконання законодавства всіма суб'єктами суспільно-релігійних відносин. При цьому має бути застосована належна міра відповідальності за його (законодавства) порушення, в тому числі й відповідальності таких релігійних організацій та їх членів, діяльність яких є небезпечною для української держави і суспільства. Подолання перешкод, що стоять на заваді забезпеченню й захисту релігійних прав і свобод та ефективній соціальній дії права й формують виклики національній безпеці детермінуватиме утвердження верховенства права та закону, розвиток свободи слова, захист прав людини, релігійних прав і свобод. І це прискорить перемогу у війні з Російською Федерацією та побудову реальної демократичної, соціальної правової держави та розвиненого українського громадянського суспільства у мирний повоєнний час з дієвим механізмом і потужною системою національної безпеки.

Література:

1. Бучма О. В.. Релігія як зброя війни Росії проти України: фокус на православ'ї. Гуманітарний корпус: [збірник наукових статей з актуальних проблем філософії, культурології, психології, педагогіки та історії]. Випуск 52. Київ : ТОВ «НВП Інтерсервіс», 2024. С. 8 – 11
2. Постанова Верховної Ради України Про Заяву Верховної Ради України «Про відступ України від окремих зобов'язань, визначених Міжнародним пактом про громадянські і політичні права та Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/462-19#Text>
3. Конституція України. (1996). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>
4. Закон України «Про Службу військового капеланства». <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text>
5. Закон України «Про альтернативну (невійськову) службу. (1992). <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1975-12#Text>

ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВЛАДИ У СПРАВАХ РЕЛІГІЙ У РОЗВ'ЯЗАННІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ПРОБЛЕМ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ

Висоцька Тамара Михайлівна

*Доктор філософії, головний спеціаліст відділу
у справах релігії Державної служби України
з етнополітики та свободи совісті,
м. Київ, Україна*

Історично в українських землях в житті релігійних організацій утверджувався принцип соборноправності, який був перерваний петровським періодом, коли патріаршество було скасовано а натомість було утворено Священний правительствующий синод, який поставив церкву в адміністративну залежність від світської влади.

Певною мірою саме цей історичний період і слід вважати початком діяльності державного органу у справах релігії. Його діяльність згубно вплинула на соборноправність у церкві, внаслідок чого рядові віруючі були усунуті від виборів священника а його призначення на парафію спочатку затверджувалося а потім і повністю визначалося правлячим архієреєм [1].

Така ситуація зберігалася аж до 1917 року, тобто до обрання патріарха. Новообраний патріарх Тихон (Беловін) з самого початку патріаршої каденції увійшов у глибоке протиріччя з більшовицьким урядом. На відміну від території РСФРР в українських землях часи діяльності трьох українських урядів (1917-1921рр.) розвивалася зовсім інша модель державно-церковних відносин – держава надавала фінансову підтримку

церкві, зберігала військове духовенство, утримувала духовні навчальні заклади і т.д.

Після завоювання більшовиками території України тут була нав'язана російсько-радянська модель державно-церковних відносин, що невдовзі звелася до різного роду ліквідаційної роботи держави щодо релігійних організацій. В СРСР, за часів Леніна та Сталіна, реалізовувалася радикальна модель боротьби держави з релігією та церквою. Поволі формувався державний атеїзм, що повністю виправдовувався марксистсько-ленінською концепцією боротьби з релігією, як світоглядом експлуататорських класів. Тільки в період Другої світової війни Й.В. Сталін відродив діяльність державного органу у справах релігій створивши спочатку Раду у справах Руської православної церкви а згодом і Раду у справах культів. Через деякий час ці два органи були об'єднані в один – Раду у справах релігій. Крім жорсткого контролю за релігійним середовищем державний орган у справах релігій виступав механізмом винищення цілих церков. Як це сталося, зокрема, із заборною Української греко-католицької церкви в Галичині та Закарпатті у 1946-1948 рр. [2]. Державні органи у справах релігій у всіх формах існування діяли під щільним контролем правоохоронних та каральних органів, здійснюючи майже безпосереднє управління релігійними організаціями.

Новий виток антирелігійної діяльності радянської держави реалізувався в процесі т.з. «хрущовської відлиги». М.С. Хрущов прагнучи втілення ідеї швидкої побудови комуністичного суспільства приступив до чергового етапу радикальних обмежень релігійних організацій. Антирелігійна діяльність набула особливої гостроти на початку 60-тих років ХХ ст., що призвело до утворення величезного за своїми обсягами релігійного підпілля та дисидентського руху на релігійному ґрунті. Ця діяльність партійного та державного апарату стосувалася усіх без виключення релігійних організацій (було проведено архієрейський собор православної церкви 1961 року, що усунув духовенство від управління релігійними громадами, ще раніше, з допомогою держави, було здійснено заборону діяльності греко-католицької церкви в Україні, видані документи, що забороняли нормальне функціонування протестантських релігійних організацій).

З приходом до влади у 1964 році Л.І. Брежнєва боротьба з релігією і церквою набула характеру адміністративно-фінансового тиску на релігійні організації.

Рада у справах релігій та її органи, разом із місцевими органами влади, здійснювали жорсткий контроль за діяльністю релігійних організацій. Це повною мірою стосувалося Ради у справах релігій при Раді Міністрів УРСР, щ обула утворена тут у зв'язку із щільністю релігійної мережі в Україні.

В органах радянської влади на місцях були утворені спеціальні Комісії сприяння виконанню радянського законодавства про релігійні культи.

Така ситуація зберігалася в Україні, та й усьому Союзу, до приходу у 1985 році до влади в СРСР М.С. Горбачова. На передодні святкування 1000-річчя хрещення Русі М.С. Горбачов прийняв патріарха Пімена (Ізвєкова) та членів Священного синоду і запропонував трактувати майбутнє свято не як суто церковне а загальнонародне, що забезпечило цивілізаційний прорив народів, які прийняли православ'я [3]. Ця ідея стала лейтмотивом святкування усього 1000-річного ювілею хрещення Русі і поклала початок епохи справжнього самоуправління релігійних організацій. В Україні почала відроджуватися Українська греко-католицька церква, а також утверджуватися ідея православ'я з чітко вираженими національними ознаками, бурхливого розвитку набули різні гілки протестантизму, а також мусульманство, іудаїзм та інші релігії.

Нова політична ситуація радикально змінила роль Ради у справах релігій в Україні та інших органів державної влади, що приходили їй на зміну. В більшості випадків цей орган влади перетворився із управлінського в аналітичний та організаційних. Його основним завданням стала побудова партнерських стосунків між української державою та релігійними організаціями. Державний орган почав надавати релігійним організаціям всебічну допомогу, повертати церквам та релігійним організаціям їх колишнє майно, відібране у них у неправовий спосіб та провадити реєстрацію релігійних організацій, забезпечуючи їм отримання гуманітарної допомоги від одновірців з-за кордону.

Попри зміни, які відбулися у цій царині держава продовжувала і продовжує потребувати наявності державного органу у справах релігій аж до повної ліквідації наслідків етатистського ставлення держави до релігійних організацій.

Центральною проблемою діяльності державного органу у справах релігій були й залишаються врегулювання міжцерковних та міжконфесійних протиріч, що дісталися нам у спадок від царської та радянської доби. Серед них основне місце посідає проблема врегулювання міжправославних протиріч в Україні, що продовжують зберігатися тут попри наявність автокефальної Православної Церкви в Україні, що постала на межі 2018-2019 рр [5]. У розв'язанні цих проблем державний орган у справах релігій покликаний відігравати не лише посередницьку роль але й бути ініціатором безконфліктного розвитку релігійного середовища України. Сам цей орган, безумовно, потребує значно кращого фінансового матеріально-технічного та кадрового забезпечення, особливо на місцях [4].

По мірі розв'язання згаданих проблем державний орган України у справах релігій буде втрачати свій вплив у суспільстві а релігійні організації

будуть перетворюватися на рядові суб'єкти правовідносин.

Література:

1. Див., наприклад, Іван Нечуй-Левицький. Старосвітські батюшки та матушки. Київ. «Знання», 2014 р.
2. Діяння собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946р. у Львові. Львів. Друкарня «Атлас», 1946 рік.
3. Зустріч М.Горбачова з патріархом Піменом та членами Священного синоду. «Правда». Квітень 1988 р.
4. Бондаренко В.Д. Єдність православних в Україні як основа консолідації української нації. Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 7: Релігієзнавство. Культурологія. Філософія: № 40. С. 3-9, 2019. Retrieved from <http://enpuir.npu.edu.ua/handle/123456789/26479>
5. Бондаренко, В. Д., Целковський, Г. А., & Кушнірчук, В. А. (2023). Православ'я в Україні: динаміка трансформаційних змін, їх чинники та результати. Культурологічний альманах, (4), 3–11. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.1>

БЕЗПЕКА ЯК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОГО ЦЕНТРУ ОСОБИСТОСТІ: РЕЛІГІЙНИЙ КОНТЕКСТ

Гаврилюк Тетяна Вікторівна

*доктор філософських наук, професор,
завідувач кафедри філософії, права
та соціально-гуманітарних дисциплін*

*Національної академії статистики, обліку та аудиту
м. Київ, Україна*

В кризових станах людського суспільства релігія в історії людства переважно відігравала позитивну роль. Вона компенсувала людині втрату соціального чи особистісного балансу, формувала здатність бачити перспективи в майбутньому та бажати його конструювати. Відсутність близької перспективи підмінялась далекою перспективою життя вічного чи розірвання кола сансари, втрачені сенси теперішнього замінювались вічними, надчасовими та надприродними сенсами і, в такий спосіб, людина поверталась до себе, до життя, яке варто прожити.

В умовах тяжких випробувань, які вкотре український народ переживає виборюючи своє вільне майбутнє у війні Росії проти України, проблема людини, її смислотворчих уявлень та переконань загострюється з новою силою. Порушені неодноразово в філософській та релігієзнавчій думці проблеми «знецінення духовних ідеалів та гуманістичних цілей,

розмивання моральних орієнтирів та домінуванням песимістичних настроїв, наслідком чого є «загубленість» людини» [1, с. 139] сьогодні набувають нового наголосу та актуалізації їх вирішення. В цьому контексті справедливим є наголос О. Горкуші на тому, що проблема кориниться у зневажливому ставленні суспільства до гуманітарних галузей наук. Саме ця тенденція є причиною поширених маніпуляцій «людиною як біологічно-психологічною машиною, виробничим засобом, суспільним предметом, політичним складником, маркетинговим продуктом» [5, с. 894 - 898]. В такий спосіб, окрім зовнішнього тиску трагізму війни, українська особистість виявилася безпорадною в контексті формування відчуття власної гідності і в результаті наслідків сформованого суспільства споживацтва.

Релігія в її сутнісному контексті завжди протистояла та протистоїть культурі споживацтва, повертаючи особистість до цінностей високого порядку. Варто звернути увагу на те, що в кінці минулого століття та на початку ХХІ проблема протистояння культурі споживацтва спонукала християнських богословів різних традицій знайти мову, яка б нагадала людині розвиненого техногенного суспільства про вищі сенси людської сутності. Богослови активно звертаються до теми любові. Зокрема, Іоанн Зізіулас, відомий грецький богослов, розвиває антропологію особистості акцентуючи на тому, що Бог є Любов, Він «існує як спілкування вільної любові унікальних, незмінних та неповторних ідентичностей, тобто істинних особистостей в абсолютно онтологічному сенсі» [2, с. 245]. Відтак, людина як образ та подоба Бога, перебуваючи в Любові, перебуває в Богові. Перебуваючи в Богові людина вільно творить добро, вільно сприймає Іншого, як рівного собі.

Тема любові була наріжним каменем і богослов'я Бенедикта XVI. В енцикліці «Милосердя в істині» він наголошує на тому, що любов є «головна рухома сила справжнього розвитку кожної особистості та всього людства» [2, с. 251]. А в іншій його праці, в енцикліці «Бог є Любов», понтифік наголошує на тому, що «метою життя християнина, як соціальної істоти, так й індивіду, є пошук та зустріч з Богом», яка «здійснюється не завдяки високій ідеї чи етичним правилам, а тому, що це є відповідь на дар любові, з якою Бог прийшов до людини» [2, с. 152].

Розвиток богослов'я спілкування, персоналізму, богословської антропології в останні десятиліття, виглядає не лише як реакція богословів на вихолощення людського духу в суспільствах споживацтва, але і як певне передчуття тих трагічних наслідків цього суспільства, які не довелось довго чекати. Загострення військових конфліктів в усьому світі, війна Росії проти України, в релігійному контексті війна між православними, за переважною кількістю вірних, країнами є прямим наслідком підміни справжнього

гуманізму з його антропоцентризмом на декларований гуманізм за яким майстерно будувався фінансовоцентризм, із служінням мамоні, а не Богові.

Слушним є думка про те, що український соціум років напередодні повномасштабного вторгнення Росії в Україну, був руйнацією «звичної системи цінностей» та, більше того, навіть втратою «мети і сенсу життя» [1, с. 185]. В таких соціо-політичних та культурних умовах релігія виступає важливим фактором повернення цих сенсів. Предстоятель Православної Церкви України, Митрополит Епіфаній звертаючись в ті роки до пастви наголошував на необхідності свідомого вибору віри, свідомого вибору істинного життя на протигагу життю з порожніми цінностями. На його переконання, це був момент, коли миряни повинні були берегти живу віру та жити «згідно з її настановами та не відпадати від неї» [3].

За роки повномасштабної війни український соціум, українська людина переживають значні внутрішні трансформації. З одного боку, як відзначає Віктор Єленський, «війна завжди загострює релігійні почуття», а з іншого «людина постає перед питанням про те, як це стало можливим, як Господь допустив такі трагедії й страждання»[4]. Водночас, варто відмітити, що образ Церкви під час війни докорінно відрізняється від образу Церкви у мирний час. Під час війни Церква, окрім духовної опіки, повернення втрачених сенсів, виявляється джерелом постійної і матеріальної допомоги. Зокрема, Віктор Єленський зауважує на тому, що «сотні й тисячі священнослужителів стали, говорячи біблійною мовою, у проломі за свою землю і своїх людей. Ми можемо підрахувати ті тисячі тонн гуманітарної допомоги, яку вони доставили у різні куточки країни, число евакуйованих, реабілітованих, uzдоровлених і нужденних, які отримали підтримку. Але неможливо підрахувати скількох людей зцілило і витягло з безодні відчаю пастирське слово і просто присутність поруч душпастиря. Неможливо переоцінити і значення служіння капеланів на цій війні, які часто опиняються з воїном у мить, коли ніхто інший не здатний допомогти солдату»[4].

Сучасний український соціум переживає черговий період глибинних сутнісних трансформацій. Відчуття холодного подиху смерті, яке стало для українців, які проживають на теренах України, щоденним змістом, загострює прагнення до віднайдення себе, власної ідентичності, свободи та гідності. Саме в цьому контексті, на релігійні організації покладається відповідальність за збереження безпеки у внутрішньому світі людини, в її сутності.

Література:

1. Безпека, релігія, церква в сучасному суспільстві. Монографія. Вінниця 2021. Видавництво ФОП Кушнір Ю.В. – 352 с.
2. Гаврилюк Т.В. Людина в християнській антропології XX – XXI століття. Моногра-

фія. – К. ТОВ «НВП «Інтерсервіс», 2013. – 334 с.

3. Доповідь Предстоятеля на Архієрейському Соборі 14 грудня 2019 р. URL: https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/dopovid-predstoya_telya-na-arhiyerejskomu-sobori-14-grudnya-2019-r.

4. Релігія на війні — це те, що допомагає вижити і суспільству і окремій людині — Віктор Єленський. Державна служба України з етнополітики та свободи совісті. URL: <https://dess.gov.ua/relihiia-na-viyni-tse-te-shcho-dopomahaie-vyzhyty-i-suspilstvu-i-okremiy-liudyni-viktor-yelenskyi/>

5. Филипович Л., Горкуша О. Українська гуманітаристика сьогодні – місія свідчити гідність людини на мапі українського світу. Стратегія розвитку України: фінансово-економічний та гуманітарних аспекти: матеріали XI Міжнародної науково-практичної конференції у 2-х частинах. Частина 2. Київ, Інтерсервіс, 2024. – с. 894 – 898.

ПСЕВДОРЕЛІГІЙНИЙ КОНЦЕПТ «РУССКОГО МИРУ» ЯК АПОЛОГЕТ ВІЙНИ

Гордієнко Михайло Григорович

кандидат політичних наук, доцент,

доцент кафедри соціальної роботи

Яготинського інституту ПрАТ ВНЗ «МАУП»,

м. Яготин, Україна

Онтологічна сутність української нації визначається такими ключовими факторами, як землеробська традиція, консервативна ідеологія, концепти свободи, релігійний етос. Не підлягає сумніву той факт, що спосіб життя та світоглядні цінності українців формуються трансцендентальними модусами християнства. Українське прагнення до політичної суб'єктності завжди утискалося імперськими режимами, серед яких особливо активними репресіями відзначався радянський тоталітаризм, практики якого успадкувала путінська росія. Авторитарно-атеїстична ідеологія метрополії, спираючись на репресивні структури держави, здійснює тотальний контроль своїх підданих. Деспотична влада робить все можливе, щоб релігія існувала в дозованому і контрольованому форматі, не підривала стабільності політичного режиму. Але багато явищ і процесів, контрольованих тоталітарною системою, шукали інші форми існування й способи виживання. Зокрема, релігійні структури прагнуть дистанціюватися від тотального впливу держави й відображати запити колективної волі суспільства.

Після проголошення незалежності України церковно-релігійне життя відновлює свою активність. Маючи віру в душі й християнські чесноти в

серці українці швидко знайшли дорогу до храму й з Божою благодаттю здійснюють своє соціальне служіння. Патріотичне сумління українців, що спирається на скрижалі духовності, свободи й гідності, створює сприятливе середовище для демократичних трансформацій соціуму. Коли політична система посттоталітарної України робить крен в бік авторитаризму й обирає проросійський вектор розвитку, відразу наші громадяни демонструють незгоду і здійснюють майданну ротацію політичної влади. Чітким індикатором протестних настроїв та універсальним простором становлення громадянської суб'єктності українців є Майдан. Його безжодних вагань підтримують більшість релігійних структур та віруючих громадян, як територію добра, честі й справедливості. Крізь призму таких конотацій реалізується демократична модель структуризації суспільства в посттоталітарному просторі України.

Унікальність українського Майдану полягає в тому, що він продовжує національно-визвольну боротьбу українців з активним залученням духовно-релігійних, морально-етичних, національно-культурних факторів. Крізь призму цих субстанцій стверджується етика жертвовності, сумління й нескореності. Один із капеланів Майдану, греко-католицький священник і богослов М. Димид вважає, що українці мають бути воїнами, які захищають добро і поширюють його. «Кожен із нас має творити Майдан у своєму серці. А для цього серце треба наповнювати Божою благодаттю через входження у храм, через участь у світлих таїнствах Сповіді та Євхаристії. Коли ми так постійно робимо, тобто коли щодня, як каже Божа заповідь, день святий святкуємо, тоді ми є воїнами... Тоді ми можемо справді ділитися благословенням і благодаттю, що їх маємо у собі, із своїми близькими, із дальніми родичами, зі своїм суспільством, з Батьківщиною. Нині наша Батьківщина – Україна – переживає таку боротьбу, таке очищення! Тож нехай кожен зробить іспит сумління» [2, с. 14]. Нинішня війна з рашизмом – це жертвна боротьба зі злом, яка апіорі не може бути марною, адже ми очищаємо своє сумління й душу від гріха. Жертва кожного з нас є дуже цінним внеском у перемогу добра. У контексті християнського вчення темні сили зла, що репрезентує «русский мир», приречені на поразку.

Соціальний простір, створений концептами добра, свободи та віри апіорі є чужим і ворожим російському духу, в якому нуртують інстинкти експансії та насилля. Свою імперську сутність московити камуфлюють під добродушну міфологему «русского мира». Найперша асоціація від цього словосполучення така: чуєш слово мир, готуєшся до війни. Для постановки таких асоціацій існує об'єктивне підґрунтя, яке напряду корелюється із путінською військовою експансією в Україну. Війна московитів, розпочата майже три роки тому має відверто антиукраїнський, геноцидний характер і здійснюється у гібридному форматі. Гібридність війни означає

тривалі й системні токсичні впливи московської отрути на різні сегменти українського соціального організму, починаючи від зомбування свідомості наших громадян фейковими наративами й закінчуючи активізацією кремлівської агентури у вищих ешелонах влади.

Можна виділити три компоненти гібридної війни путіна проти України: 1) пропагандистський; 2) ідеологічний; 3) релігійний. У цьому дослідженні ми звертаємо увагу на останній. Релігійну компоненту гібридної війни було обгорнуто в привабливе й шляхетне словосполучення «русский мир». Априорі ці два слова не можуть існувати поруч. Адже росія ніколи, ніде й нікому не приносила миру. Натомість вона генетично запрограмована поширювати насилля, страх, руйнації, підкорення та експлуатацію інших з метою задоволення своїх інтересів. Для цього використовуються всі засоби й наявні ресурси. Окрім мілітарних, економічних, інформаційних ресурсів важливим є ресурс православної церкви, яка давно знаходиться під контролем російської держави й активно використовується нею для лобювання імперської політики.

Констатуємо очевидний факт: більшість російського православного люду є адептами войовничої політики кремля. У цьому міститься найбільший парадокс: як можна поєднати дві протилежні речі – християнський гуманізм з його моральними чеснотами й російський експансіонізм, що постулює агресію, насилля, терор. Очевидно, що бути ортодоксальним християнином і сповідувати ідеологію «русского мира», яка хоч і в латентному вигляді, але виступає передовим загоном військової експансії кремля, неможливо. З цього парадоксу робимо такий умовивід: російське православ'я далеке від ортодоксальності й давно зіпсоване своєю політичною ангажованістю. Проект «русского мира» має лише зовнішні атрибути релігійної структури. Насправді це бойова одиниця російського імперіалізму, що просуває пропагандистські наративи кремля у свідомість православного населення.

Російське православ'я ніколи не мало автономної ніші буття, а завжди існувало в залежності від державної політики і тому втратило свою ортодоксальність. За путінського режиму православна церква існує у войовничих координатах «русского міру» й набула гібридного характеру. «І хоча росія декларує себе як істино православну країну, насправді більшість росіян не так релігійні, як квазірелігійні (тобто підмінюють віру обрядами), і це накладає помітний відбиток на все суспільство. Причина та сама, що й у випадку із загальним традиціоналізмом: брак реформ, неосвічене духівництво, марновірна паства, а також державна влада, яка перетворила церкву на орган виконавчої влади» [1, с. 261]. В координатах російського абсолютизму православна церква згубила свою традиційну місію задоволення трансцендентальних потреб громадян і стала слухняним

виконавцем імперської політики влади.

Фактично російське православ'я було звалтоване тоталітарним режимом кремля. Тому з лона московської церкви апіорі не можуть артикулюватися такі християнські чесноти, як любов, милосердя, совість, толерантність, смирення, гідність, шляхетність. Замість проповідей Господніх істин російське духовництво всіяло підтримує й обожнює чинну владу, виправдовує її експансіоністську політику, просуває ідеї ненависті до ворогів, освячує і благословляє своїх солдат вести завойовницьку війну проти України. Російське православ'я далеке від біблійних чеснот, але близьке до політичних структур. Тому російська самодержавна влада завжди експлуатує ресурси православної церкви у власних політичних проектах.

Найбільш одіозним проектом путінського режиму є псевдорелігійний концепт «русского миру». Він абсолютно дисонує з усталеними традиціями демократичного світу, де існує симфонія в державно-церковних відносинах. На засадах цієї симфонії відбувається гармонійний розвиток особистості, стримуються агресивні дії держави, забезпечується альтернатива насиллю, обмеженню прав людини, утвердженню тоталітаризму. В державі, що усвідомлює і шанує свої національні традиції, культуру, мову, релігію складаються необхідні передумови утвердження базових засад демократичного устрою і свободи. За словами В. Липинського: «Тільки така суспільна група, яка міцно зв'язана спільним економічним інтересом; тільки така група, яка має спільну традицію та спільну культуру й одну, випливаючу зі спільного інтересу та спільної традиції і культури, спільну і ясну, свою власну політичну лінію – тільки така група може об'єднати і зорганізувати біля себе всю націю» [4, с. 71]. У цьому контексті Церва і християнські цінності – це духовна синергія національних традицій українського народу, що слугує головною опорою державності й консолідуючим чинником суспільства.

Етнічний субстрат росії інтегрують не власні традиції, культура, горизонтальні зв'язки громадянського суспільства, концепти свободи чи духовні склепи релігії, а вертикальна ієрархія влади, у політичному розпорядженні якої перебуває православна церква. Сьогодні одіозним інструментом московії у підкоренні українців є проект «русского миру». Він приречений на банкрутство з тієї причини, що «не може патріарх кіріл приносити в Україну «русский мир». Проект, який він пропагує, є світом російськомовних фіно-угорських, тюркських народів і руської слов'янської складової, їхньої суміші, яка витворила ще з часів московського царства окремий євразійський, спотворений советизацією світ. Цей «русский мир» вже 500 років тому вийшов за межі першого зразка «русского миру» фіно-угрів і став по-космічному віддалений від

світу Русі Київської. Очевидно, що найблищим до світу Русі Київської сьогодні є світ русинів-українців, який знаний нам як український світ. Тож нести нам світ Русі не потрібно – ми ним живемо» [3, с. 215]. Ці прості істини заперечуються проектом «русского мира», в якому концентрується ілюзорна велич імперської московії.

Попри шалені навіювання імперського контенту, сьогодні зростає контингент людей, які вміють розпізнавати фальшиві наративи путінської пропаганди й об'єктивні речі. Адекватно мислячі громадяни розуміють, що ідеологія «русского мира» покликана реалізовувати імперську політику кремля під омофором православної церкви. При цьому москалі ніколи не визнають свою загарбницьку політику. «У XVI–XVII ст. московський народ воював, щоб «оборонити православну віру». У XVIII–XIX ст. – щоб «оборонити слов'янство». У XX ст. – щоб «оборонити пролетаріат». Завжди обороняв. Ніколи не нападав. Після Полтави 1708 р. москва влаштувала триумфальний в'їзд до міста Петрові, поставивши три колони. Одна символізувала Швецію (напис «Переможена»), друга – Польщу (напис «Оборонена»), третя – Україну, з написом «Звільнена»... М. Чернишевський твердив: «Москвини ніколи не були завойовниками, як, наприклад, монголи. Москвини завжди були рятівниками інших народів» [5, с. 171]. Сьогодні «русский мир» також прийшов рятувати та звільняти Україну від «нацистів» і «бандерівців», які чомусь маряться москалям у житлових будинках, лікарнях, цивільній інфраструктурі тощо. Для них це значення не має, бо відчують свою безкарність. Але їхній примітивний розум не замислюється над Божою карою. А вона неодмінно буде, і кожному дістанеться по справах його.

Узагальнюючи вищесказане треба зауважити, що неоімперська політика сучасної росії спрямована на підпорядкування і контроль якомога більших територій, експлуатацію матеріальних, культурних і людських ресурсів. Путінський режим взяв курс на збирання, точніше колонізацію своїх «спокоєвічних земель» під прикриттям «русского мира». Підкорити незламних українців можна лише одним шляхом – масового їх знищення. Тому цей бункерний щур, що іменує себе президентом росії пішов війною на Україну. Цю політику геноциду не можна приховати ні концепцією «русского миру», ні пропагандистською маячнею про «єдиний духовний простір» чи «співдружність слов'янських народів». Ця примітивна риторика є дешевим популізмом. Насправді політичний проект путінського режиму під назвою «русский мир» виконує місію колонізації України та масового знищення її народу. Втягування православної церкви в політичне поле шляхом реалізації проекту «русского миру» спотворює віру, дискредитує християнські цінності. Щоб вистояти й продовжити життя у своєму автентичному просторі Україні необхідно відмежуватися від російської

моделі войовничого християнства, усвідомити згубність «руського мира», продовжувати спротив імперському експансіонізму москви й плекати прагматичну візію українського світу.

Література:

1. Громенко С. Чому Україна виграє. Х.: Віват, 2023. 432 с.
2. Димид М., Димид К. Каміння Майдану. Львів: Видавництво «Свічадо», 2014. 279 с.
3. Жижко С. Перетворення. К.: Видавничий центр «Просвіта», 2011. 440 с.
4. Липинський В. Листи до братів-хліборобів про ідею і організацію українського монархізму. Київ; Філадельфія, 1995. 470 с.
5. Штепа П. Московство: його походження, зміст, форми й історична тяглість: Видання шосте. Дрогобич: Видавнича фірма «Відродження». 2007. 412с.

ПРАВОСЛАВНА КОНЦЕПЦІЯ «КАНОНІЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ» ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ

Зрум Олександр Сергійович

магістрант спеціальності «Національна безпека»

*Навчально-наукового інституту міжнародних
відносин та національної безпеки*

Національного університету «Острозька академія»

Принцип територіальності введений в Церкві на Нікейському соборі (6-е правило), де кордони церковних областей визначалися політичними кордонами та остаточно це положення було закріплене на Трульському соборі [1]. Цей принцип був покликаний забезпечити гармонію між церковними юрисдикціями та уникнути конфліктів. Кожна Помісна Церква мала ексклюзивну пастирську відповідальність за визначену територію. Цей принцип вже достатньо стародавній, чого не скажеш про принцип «канонічної території», який не згадується в постановах Вселенських та Помісних соборів і виник тільки в двадцятому столітті в працях богословів та каноністів РПЦ [6]. На їх думку, концепція «канонічної території» передбачає ексклюзивне право однієї Помісної Церкви на пастирську діяльність у визначеній географічній зоні. Так наприклад, РПЦ вважає своєю канонічною територією не лише Росію, а й країни пострадянського простору, зокрема Україну, Молдову, Латвію та Литву.

Ця концепція часто використовується як інструмент для збереження культурного та політичного впливу Москви в цих країнах, що створює

конфлікти з іншими Помісними Церквами. Багато богословів і церковних діячів критикують РПЦ за те, що вона перетворила концепцію канонічної території на політичний інструмент. Теорія канонічної території є предметом критики з боку польського православного богослова Марека Лаврешука, який вважає її загрозою традиційним принципам співпраці православних автокефальних Церков або навіть зняттям церковного імперіалізму [5].

Московський патріархат використовує принцип канонічної території як засіб зміцнення свого впливу, особливо у пострадянських країнах. У XX столітті цей принцип набув нового значення, коли РПЦ почала поширювати ідею, що всі православні спільноти на територіях колишнього СРСР належать до її юрисдикції. Це стало особливо помітно після розпаду Радянського Союзу, коли РПЦ почала активно заявляти про свої «канонічні права» на території, що раніше були частиною СРСР (Україна, Молдова, країни Балтії тощо). Прикладом є ситуація в Україні, де РПЦ заявляє про свої права на парафії, навіть після отримання автокефалії Православною Церквою України у 2018 році.

Концепція «канонічної території» є підставою для заяв про «єдність руського православного міра» і слугує не лише релігійним цілям, але й геополітичним інтересам Кремля [2]. Московський патріархат просуває наративи «духовної єдності російського і українського народів», «братніх народів» що використовується для обґрунтування територіальних претензій. Використання цього принципу для легітимізації проросійських структур у незалежних країнах (наприклад, УПЦ МП в Україні) викликає критику за порушення канонічного порядку.

Надання автокефалії Православній Церкві України (ПЦУ) у 2018 році Константинопольським патріархатом стало важливим кроком у відділенні української релігійної структури від РПЦ. Це рішення загострило відносини між Константинополем і Москвою. РПЦ розірвала зв'язки з Константинопольським патріархатом, а Росія активно використовує цю ситуацію для дестабілізації як і в Україні так і закордоном.

Церковні конфлікти загострюють соціальну напруженість і можуть використовуватися для політичної дестабілізації. У країнах, які вважаються «канонічною територією» РПЦ, вона може впливати на громадську думку, підтримувати проросійські політичні сили або навіть поширювати пропаганду. Релігійні конфлікти, спровоковані протистоянням між автокефальними церквами та структурами Московського патріархату, підсилюють розкол у суспільстві. Це створює напруженість у громадах і може бути використано для дестабілізації держави, особливо в умовах конфлікту або війни [3].

Релігія є важливим елементом національної ідентичності. Контроль

над релігійними структурами дозволяє впливати на свідомість громадян, підриваючи незалежність країни. Наприклад, спроби РПЦ утримувати контроль над українськими православними парафіями є частиною ширшої політики «Русского міра». Релігійні організації можуть бути використані для поширення дезінформації або політичних наративів, що служать інтересам Кремля. Це підриває довіру до державних інститутів і сприяє зростанню проросійських настроїв.

В зв'язку з такими викликами, уряди багатьох країн прагнуть створити незалежні православні структури, щоб уникнути впливу Москви на своїх громадян. Держава, як гарант безпеки, повинна впроваджувати закони, які обмежують діяльність релігійних організацій, пов'язаних із центрами впливу ворожих держав. Наприклад, як це зроблено в Латвії та Литві [4].

Всебічна підтримка з боку держави автокефальних православних структур, які не залежать від РПЦ, як у випадку з ПЦУ в Україні, може стати запорукою безпеки в країнах, де вплив РПЦ на суспільство є значним та неоднозначним. Підвищення обізнаності громадян про політичний вплив релігійних структур, викриття пропаганди та поширення правдивої інформації про діяльність церков, пов'язаних із ворожими країнами, створення діалогу між різними релігійними спільнотами для зменшення конфліктів, підтримка ініціатив, спрямованих на релігійну толерантність і єдність у межах держави, залучення міжнародних організацій до моніторингу релігійної свободи та боротьби з використанням релігії для політичних цілей, пошук підтримки в інших Помісних Церквах, таких як Константинопольський патріархат, для зміцнення незалежності місцевих православних структур допоможуть державі забезпечити себе від релігійно-політичних наративів РПЦ, які впливають на безпеку держави.

Ці аспекти свідчать, що православна концепція «канонічної території» є не лише релігійним, але й політичним інструментом, який впливає на міжнародні відносини, внутрішню стабільність та національну безпеку країн.

Концепція канонічної території, хоч і є новою, але історично вона впливає з принципу територіальності, який є характерним для православної традиції, але його сучасна інтерпретація Московським патріархатом часто викликає суперечки. Замість того щоб служити гармонізації міжцерковних відносин, він перетворився на засіб політичного впливу, особливо в регіонах із сильними історичними зв'язками з Росією.

Література:

1. Книга правил святих апостолів, Вселенських і Помісних Соборів і святих Отців. К.: Видання Київської Патріархії Української Православної Церкви Київського Патріархату, 2008. 368 с. <https://parafia.org.ua/biblioteka/svyatoottsivski-tvory/knyha-pravyl-svyatyh-apostoliv-vselenskyh-i-pomisnyh-soboriv-i-svyatyh-otciv/>

2. Крисаченко Територіальна доктрина Російської православної церкви: стратегія експансіонізму. Політологічний вісник. Київський національний університет імені Тараса Шевченка. № 88. 2022. <https://zpv.knu.ua/index.php/pb/article/view/133/118>
3. Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій Закон України від 20.08.20242 р. № 254к/96-ВР / Верховна Рада України. <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3894-20#Text>
4. Giovanni Cimbalò The Latvian State imposes autocephaly by law on the Orthodox Church in Latvia. Rivista telematica. fascicolo n. 22 del 2022. https://d1vbhhqv6ow083.cloudfront.net/contributi/Cimbalò.M_The-Latvian.pdf
5. Ławreszuk, M. Prawosławie wobec tendencji nacjonalistycznych i etnofiletystycznych, Wydawnictwo Naukowe Semper, Warszawa 2009, 341 s.
6. Ławreszuk, M. Prawosławna teologia polityczna i politologia – charakterystyka z perspektywy doktryny prawosławnej. Rocznik Teologiczny, 66(2), 2024 p. 373-418. <https://ojs.chat.edu.pl/index.php/rt/article/view/524>
7. Бондаренко В.Д., Целковський Г.А., Кушнірчук В.А.. 2023. «ПРАВОСЛАВ'Я В УКРАЇНІ: ДИНАМІКА ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЗМІН, ЇХ ЧИННИКИ ТА РЕЗУЛЬТАТИ». Культурологічний альманах, вип. 4 (Грудень):3-<https://doi.org/10.31392/cult.alm.2023.4.1>.

ДЕРЖАВА ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН

Корицький Ярослав Броніславович

аспірант кафедри богослов'я та релігієзнавства

Навчально-науковий інститут філософії

та освітньої політики Українського державного

університету імені Михайла Драгоманова

м. Київ, Україна

За загальним визнанням в сучасному релігієзнавстві суб'єктами, зацікавленими у розв'язанні міжцерковних протиріч та вдосконаленні державно-церковних відносин є самі церкви, авторитетні закордонні релігійні центри, суспільства тих країн де існує міжцерковне протистояння, та відповідні держави на території яких існують міжцерковні православні конфлікти або зберігаються ускладнення в державно-церковних відносинах. Держава, як інтегральна величина, значною мірою зацікавлена у врегулюванні міжцерковних протиріч та нормалізації державно-церковних відносин. Вона відіграє роль посередника у процесі врегулювання міжцерковних протиріч та забезпеченні громадянського миру у релігійному середовищі.

З цією метою держава корегує законодавчу основу взаємодії між релігійними організаціями та релігійними організаціями та державою.

Новітня історія України переконує в тому, що активна діяльність держави у розв'язанні міжцерковних конфліктів та удосконаленні державно-церковних відносин відіграє провідну роль. Достатньо звернутися до найбільших міжцерковних конфліктів в історії України кінця XX початку XXI століття.

Згадаймо бурхливий православно-греко-католицький конфлікт 90-х років минулого століття в Галичині та пригалицьких регіонах. В основі цього процесу лежало відродження у 1989 році Української греко-католицької церкви, забороненої сталінським режимом у другій половині 40-вих років XX століття [1]. Сорокарічне існування цієї церкви у підпіллі породило цілий ряд глибоких внутрішніх (православні – греко-католики) та міжнародних (Україна, Росія, Ватикан) протиріч.

В складних умовах становлення незалежної Української держави, її владні структури були змушені одночасно регулювати, як процеси відновлення греко-католицької церкви, так і відродження Української автокефальної православної церкви паралельно з реституцією церковної власності та динамічним розвитком мережі релігійних організацій та міжконфесійного різнобарв'я в Україні. Своєрідним підсумком цієї роботи став історичний візит в Україну Папи Римського Івана Павла II [2].

Організація та проведення цього візиту не лише врегулювали цілий ряд міжцерковних проблем в Україні але і засвідчили зародження та реалізацію в Україні власної державно-церковної політики, що радикально відрізнялася від політики Російської Федерації.

Від початків існування сучасної Української держави і до сьогоднішнього дня, в Україні реалізувалися плани максимального відродження мережі релігійних організацій у її конфесійному різноманітті. Все це стало можливим завдяки прийняттю Закону України «Про свободу совісті та релігійні організації» [3].

Наступною суттєвою проблемою стало врегулювання Українською державою міжправославних протиріч, що накопичилися в Україні за майже три з половиною століття, і призвели до співіснування національно орієнтованих, та залежних від Москви православних церковних структур. Законодавча база створена Верховною Радою України з 2018 року по даний час, забезпечує номінальні можливості для розв'язання згаданих протиріч. Основною метою цієї законодавчої роботи є забезпечення розриву організаційних зв'язків православних в Україні з Московською патріархією, боротьба з наративами «руського мира» при повному збереженні та реалізації принципу свободи совісті [5]. Нині Україна стоїть перед періодом організаційного роз'єднання українського православ'я з Московською патріархією за допомогою судових органів [4].

Зрозуміло, що здійснення цього завдання не може бути простою

одноактною дією а потребуватиме спільних зусиль усіх гілок і рівнів влади. Це завдання актуалізує суттєве посилення (фінансове, матеріально-технічне, організаційне та кадрове) державного органу у справах релігій та його структурних підрозділів на місцях. Не виключено, що державний орган у справах релігій, принаймні на першому етапі унормування міжправославних протиріч, повинен би був мати свої структурні підрозділи по всій владній вертикалі від Кабінету Міністрів України і до районної влади. Цього вимагають масштабність запланованих змін та перетворень. По мірі врегулювання міжправославних протиріч держава могла б планомірно скорочувати видатки на утримання відповідного чиновницького апарату покладаючи регулювання відносин між православними на існуючу в Україні законодавчу базу. Нині ж роль держави у розв'язанні міжправославного протистояння та розв'язання державно-церковних відносин важко переоцінити.

Література:

1. Діяння собору греко-католицької церкви 8-10 березня 1946 р. у Львові. Львів. Друкарня «Атлас», 1946 рік.
2. Див. Юраш А.В. Папа Іван Павло II. К.; Фоліо 2005 – с.350.
3. Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» №987 – XII від 23.04.1991 рік.
4. Целковський, Г. А. (2024). Міжнародний аспект правового регулювання підпорядкування Української православної церкви. Культурологічний альманах, (3), 370–377. <https://doi.org/10.31392/cult.alm.2024.3.44>
5. Целковський Г. Наративний аналіз православних відносин в Україні. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ. Уманський університет. 2023, стор. 146-150 <https://eprints.cdu.edu.ua/6113/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2>.

МІЖПРАВОСЛАВНІ ПРОТИРІЧЧЯ – ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА МІЖЦЕРКОВНИХ ТА ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ

Кушнірчук Василь Анатолійович

аспірант кафедри богослов'я та релігієзнавства

Навчально-науковий інститут філософії

та освітньої політики Українського державного

університету імені Михайла Драгоманова,

м. Київ, Україна

Після підпорядкування у 1686 році Київської митрополії Московській патріархії в українських землях розпочався, і з різною інтенсивністю здійснювався, процес денаціоналізації української православної церкви [1]. По волі зміни, що запроваджувалися тут, призвели до уніфікації українського православ'я в системі московської церкви.

Усі спроби національного відродження українців, в умовах російської імперії та СРСР, супроводжувалися і відродженням національної церкви. Національна ідентичність православних українців, тією чи іншою мірою, зберігалася в нашому народі увесь цей історичний період. Однак історія зафіксувала три чітко виражені піки активності українського православного середовища.

Перший період пов'язаний із появою, формуванням та діяльністю української автокефальної православної церкви, починаючи з 1917 року і до її ліквідації у 30-х роках ХХ століття. Поруч із УАПЦ в Україні, в цей час, діяло ще кілька православних церковних формувань з чітко вираженими національними ознаками. Автокефальні православні рухи цього періоду були помітним фактором національно-визвольної боротьби нашого народу в означені часи.

Другим етапом відродження автокефалістських настроїв, в середовищі православних українців, слід вважати роки Другої світової війни (1941-1945рр.) та повоєнний період в діаспорі. В роки війни незалежницькі настрої православних українців були також об'єктом нападок з боку окупаційних німецьких військ, що не бажали відродження української державності. Саме тому окупаційний режим волів підтримувати зв'язок із структурами т.з. православної автономної церкви, що підпорядковувалася Московській патріархії і очолювалася архієпископом Олексієм (Громадським) [2].

Третім, заключним періодом національного православного відродження в Україні, слід вважати історичний відрізок 1989-2018 рр. В цей період відбулося відродження УАПЦ, створено УПЦ Київського патріархату, УПЦ Московського патріархату та проведено Об'єднавчий

собор під патронатом Вселенського патріарха Варфоломія. Весь цей час проблема унезалежнення православних в Україні була предметом жорсткого політичного протистояння між національно орієнтованими та проросійськими силами в Україні, а також між Росією і Україною. Прийнято вважати, що розв'язання проблеми унезалежнення православних в Україні стало однією із причин російської агресії розв'язаної проти України у 1914 році.

Визначальний характер міжправославного протистояння в Україні для міжцерковних та державно-церковних відносин продиктований, у першу чергу, домінантним значенням православних в релігійному житті нашої країни. Уже тривалий період православні складають в Україні близько 60% релігійної мережі. Історично православ'я, для нашого народу, розцінюється як один із основних ідентифікаторів нації.

У розв'язанні питань, пов'язаних з утвердження незалежності православних в Україні, брали участь, як вищі та центральні органи влади, так і органи місцевого самоврядування. У цій роботі особливу роль, упродовж усього періоду нашої незалежності, відіграв інститут Президентів України. Кожен з очільників держави вніс свій вклад у становлення автокефалії православних в Україні, вирішуючи актуальні для свого періоду проблеми [3].

В негативному плані слід відзначити лише період діяльності на посаді Президента України В. Януковича, який практично не надавав сприяння становленню автокефалії православних в Україні а лише підтримував УПЦ Московського патріархату, та намагався зміцнити вплив священноначалля Російської православної церкви в Україні.

На даному етапі, в Україні, співіснують дві великі церковні православні організації – УПЦ та ПЦУ, з різним статусом та визнанням з боку різних православних церков.

Російсько-українська війна, особливо в її активній стадії, максимально загострила взаємини між цими двома релігійними організаціями. Сутність відносин між ними зводиться до розв'язання питання про можливе об'єднання цих двох церков в єдину православну церкву в Україні. Однак, триваюча війна не дає можливості визначитися із кінцевою моделлю такого об'єднання, що об'єктивно є кінцевою метою, як цих двох церков так і української держави. Остання, не менша ніж самі церкви, що є суб'єктами міжправославних протиріч в Україні, зацікавлена у найшвидшому розв'язанні міжправославних протиріч, в побудові єдиної православної церкви та зростанню її патріотичних настроїв на фоні російської агресії проти України.

Українська держава, в особі відповідних органів, найбільшою мірою зацікавлена у об'єднанні православних та нормалізації функціонування

православного церковного середовища на національному ґрунті, з послідовним припиненням організаційних зв'язків православних в Україні з московським православ'ям, що стоїть на службі російського імперіалізму та є носієм наративів т.з. «русского мира». На досягнення цієї мети спрямована вся законодавча та організаційна робота української влади, особливо в період з 2018 року до нині.

Література:

1. Див. Власовський Іван. «Нарис історії Української Православної Церкви». Нью-Йорк – с. Бавнд Брук. Видавництво Українська Православна Церква в США. 1990 рік.
2. Кралюк Петро. Загадкове вбивство митрополита Олексія (Громадського). 05.11.2023. Релігієзнавчі студії. РІСУ.
3. Бондаренко Віктор, Висоцька Тамара, Кушнірчук Василь. «Автокефалія православних в Україні: головні актори в контексті історичної драми кінця XX – початку XXI століть». Культурологічний альманах. Вип. 1 (9), 2024.

РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ДОНЕЧЧИНІ (2014-2024 РР.)

Луковенко Ілля Геннадійович

*кандидат історичних наук, доцент кафедри
етики та естетики Українського державного
університету імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна*

Із початком війни росії проти України у 2014 р. територія Донеччини опинилася у стані розділення на непідконтрольну/окуповану та вільну. У 2015 р лінія розмежування більш-менш стабілізувалася та у такому стані проіснувала до лютого 2022 р. Українська влада втратила можливість впливати на ситуацію по той бік лінії розмежування, зокрема і у сфері релігії.

Еволюція відносин різних антиукраїнських сил, що мали ту чи іншу форму влади на непідконтрольних територіях до релігійних організацій, мала свою логіку та специфіку на різних етапах. І. Козловський свого часу виокремив три етапи: (1) з весни 2014 р. до весни 2015 р., (2) з літа 2015 р. до літа 2016 р., (3) орієнтовно з літа 2016 р. [1, с.129-132]. Подальші процеси показують що варто додати щонайменше ще два етапи: (4) з березня 2019 р. та (5) з лютого 2022 р.

Формально окупаційна влада (у т.зв. «конституції ДНР») проголосила

свободу совісті та вільний розвиток релігій та їх рівність. Разом з тим передбачила обмеження прав та свобод з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, безпеки тощо. Останнє найважливіше, адже відкрило «вікно можливостей» для відповідних маніпуляцій щодо релігійного середовища на територіях, їм підконтрольних.

У перші етапи відношення щодо релігії характеризувалося безладом, відвертим волюнтаристським свавіллям збоку різних владних формацій (наприклад, т.зв. «польових командирів»), які контролювали ту чи іншу територію, репресіями та переслідуваннями (арештами, вбивствами), захопленням культових приміщень тощо.

З 2016 р. починається процес формування подоби унормування діяльності релігійної сфери, створення квазізаконодавчої бази. Намагання ввести елемент законності було реалізовано у прийнятті т.зв. «Закона ДНР «О свободе вероисповедания и религиозных объединениях»» від 24 червня 2016 р. (був підписаний 13 липня, вступив в силу 15 липня того ж року). Цим актом окупаційна адміністрація проголосила «республіку» світською «державою» але зафіксувала особливу роль православ'я в історії «Донецкой Народной Республики», становленні та розвитку її духовності, культури та моральності (як, власне і в профільному законі рф). Інші релігії (християнство, іслам, іудаїзм та інші релігії) були проголошені невід'ємною частиною «...духовного наследия представителей народов, проживающих на территории Донецкой Народной Республики» [2. с. 33].

Розпочався процес формування «державних» інституцій, на які було покладено питання реалізації релігійної політики. Законодавча складова була покладена на т.зв. «Народный совет ДНР» при якому діяв т.зв. «Комитет Народного Совета ДНР по общественным объединениям и религиозным организациям», серед функцій якого – підготовка проєктів законів з питань діяльності релігійних організацій.

Виконавчим органом, що мав реалізувати політику щодо релігії, було визначено т.зв. «Министерство культуры ДНР» – «республіканський» орган виконавчої влади, що здійснює функції з вироблення і реалізації державної політики та нормативного правового регулювання зокрема в сфері релігії. В структурі «міністерства» було сформовано спеціальний орган – т.зв. «сектор (згодом – отдел) религий и национальностей», що існує до сьогодні.

У 2014-2016 рр. питання про юридичний статус фактично діючих на окупованій території (принаймні, офіційно) не піднімалося. У 2016 р. окупаційна адміністрація після прийняття відповідного «закону» ініціювала офіційну перереєстрацію наявних релігійних організацій, причому основний посыл стосувався фактично діючих громад, що вели діяльність ще з довоєнних часів. Окупаційна влада взяла курс на встановлення контролю за цією сферою суспільного життя. Анархія 2014-2015 рр. змінилася на хоча

б якусь подобу закону та процедури. І певний процес реєстрації громад фактично розпочався вже тоді (у багатьох громадах в якості року реєстрації вказані 2015, 2016, 2017 роки), хоча і до якоїсь міри стихійно та хаотично.

Ідеологічним підґрунтям перереєстрації/реєстрації стала жорстка та відверта теза: «в целях противодействия экстремистской, террористической и сектантской деятельности...» [3]. Означене цілком вкладалося і у формально-юридичну систему, яка була закріплена у релігійному «законодавстві», де визнавалася неприпустимість проявів «сектантства» та необхідність цьому протидіяти. Введення у «законодавство» терміну «секта» є унікальним, навіть у РФ, законодавство якого було скопійовано, не має цього терміну.

Ці ініціативи мало кілька причин. (1) взяти під контроль наявний релігійний загал. Курс на тотальний контроль суспільно-політичного життя не міг не торкнутися сфери релігії. (2) похідне від першої причини – селекція, або, за термінологією тамтешніх ідеологів, «дезинфекція» релігійного простору, артикульований наратив постулював в якості обґрунтування боротьбу із т.зв. «агентами впливання» (в першу чергу США), намагання недопущення «попадання под чужой контроль» населення (зокрема, недопущення «майданних» настроїв), недопущення того, щоб «громадяне ДНР» стали «проводниками чужої волі», виключення «факторов риска» та боротьба із ними, які, з точки зору окупаційної адміністрації, є небезпечними ідеологіями.

З іншого боку, простежувалося певне намагання відсікти існуючі на непідконтрольних територіях громади від вільної території України. До цього додавався сам факт розділення території Донеччини, який фактично зафіксував розрив (або ускладнення) комунікацій і на рівні самих організацій, зробивши спілкування по різні сторони лінії розмежування складним, а часто и неможливим. Зокрема, це позначилося на ускладненні, а подекуди і розриві зв'язків із громадами, що залишилися на окупованих територіях, які переорієнтувалися на російські керівні центри та громади. Ті самі цілі переслідували і прийняті згодом інші «закони» а також запровадження інституту релігієзнавчої експертизи.

Процес перереєстрації наявних громад мав початися вже відразу після прийняття «закону» 2016 року. Втім, лише з кінця 2016 р. розпочався процес юридичного забезпечення процесу перереєстрації.

Процедура перереєстрації була покладена на т.зв. «Міністерство юстиції ДНР». Для практичної реалізації перереєстрації лише у червні 2017 р. було затверджено форми «реєстру», форми «документів», «свідоцтв» тощо. Дедлайном подачі документів вказувався березень 2019 р.

На громади УПЦ МП процедура перереєстрації не поширювалася, для них була задіяна спрощена процедура т.зв. «легалізації» – нам відомо

про щонайменше 325 громад.

Організації, що діяли на момент 14 травня 2014 р. (день прийняття «конституції ДНР»), мали пройти процедуру перереєстрації. Серед громад, що тоді першими отримали «офіційну перереєстрацію», донецька Свято-Преображенська парафія УГКЦ, громади церкви ЄХБ (зокрема, центральна церква ЄХБ м. Донецька «Гефсиманія», церкви ЄХБ «Вефіль», «Дім Євангелія», «Голгофа», громади у Горлівці, Торезі, Макіївці, Єнакієвому, Іловайську, Шахтарську, Амвросіївці, Ясинуватій) – загалом на цей час існують бл. 50 громад ЄХБ. Також реєстрацію отримали громади церкви християн АСД (зокрема, центральна громада Донецька) – загалом на цей час існують 8 громад АСД, та кілька громад церкви ХВС (м. Горлівка «Воскресіння», донецькі церкви «Місто світла» та «Філадельфія») – загалом на даний момент існують більше 20-ти громад ХВС, об'єднаних у т. зв. «централізовану релігійну організацію «Союз церковей християн веры евангельской пятидесятников Донбасса».

Серед нехристиянських спільнот реєстрацію тоді отримали іудейська громада м. Донецька (першою отримала перереєстрацію 4 квітня 2019 р), та дві ісламські громади «Зірка Пророка» (Донецьк) та «Ас-салам» (Макіївка) – на цей час існують 12 організацій зокрема два духовних управління. Також перереєстрацію отримала громада товариства свідомості Крішни м. Макіївка [6] – на цей час існують три громади МТСК та один благодійний фонд «ХАРЕ КРИШНА. ПИЩА ДЛЯ ЖИЗНИ».

У 2022 р настав останній (на цей час) етап у розвитку політики щодо релігії. Він обумовлений фактом анексії Донецької області та включенням її до складу рф у вересні 2022 р. Ці процеси тривають. Одним з елементів цього етапу стало створення у 2023 р. т.зв. «совета по вопросам межнациональных и межконфессиональных отношений при главе ДНР»».

Література:

1. Козловський І. Порушення прав і свобод віруючих та релігійних організацій на окупованих територіях Донеччини (2014-2019 рр.). Процеси формування в Україні громадянського суспільства та політичної нації: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Маріуполь, 26 квітня 2019 р., ДонДУУ). Маріуполь: ДонДУУ, 2019. С.129-132
2. Релігійна безпека на тимчасово окупованих територіях: стратегії та рішення для країн Східного партнерства: аналітична доповідь. С. В. Гераськов, А. М. Фесенко. Київ : ДКС-Центр, 2020. 40 с.
3. В «ДНР» введена обязательная «регистрация» всех религиозных организаций и ужесточены их проверки. URL: <http://www.ostro.org/general/society/news/502532/> (дата звернення 13.09.2024)
4. В «ДНР» решили ужесточить проверки религиозных организаций. «Чтобы исключить преступную деятельность». URL: <https://www.ostro.org/general/society/news/531348/> (дата звернення 16.09.2024)
5. Отчет о работе Министерства культуры Донецкой народной республики. URL: <http://www.mincult.govdnr.ru/otchet-o-rabote-ministerstva-kultury-doneckoy-narodnoy-respubliki-v-2019-godu> (дата звернення 17.09.2024)

РЕЛІГІЙНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Медвідь Федір Михайлович

*доктор наук в галузі політології,
канд.філос.наук, доцент, докторант*

Чорна Марія Федорівна

доктор філософії в галузі права

Міжрегіональна академія управління персоналом,

м. Київ, Україна

В умовах мінливого і суперечливого глобального простору, проникливості кордонів і формування нової політичної географії виникли нові суперечності різного характеру між окремими державами та регіонами. До цілого ряду гострих конфліктів привели політичні, економічні, конфесійні, етнічні та інші протиріччя, намагання переглянути вже існуючі кордони, перерозподілити сфери впливу. Загрози міжнародній стабільності, як тероризм, контрабанда наркотиків, незаконна торгівля зброєю, організована злочинність набули міжнародного характеру і стали загрозами міжнародній стабільності. Саме за умов сучасних викликів і загроз ХХІ ст. назріла необхідність створення загальнонаціональної концепції розвитку Української держави та поетапної програми її реалізації. За цих умов зміцнення національної безпеки України необхідно розглядати як одну з головних передумов її існування, самозбереження та подальшого розвитку як незалежного та повноправного члена світового співтовариства.

Різні аспекти взаємозв'язку релігії та національної безпеки досліджували ряд дослідників. Розпрацювання ролі релігії в політичному житті [1, с.92-95; 3, с.116-119], взаємозв'язок національної і релігійної ідеї в контексті релігійно-духовного життя України[4, с.360-363; 5, с.20-28; 6, с.346-351], у політичному аналізі національних і національно-державних інтересів України в релігійно-церковній сфері[2, с. 75-81] належить нам. Особлива роль в духовному житті українського суспільства повинна належати духовним провідникам українського народу, зокрема, Андрею Шептицькому і Йосипу Сліпому [8, с. 167-175; 9, с.201-212; 10, с.175-184; 11, с.50-60; 12, с.14-15; 7, с.154-160].

На сучасному етапі розвитку досить актуальною стає проблема збереження духовно-релігійної, культурної та громадянської самоідентифікації українського народу, яка має спиратися на духовні та моральні ціннісні засади. Саме духовні цінності, функціонуючи як специфічні сенсоутворюючі джерела існування людини та суспільства, набувають значення важливого чинника соціально-політичної стабільності

держави та стають провідними критеріями її сталого розвитку [13].

У Конституції України зазначено: «Кожен має право на свободу світогляду і віросповідання. Це право включає свободу сповідувати будь-яку релігію або не сповідувати ніякої, безперешкодно відправляти одноособово чи колективно релігійні культи і ритуальні обряди, вести релігійну діяльність... Церква і релігійні організації відокремлені від держави... Жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» [14, с. 14].

Духовні цінності відповідно до закону України “Про національну безпеку України” виступають як пріоритети національних інтересів, що є життєво важливими інтересами людини, суспільства і держави, реалізація яких забезпечує державний суверенітет України, її прогресивний демократичний розвиток, а також безпечні умови життєдіяльності і добробуту її громадян[15].

У Стратегії національної безпеки України зазначається, що “Людина, її життя і здоров'я, честь і гідність, недоторканість і безпека - найвища соціальна цінність в Україні. Реалізація цієї норми Конституції України - головна ціль державної політики національної безпеки”[16]. Разом з тим, з нової Стратегії випало у порівнянні з попередньою, що стратегічними пріоритетами політики національної безпеки є досягнення національної єдності та консолідації суспільства шляхом подолання як об'єктивних, так і штучних суперечностей соціокультурного, конфесійного, етнічного, мовного, міжрегіонального та регіонального характеру на основі безумовного додержання конституційних гарантій прав і свобод людини і громадянина [17]. Крім цього, попри нагальну потребу, концептуального осмислення духовно-релігійних засад як чинників забезпечення національної безпеки поки що не відбулося, хоч це нагальна проблема стану українського суспільства.

До основних об'єктів духовно-релігійної складової національної безпеки України вартує віднести: особу, її духовно-релігійні права й свободи; релігійні організації та взаємовідносини між ними; державу, її національно-культурну самобутність, незалежність і територіальну цілісність.

Головним суб'єктом національної безпеки у духовно-релігійній сфері є держава, що разом із релігійними організаціями здійснює цілеспрямовану політику, покликану забезпечити духовну єдність українського народу, стабільність і динамізм прогресивного розвитку суспільства. Результатом такої державної політики має бути реалізація національних інтересів у духовно-релігійній сфері: зміцнення суверенітету й незалежності України, ефективне та соціально орієнтоване державне управління гуманітарними процесами, свобода волевиявлення та реалізація релігійних інтересів

окремих людей і груп віруючих, конструктивне розв'язання міжцерковних конфліктів [18, с. 45].

При цьому найважливішими чинниками національної безпеки у духовно-релігійній сфері є: внутрішньорелігійна стабільність (міжцерковна та міжконфесійна злагода – здатність до вирішення релігійних конфліктів насамперед ненасильницькими методами); зовнішньорелігійна стабільність (зміцнення міжнародного авторитету України як великої європейської християнської держави, збереження її національно-культурної самобутності та незалежності – наявність для цього ефективного механізму); повне задоволення релігійних потреб, свобода волевиявлення та віросповідання окремих людей і груп віруючих; наявність комплексної стратегії суспільно-політичного і духовного розвитку держави, в тому числі у сфері забезпечення духовно-релігійної безпеки України.

Отже, релігійна складова системи національної безпеки України вимагає серйозного розпрацювання.

Література:

1. Медвідь Ф.М., Коваленко А.І. Роль релігії у політичному житті України // Київська церква. Альманах християнської думки. – Київ-Львів: Місіонер, 2000. - № 2(8).С.92-95.
2. Медвідь Ф.М. Національні та національно-державні інтереси України в релігійно-церковній сфері: спроба політико-правового аналізу // Історія релігій в Україні. Праці XI-ї Міжнародної наукової конференції. (Львів, 16-19 травня 2001 року). – Львів: Логос, 2001.С.75-81.
3. Медвідь Ф.М., Коваленко А.І. Інспіруючи роль релігії в політичному житті України // Різдво Христове 2000. Статті і матеріали. – Львів: Логос, 2001. С.116-119.
- 4.Медвідь Ф.М. Взаємозв'язок національної і релігійної ідеї в контексті релігійно-духовного життя України // Вісник УАДУ. – К.: Вид-во УАДУ, 2003. - №1. С.363 - 360.
- 5.Медвідь Ф.М. Національна і релігійна ідеї в історії релігійно-духовного життя України // Історія релігій в Україні. Праці XIII-ї Міжнародної наукової конференції (Львів, 19-23 травня 2003 року). – Додаток. – Львів: Логос, 2003. С.22 - 28.
- 6.Медвідь Ф.М. Українська національна ідея в контексті релігійного життя періоду політичної модернізації // Вісник Львівського університету. Філософські науки. - 2003. – Вип..5.С.346-351.
- 7.Медвідь Ф.М. Йосиф Сліпий як педагог і мислитель на ниві духовного будівництва української нації // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2005 рік. Книга П. – Львів: Логос, 2005. С.154 - 160.
- 8.Медвідь Ф.М. Митрополит Андрей Шептицький як духовний будівничий української нації // Політичний менеджмент. – 2005. - № 4 (13).- 2005.С.167-175.
- 9.Медвідь Ф.М. Митрополит Андрей Шептицький як духовний будівничий української нації // Державник, мислитель, богослов, Матеріали міжнародної наукової конференції, присвяченої 60-річчю від дня смерті Митрополита Андрея Шептицького. 2 листопада 2004 року. – К.: Українська Видавнича Спілка, 2005.С.201 -212.
- 10.Медвідь Ф.М., Медвідь А.М. Митрополит Андрей Шептицький як духовний будівничий Рідної Хати // Історія релігій в Україні. Науковий щорічник 2006 рік. Книга II.- Львів: Логос, 2006. 175 -184.
11. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Духовний будівничий української нації (до 150-ліття з дня народження Митрополита Андрея Шептицького) // Національна ідея: Гуманітарно-освітня концепція Митрополита Андрея Шептицького: 36.праць / Упорядник І.В.Барановський. –

Львів: Українська академія друкарства, 2015. С.50-60.

12. Медвідь Ф.М., Чорна М.Ф. Духовний будівничий української нації. До 150-ліття з дня народження Митрополита Галицького Андрея Шептицького //Юридичний Вісник України. -2015. № 21.- 30 травня – 5 червня. С.14-15.

13.Духовна безпека України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://orthodox-lviv.narod.ru/news/conferenc/duhbezu.htm>

14.Конституція України: Прийнята на п'ятій сесії Верховної Ради України 28 червня 1996 р. – К. : Просвіта, 1996.

15.Закон України Про національну безпеку // Відомості Верховної Ради, 2018, № 31, ст.241.

16.Указ Президента України №392/2020. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 14 вересня 2020 року “Про Стратегію національної безпеки України”.

17.Про стратегію національної безпеки України : Указ Президента України від 12.02.2007 № 105/2007 // Стратегічна панорама. – 2007. – № 1.

18.Здіорук, С. І. Етноконфесійна ситуація в Україні та міждержавні конфлікти / С. І. Здіорук. – К. : НІСД, 1993.

КОНФЕРЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦЕРКОВ: РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ

Моїсєєва Тетяна Миколаївна

*кандидат історичних наук, доцент
доцент кафедри міжнародних відносин та права,
Національний університет «Одеська політехніка»*

*м. Одеса, Україна
m.tatjana.n.33@gmail.com*

Капацина Алевтина Олександрівна

*здобувачка вищої освіти 1 курсу за ОП
«Міжнародні відносини, суспільні комунікації та регіональні студії»
Національний університет «Одеська політехніка»*

*м. Одеса, Україна
alevtinacelo@gmail.com*

Конференція європейських церков (Conference of European Churches, *CEC*) – це товариство 114 православних, протестантських і англіканських церков з усіх країн Європи, яке (разом з екуменічними партнерами) представляє понад 380 мільйонів європейських громадян [7].

Дослідження позиції СЕС в оцінці російської агресії проти України, представляє науковий інтерес з декількох міркувань: 1) значна кількість

віруючих, представлених в СЕС церквами-членами, що є важливим, адже церкви (прямо, чи опосередковано) можуть впливати – як на громадську думку, так і на рішення політиків; 2) широке партнерство/співробітництво (в тому числі, у виробленні спільних позицій з низки питань) з іншими церковними об'єднаннями, що здійснюється, головним чином, засобами екуменічного діалогу; 3) активна комунікація з інституціями та посадовцями ЄС (відбувається відповідно до статті 17 Договору про функціонування Європейського Союзу), яка створює можливості донесення позицій церкви – з тих, чи інших проблем європейської політики [4].

Одразу після початку повномасштабного вторгнення рф в Україну, СЕС виступила з засудженням акту агресії. Так, вже 24 лютого 2022 р., чотири християнські організації – Конференція європейських церков (СЕС), Всесвітня лютеранська федерація (LWF), Всесвітня спільнота реформатських церков (WCRC) і Всесвітня методистська рада (WMC) засудили вторгнення рф в Україну, підкреслили, що це становить загрозу не лише для України, а й для «миру в усій Європі та за її межами», а також закликали до виведення російських військ та негайної деескалації конфлікту [7].

26 лютого 2022 р., Президент СЕС преподобний Крістіан Крігер, під час виступу на Європейській регіональній асамблеї, наголосив, що вторгнення російських військ в Україну «порушує недоторканість кордонів <...> і стабільність в регіоні», а також звернувся до міжнародної спільноти, Європейського Союзу і політичних лідерів – докласти зусиль до «забезпечення миру шляхом дипломатичного діалогу» [2].

На початку березня 2022 р., Крістіан Крігер апелював до патріарха РПЦ Кирила, наголошуючи на необхідності підняти свій голос проти війни, закликати політичне керівництво рф повернутися до міжнародного порядку та дипломатичного діалогу. Звертаючись до Патріарха Кирила, він підкреслив: «я засмучений вашим страхітливим мовчанням щодо неспровокованої війни, яку ваша країна оголосила іншій країні, де проживають мільйони християн, у тому числі православних, які належать до вашої пастви» [3].

Заслугує на увагу «Заклик до справедливого миру та солідарності для України» (оприлюднений 17 квітня 2024 р.), який став спільним вираженням позиції Конференції Європейських Церков та Всеукраїнської Ради Церков і релігійних організацій (ВРЦіРО).

Аналіз (представленого на сайті ВРЦіРО) матеріалу, дозволяє виділити в документі декілька важливих тез: 1) наголошено, що сторони виробили спільну позицію щодо засудження неспровокованої агресії рф проти України, яка не тільки завдала страждань мирним жителям, а й дестабілізувала регіон та порушила «основоположні принципи міжнародного права і люд-

ської гідності»; 2) акцентовано на співучасті РПЦ в легітимізації конфлікту і виправданні російської агресії (зокрема – в документах, виданих Всесвітнім російським народним собором), а також небажанні РПЦ виступити проти війни (звернення Крістіана Крігера до Патріарха Кирила, про яке йшлося вище, так і залишилося без відповіді); 3) підкреслено незаперечність того факту, що в умовах численних глобальних подій і викликів, «Україна та її народ поступово зникають з авансцени міжнародної свідомості» (хоча потреба в солідарності і підтримці залишається гострою), тому – необхідно постійно привертати увагу світу до подій в Україні, «щоб український народ не був забутий»; 4) наголошено на важливості діалогу між політичними та релігійними діячами, як важливої передумови досягнення миру; 5) артикульовано необхідність подальшої підтримки України та заклик до «політичних діячів, глав держав, церков і релігійних громад» засудити військову агресію РФ проти України [1].

Важливим засобом привернення уваги до подій російсько-української війни та вироблення спільного бачення справедливого миру, стала ініціатива Конференції Європейських Церков «Pathways to Peace» («Шляхи до миру»), старт якій було дано в грудні 2022 р.

Ініціатива створена – як платформа для обміну думками, проведення заходів, розробки та реалізації проєктів та передбачає: єкуменічний діалог європейських церков і церков-партнерів; співпрацю «між лідерами церков, інтелектуалами та науковцями в підготовці до миру в Україні»; комунікацію з європейськими інституціями у вирішенні ключових політичних проблем [5; 6].

В Прес-релізі СЕС (№ 23/22, від 15 грудня 2022 р.) наведено слова Крістіана Крігера, де він підкреслив, що початок війни в Україні продемонстрував «наскільки крихким є мир» і наголосив на потребі запобігання конфліктам та необхідності для церков «застосувати свої посередницькі та дипломатичні навички» [6].

Отже, Конференція європейських церков, з початку повномасштабного вторгнення РФ в Україну, зайняла принципову позицію не лише в оцінці акту агресії (засудивши його), а й у формуванні спільного бачення шляхів досягнення справедливого миру – у тісній співпраці/комунікації з церквами-членами і церквами-партнерами, а також з політичними інституціями Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Заклик до справедливого миру та солідарності для України (17.04.2024). /Всеукраїнська Рада Церков і релігійних організацій. URL: <https://vrciro.org.ua/ua/statements/a-call-for-a-just-peace-and-solidarity-for-ukraine> (дата звернення: 07.11.2024).
2. CEC president calls for peace in Ukraine at the European Regional Pre-Assembly (26 February, 2022). / Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/cec-president-calls-for-peace-in-ukraine-at-the-european-regional-pre-assembly/> (дата звернення: 12.11.2024).

3. CEC president urges Patriarch Kirill to raise his voice against Ukraine war (4 March, 2022). / Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/cec-president-urges-patriarch-kirill-to-raise-his-voice-against-ukraine-war/> (дата звернення: 14.11.2024).

4. Dialogue with European Political Institutions. / Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/what-we-do/dialogue-with-the-eu-institutions> (дата звернення: 18.11.2024).

5. Pathways to Peace. /Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/church-response-to-ukraine> (дата звернення: 21.11.2024).

6. Pathways to Peace: CEC to implement peace initiatives in Europe (15 December, 2022). /Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/pathways-to-peace-cec-to-implement-peace-initiatives-in-europe/> (дата звернення: 26.11.2024).

7. Ukraine: CEC together with global Christian organisations condemns assault, calls for peace, invites to prayer (24 February, 2022). / Conference of European Churches. URL: <https://ceceurope.org/ukraine-cec-together-with-christian-global-organisations-condemns-assault-calls-for-peace-invites-to-prayer/> (дата звернення: 27.11.2024).

ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВІЙНИ

Недавня Ольга Володимирівна

*кандидат філософських наук, старший науковий співробітник,
старший науковий співробітник Відділення релігієзнавства
Інституту філософії імені Г.С. Сковороди НАН України
м. Київ, Україна*

Досвід війни у громадян України накопичується різний, однак у всіх він більш чи менш важкий, й він може лягати (що у багатьох і відбувається) важким вантажем, що підточує здоров'я фізичне і психічне. Але так не має бути обов'язково, виключно так і назавжди. Серед різних суспільних чинників саме Церкви володіють століттями перевіреними прийомами допомоги тим, хто підпадає згубному впливу тяжких життєвих обставин тривалих випробовувань. Церкви, що діють в Україні, і зокрема —

Українська Греко-Католицька Церква, шукають шляхи й засоби душпастирської опіки і психологічної підтримки всім, кого у той чи інший спосіб жорстоко торкнулась війна. УГКЦ досвідчена у цьому особливо з минулого століття, коли з її лона виходили як борці за українську незалежність, так і священнослужителі — діяльні патріоти свого народу. Тож вивчення відповідного досвіду УГКЦ актуально для інших Церков, державних та громадських організацій, та для релігієзнавчих досліджень.

Глава УГКЦ ще у перший рік повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну наголосив на тому, що для досягнення

перемоги у війні і для повоєнної відбудови країни важливо враховувати: більшість українських громадян внаслідок величезного воєнного стресу потребують психологічної допомоги. [2]. І Церква розпочала відповідну роботу задля зцілення ран війни, проголосивши цей напрямок діяльності наразі прерогативним.

В УГКЦ таку роботу організують і координують структури, задіяні у соціальному служінні: Відділ соціального служіння, Благодійний фонд “Карітас Україна”, Комісія у справах душпастирства охорони здоров’я, Патріарша фундація “Мудра справа”, а на певних ділянках роботи — також і Патріарша комісія у справах духовенства УГКЦ та Департамент військового капеланства Патріаршої курії УГКЦ.

Варто відзначити, що в цій Церкві розуміють необхідність кваліфікованої підготовки власних священнослужителів та мирян для подібної діяльності. Тож Робоча група під проводом Комісії у справах душпастирства охорони здоров’я розробила освітню програму “Зцілення ран війни”, що передбачає три напрямки: богослов’я/соціальна доктрина Церкви, душпастирський супровід, психологічне здоров’я. Після затвердження програми Синод Єпископів УГКЦ 2023 р. рекомендував її пройти усім священнослужителям і богопосвяченим особам. З вересня 2023 р. до липня 2024 р. було проведено 24 блоки даної освітньої програми для духовенства, з яких 3 блоки — адаптовані для дружин священників. Учасниками освітньої програми стали 926 осіб духовенства та монашества, а також 90 дружин священників з усіх єпархій УГКЦ. [6].

Патріарша комісія у справах духовенства опікується проєктом “Психологічна допомога та духовна підтримка в час війни”, у якому беруть участь семінаристи та духовенство УГКЦ та РКЦ. Розпочався цей проєкт 12 листопада 2022 р. для семінаристів та духовенства у Івано-Франківській духовній семінарії, 3 грудня семінар відбувся у Дрогобицькій духовній семінарії. Тренінги проводять спеціалісти з морального богослов’я та біоетики, які допомагають слухачам засвоїти базові психологічні принципи роботи з людьми, що пережили насильство або були свідками травматичних подій. [1].

Психологічна допомога потребуючим складає значну частку у діяльності найбільшої благодійної організації в УГКЦ “Карітас Україна”, який вже понад 30 років надає різноманітну соціальну допомогу на теренах нашої держави. З початку війни Росії проти України у 2014 р. він сконцентрував свою діяльність у двох основних напрямках: реагування на гуманітарну кризу та розвиток громад і програм для підвищення стійкості. Цей благодійний фонд має мережу з 45 місцевих осередків, яка дозволяє співпрацювати з понад 600 громадами через місцеві організації, осередки та мобільні бригади. “Карітас Україна” створює кризові центри та супровід

для найбільш вразливих верств населення: йдеться про психологічну підтримку, яка включає як працю із постраждалими, так і навчання для співробітників. [6]. Одним з проєктів Карітасу, який включає гуманітарну і психологічну допомогу, є програма “Домашня опіка”, у рамках якої з 2022 р. розширило спектр послуг до комплексної соціальної та медичної підтримки. [7].

Напередодні початку повномасштабного військового вторгнення Російської Федерації, в УГКЦ постала ще одна благодійна організація — Патріарша фундація “Мудра справа”. Спочатку її діяльність була спрямована на негайне реагування: евакуація і розселення переселенців із прифронтових регіонів, формування і роздача продуктових та гігієнічних наборів, пункти незламності “Добрий самарянин”, забезпечення медичних установ усім необхідним, однак швидко знадобились більш сталі проєкти. Тож були організовані Центри зцілення ран та запуск цілої мережі Психологічної поради з окремими парафіяльними осередками, що надає як індивідуальні, так і групові послуги. При таких Пунктах незламності працюють психологи, які займаються з дорослими і дітьми. [6]. Розбудова мережі Центрів зцілення ран нині активно триває. Вони відкриваються, передусім, у прифронтових областях України й тих, які найбільше потерпають від обстрілів [4], де всім потребуючим надається гуманітарна допомога, соціальні послуги й психологічна підтримка.

Психологічну допомогу надають також у клініках та лікарнях, відкритих Церквою чи за її опікою. Так, у Львові діє Медична клініка Українського католицького університету. У цій клініці особлива увага приділяється зціленню ран війни — реабілітації, ерготерапії, психологічній підтримці ветеранів та постраждалих від військових дій. В рамках психологічної допомоги фахівці закладу реалізовуватимуть проєкти з ментального здоров’я та проводитимуть комплексну психологічну терапію. [8]. При тому плани відповідної діяльності УКУ не обмежується однією клінікою та одним містом: його ректор Тарас Добко наголошує: “Наші психологи активно працюють над реформою системи надання послуг із психічного здоров’я і підготовки фахівців для надання таких послуг на рівні місцевих громад”. [8].

Духовно-психологічну допомогу та кризову консультацію можна отримати і у каплицях УГКЦ при лікарняних установах: такі діють в багатьох областях України, зокрема — в південно-східних Одеській та Миколаївській, там працюють медичні капелани цієї Церкви та сестри монахині із Згромадження сестер святого Йосифа, Обручника Пречистої Діви Марії. [5]

Варто відзначити, що у діяльності УГКЦ з надання психологічної підтримки допомагають західні колеги, з католицьких та інших країн. Так,

у рамках італійсько-українського проєкту “Разом з Україною завжди”, за фінансового сприяння низки італійських організацій, потребує надання як гуманітарна, так і психологічна допомога — від кваліфікованих спеціалістів [3].

В цілому можна висувати, що Українська Греко-Католицька Церква розгорнула масштабну діяльність з психологічної допомоги українців. У різні відповідні програми, проєкти, заходи задіяні священники, ченці та черниці УГКЦ, а також її миряни, і всі вони спершу проходять власні тренінги і навчання. Працюють представники цієї Церкви не лише зі своїми одновірцями, але й з усіма потребуючими. Особливий контингент уваги й піклування — діти, підлітки та молодь, яким творити майбутнє України. Якщо, внаслідок кваліфіковано наданої духовної і психологічної допомоги, досвід виживання українських громадян під час війни включатиме пам'ять про подолання (ворогів, власних слабкостей, недоліків взаємодії тощо), тоді важкі травми буде загоїти легше, і буде більше шансів вижити і здійснювати післявоєнну відбудову України з більшими силами, з міцнішим ментальним здоров'ям.

Література:

1. Відбулася зустріч голови та секретаріату Патріаршої комісії у справах духовенства УГКЦ. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/vidbulasya-zustrich-golovy-ta-sekretariatu-patriarshoy-komisii-u-spravah-duhovenstva-ugkts-2170/> (дата звернення: 21.11.2024).
2. Звернення Глави УГКЦ у 261-й день війни, 11 листопада 2022 року. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/zvernennya-glavy-ugkts-u-261-y-den-viyny-11-lystopada-2022-roku-1378/> (дата звернення: 21.11.2024).
3. Івано-Франківська архієпархія отримала 20 тонн продуктів з Італії. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/ivano-frankivska-arhyeparhiya-otrymala-20-tonn-produktiv-z-italiy-5289/> (дата звернення: 23.11.2024).
4. “Ікона Церкви, що зігриває”: Блаженніший Святослав освятив Центр зілєнення ран війни в Борисполі. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/ikona-tserkvy-shcho-zigrivae-blazhennishyy-svyatoslav-osvyatyv-tsentr-ztsilennya-ran-viyny-v-boryspoli-5947/> (дата звернення: 22.11.2024).
5. На Одещині й Миколаївщині владика Михайло Бубній освятив богослужбові каплиці в лікарні. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/na-odeshchyni-y-mikolayvshchyni-vladyka-myhaylo-bubniy-osvyatyv-bogosluzhbovi-kaplytsi-v-likarni-4666/> (дата звернення: 24.11.2024).
6. Соціальне служіння УГКЦ: чи можна назвати Церкву критичною інфраструктурою? Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/sotsialne-sluzhynnya-ugkts-chy-mozhna-nazvatu-tserkvu-krytychnoyu-infrastrukturoyu-5185/> (дата звернення: 22.11.2024).
7. У «Карітас-Львів» обговорили роль стейкхолдерів у допомозі літнім людям та особам з інвалідністю. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/u-karitas-lviv-obgovoryly-rol-steykholderiv-u-dopomozi-litnim-lyudyam-ta-osobam-z-invalidnistyu-5778/> (дата звернення: 23.11.2024).
8. УКУ відкриває у Львові медичну клініку. Українська Греко-Католицька Церква. URL: <https://ugcc.ua/data/uku-vidkryvae-u-lvovi-medychnu-kliniku-4179/> (дата звернення: 24.11.2024).

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В СЛОВАЧЧИНІ

Палінчак Микола Михайлович

доктор політичних наук, професор,
декан факультету міжнародних економічних відносин
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»
м. Ужгород, Україна

Джурджа А.Ю.

аспірант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

Після приходу до влади радянської влади та комуністів у Чехословаччині в 1948 році державно-церковні відносини зазнали вагомих змін. Комуністичний уряд, який сприймав церкву як загрозу своєму ідеологічному впливу, вжив численних заходів для послаблення та контролю релігійних інституцій. Католицька церква, яка мала глибоке коріння в суспільному житті Словаччини та Чехії, розглядалася новою владою як опозиційна сила через свою роль у моральному вихованні громадян та її вплив на духовне життя [2, с. 119-120].

Падіння комуністичного режиму в 1989 році, відоме як «оксамитова революція», відкрило новий етап в історії державно-церковних відносин у Словаччині. Це стало важливим поворотним моментом, що дозволив церкві повернутися до суспільного життя і відновити свої позиції в житті країни. Після десятиліть репресій, переслідувань і суворих обмежень релігійна свобода нарешті стала можливою. Після «оксамитової революції» відбулося відновлення релігійних прав, що було важливим кроком для розвитку демократичних інститутів, свободи слова, свободи віросповідання та світогляду [2, с. 121-122].

Одним із перших і найбільш значущих заходів, спрямованих на відновлення справедливості, став процес реституції церковного майна. Уряд прийняв рішення про повернення власності, яка була націоналізована комуністичним режимом. Вона включала: землі, будівлі, фінансові активи, навчальні заклади, монастирі та іншу власність, яка була колись відібрана у церкви. Відновлення економічної бази значно посилало автономію церкви, здатною не тільки забезпечувати власні потреби, але й підтримувати соціальні, освітні та культурні ініціативи, що мало позитивний вплив на суспільство.

У перші роки після падіння радянського режиму церква почала: відродження релігійної освіти, повернення духовенства та відновлення релігійних традицій, які за часів комуністичного режиму опинилися на

межі забуття. Держава і церква почали будувати нову модель державно-церковних відносин, базовану на взаємоповазі і співпраці.

Чинна Конституція Словаччини гарантує свободу віросповідання та закріплює принцип відділення церкви від держави, що відповідає демократичним стандартам сучасної Європи. Проте на практиці роль Церкви у суспільному житті залишається значною, особливо у сферах, пов'язаних із моральними цінностями, питаннями сімейної політики та соціальним забезпеченням. Католицька церква, яка має значну кількість вірян і тривалий вплив у культурі країни, продовжує бути активним учасником суспільних процесів і бере участь у різних соціальних сферах.

Згідно до даних «Звіту про міжнародну релігійну свободу за 2023 рік: Словаччини» Конституція країни передбачає свободу віросповідання та приналежності, а також стверджує, що країна не прив'язана до жодної віри [3]. Згідно до Конституції: «Гарантується свобода думки, совісті, релігії та переконань. Це право включає право змінити релігію або переконання та право утримуватися від релігійної приналежності. Кожен має право публічно висловлювати свою думку. Кожен має право вільно сповідувати свою релігію чи переконання як одноосібно, так і спільно з іншими, приватно чи публічно, під час богослужіння, релігійних дій, проведення церемоній або брати участь у навчанні.» [4].

Згідно до законодавства Словаччини вимоги до реєстрації релігійних груп в країні, включають необхідність подати петицію з підписами щонайменше 50 000 прихильників. Група, яка не налічує мінімум 50 000 дорослих прихильників, необхідних для отримання статусу офіційної релігійної групи, може зареєструватися як громадське об'єднання для функціонування.

Групи, які не змогли досягти мінімального порогу прихильників для реєстрації як релігійних груп, продовжували вважати цю вимогу дискримінаційною. Різниця між зареєстрованими та незареєстрованими релігійними групами полягає в тому, що незареєстровані групи не можуть засновувати школи чи викладати свою віру в школах, не мали права на державні субсидії, а їхні послуги не визнавалися урядом як релігійна діяльність [3].

Згідно з останнім національним переписом 2021 року вагома більшість в країні римо-католиків, представники євангельської церкви аугсбурзького віросповідання становлять - 5,3 %, греко-католики - 4 %, не вказали релігійну приналежність - 23,8 %, у порівнянні з 13,4 % у 2011 році, менша кількість членів реформатської християнської церкви, інших протестантів, членів православної церкви, свідків Єгови, буддистів, мусульман, іудеїв, індуїстів, церкви Ісуса Христа Святих Останніх Днів (Церква Ісуса Христа) і бахаї (рис. 1.) [4].

Рис. 1. Релігійна демографія Словаччини

Джерело: складено автором на основі [4].

В таблиці 1 зображено прогнози поширення релігійних деномінацій в Словаччині до 2050 року, згідно даних Pew Research Center.

Таблиця 1.

Релігійний склад Словаччини, 2010-2050

	Christians	Muslims	Unaffiliated	Hindus	Buddhists	Folk Religions	Other Religions	Jews	All Religions
2010	4 660 000	<10 тис	780 000	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	5 460 000
2020	4 640 000	20 000	880 000	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	5 550 000
2030	4 550 000	20 000	940 000	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	<10 тис	5 550 000
2040	4 360 000	30 000	980 000	<10 тис	10 000	10 000	<10 тис	<10 тис	5 400 000
2050	4 160 000	40 000	990 000	<10 тис	10 000	10 000	<10 тис	<10 тис	5 230 000

Джерело: [5]

Політичним міжнародним документом високого рівня стала угода між Словацькою Республікою і Святим Престолом в 2000 р. [1, с. 107]. Конкордат зі Святим Престолом забезпечує правову основу для відносин між урядом, Римо-Католицькою Церквою в країні та Святим Престолом [3].

Релігія є в системі освіти Словаччини. Усі учні державної початкової школи повинні відвідувати уроки релігії чи етики, залежно від особистих

чи батьківських уподобань. Школи мають певну свободу дій у складанні власних навчальних програм для уроків релігії, але вони мають узгоджуватися з Національною освітньою програмою Міністерства освіти [3].

Отже, державно-церковні відносини у Словаччині пройшли довгий і складний шлях розвитку, що відображає постійні зміни політичного, соціального та культурного ландшафту країни.

Література:

1. Палінчак М. М. Взаємини держави і церкви в словацькій Республіці. *Філософія і політологія в контексті сучасної культури*. 2013. Вип. 5. С. 106-110.
2. Релігійний чинник у міжнародних відносинах: Навчальний посібник / М. М. Палінчак, Рудольф Кухарчик, Д. М. Стебляк, В. В. Пупена. Ужгород: Поліграфцентр “Ліра”, 2020. 240 с.
3. 2023 Report on International Religious Freedom: Slovakia. URL: <https://www.state.gov/reports/2023-report-on-international-religious-freedom/slovakia/>
4. CONSTITUTION OF THE SLOVAK REPUBLIC. URL: <https://www.prezident.sk/upload-files/46422.pdf>
5. Religious Composition by Country, 2010-2050. URL: <https://www.pewresearch.org/religion/feature/religious-composition-by-country-2010-2050/>

«ЕСТОНСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ» І УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛІЯ: ДЕРЖАВА ТА ЦЕРКВА

Павіль Віталій Володимирович

*аспірант кафедри історії та етнології України
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова*

Науковий керівник – к. і. н., доц. Візер С.О.

У своєму дослідженні «Православна церква в глобальній церковній політиці: виклики та перспективи для церкви і держави» С. Гераськов зазначає, що «у світовому православ'ї на сьогодні немає єдиної, чіткої, канонічної процедури утворення помісних церков, визнання їх автокефалії... Кожен історичний прецедент мав свої характерні особливості, що визначалися як політичним контекстом, так і конкретними обставинами» [13, с. 143].

Втім, досвід інших країн зі значною православною спільнотою демонструє, що ситуація в українському православ'ї може вписуватися в

певну історичну модель, зокрема, «естонську», де майже три десятиліття співіснують де-факто дві православні структури, які належать до різних канонічних юрисдикцій.

Ще в 1922 р. церковний собор естонської православної церкви, яка з часу набуття незалежності Естонії користувалася правами автономії отриманими від Московського патріарха, направив до Фанару петицію щодо перегляду власної юрисдикції та уточнення канонічного статусу. За рік Вселенський патріарх Мелетій IV видав томос про перехід церкви під юрисдикцію Константинополя в статусі автономної Естонської православної митрополії – майбутньої Естонської апостольської православної церкви [15].

Під час Другої світової війни, перед поверненням радянської влади, частина православного кліру емігрувала та створила в екзилі окрему структуру з центром у Стокгольмі. Саме за посередництва Стокгольмського синоду та через його правонаступництво у вигнанні ЕАПЦ була швидко зареєстрована в незалежній Естонії, коли у 1993 р. більшість православних парафій республіки звернулася до уряду із відповідною заявкою [3]. Водночас влада відмовилася реєструвати московську частину церкви, до якої належала більшість російськомовного населення. Цю відмову обґрунтували подібністю назви, що могло створити юридичні колізії. У результаті саме вона стала власником усіх активів православної церкви в Естонії. Такі дії викликали гостру реакцію з боку РПЦ та МЗС РФ, які звинуватили Естонію у порушенні прав віруючих [14].

В 1994-1995 рр. представники ЕАПЦ та керівники держави зверталися до Фанару із проханням про відновлення канонічного зв'язку [10]. В 1996 р. після гучних заяв із боку РПЦ Варфоломій I офіційно визнав юрисдикцію Константинополя над ЕАПЦ через церкву, яка діяла в еміграції. Він обґрунтував це рішення історичними фактами, включно з тим, що скасування її статусу у радянський період було примусовим кроком, здійсненим «окупаційною владою» та «атеїстичною диктатурою» [15]. У відповідь Алексій II призупинив канонічне спілкування з Константинополем, а Естонія та ЕАПЦ зіштовхнулися із серйозним тиском з боку РПЦ та Російської держави. Разом з тим, сторони проводили перемовини, намагаючись зменшити напругу [14]. Схизма завершилась того ж року, проте з наслідками цих подій було складніше.

У 2001 р. вдалося досягти компромісу щодо розділу майна, промосковська церква офіційно прийняла назву «Естонська православна церква Московського патріархату» й у 2002 р. була зареєстрована державою. Паралельно з цим, православні парафії самостійно визначались із власною юрисдикцією [12]. ЕПЦ МП відмовилася від претензій на назву ЕАПЦ та її правонаступництво.

У результаті розподілу під Константинополем опинилося більше парафій, однак Москва значно випереджала його за кількістю вірян [3], переважно серед російськомовного населення Естонії.

Що стосується української православ'я, то його частина в числі УАПЦ та УПЦ КП перебувала в неканонічному статусі майже три десятиліття. Церковні контакти із Вселенським патріархом щодо автокефалії розпочались ще наприкінці 1990-х рр. [6]. Держава зондувала можливість діалогу з Константинополем за каденції президента Л. Кучми у 2000 р. [4] і розпочала його в 2006 р. в період президентства В. Ющенка [1].

Процес надання автокефалії православній церкві в Україні призупинився в 2008 р. після потепління у відносинах між Московським та Вселенським патріархатами. Фанар фактично розміняв вирішення «українського питання» на участь РПЦ у Всеpravославному соборі, проведення якого Варфоломій I називав найголовнішим завданням для православного світу [2].

Рух у напрямку української автокефалії відновився, коли РПЦ, у спробах зірвати скликаний Вселенським патріархом Всеpravославний собор, змогла запобігти присутності на ньому усієї повноти православ'я. Вже під час собору у червні 2016 р. Варфоломій зачитав його учасникам свіже звернення Верховної Ради України [9] щодо необхідності визнання нечинним акту 1686 р., завдяки якому Київську митрополію було виведено з-під юрисдикції Константинополя, а також – надання православній церкві в Україні автокефалії [8].

Висловлювання патріарха та представників патріархії щодо незалежності української церкви стали чіткішими. Після тривалих консультацій між всіма сторонами, навесні 2018 р. президент П. Порошенко офіційно прийняв звернення від УПЦ КП та УАПЦ до патріарха Варфоломія щодо надання українській церкві автокефалії та оголосив про намір звернутися до Константинополя з цього приводу. Український парламент підтримав ініціативу президента [11].

В жовтні Фанар серед іншого скасував юридичну дію рішення 1686 р. та підтвердив намір надати незалежність українській церкві, натомість синод РПЦ у Мінську оголосив про повний розрив євхаристичного спілкування з Константинопольським патріархатом [5].

Проблему роз'єднання українського православ'я, про яку неодноразово згадував Вселенський патріарх та його представники, було частково розв'язано Об'єднавчим собором у грудні 2018 р. Створена на ньому Православна церква України вже на початку 2019 р. отримала томос про автокефалію, розпочавши довгий процес свого визнання з боку інших православних церков, який почали супроводжувати заяви РПЦ про «гоніння» на підпорядковану Москві УПЦ.

Згідно з чинними від січня 2019 р. нормами закону релігійні громади в Україні можуть змінювати свою церковну юрисдикцію у випадку прийняття такого рішення на парафіяльних зборах. За незгодою з таким рішенням частиною громади залишається право на створення нової парафії та укладання договору про порядок користування майном або спорудою [7].

Таким чином, порівняння ситуації в православних церквах в Естонії та Україні за деякими винятками показує, що розв'язок «українського православного питання» на сучасному етапі відбувався за «естонським сценарієм». Це свідчить про наявність певних моделей, які можуть реалізовуватись у певному контексті, за схожих історичних обставин. Разом з тим, цей досвід демонструє завершення лише одного з етапів на шляху становлення єдиної помісної церкви в обох країнах, та вказує як на ключову роль держави у цьому процесі, так і на загрози, які можуть його супроводжувати в разі реалізації подібного сценарію в інших країнах.

Література:

1. Віктор Ющенко: надання томосу – це «хімічно чиста» поразка Путіна. hromadske.ua. URL: <https://hromadske.ua/posts/viktor-yushenko-nadannya-tomosu-ce-himichno-chista-porazka-putina> (дата звернення: 25.11.2024).
2. Главы Церквей обсудили подготовку к созыву Всеправославного собора. NEWSru.com. URL: <https://www.newsru.com/religy/31may2010/allortho.html> (дата звернення: 25.11.2024).
3. Губенко Д. Естонське православ'я між Константинополем та Москвою. dw.com. URL: <https://www.dw.com/uk/відновлений-томос-естонське-православ'я-між-константинополем-та-москвою/a-45591280> (дата звернення: 25.11.2024).
4. Драбинко А. Православие в посттоталитарной Украине (вехи истории). Переяславсько-Вишневська єпархія ПЦУ. URL: <https://pereyaslav-eparchia.kiev.ua/arkhierej/statti-ta-rozdumy/395-aleksandr-drabinko-pravoslavie-v-posttotalitarnoj-ukraine-vekhi-istorii#6-1> (дата звернення: 25.11.2024).
5. Калиновський В. Російська православна церква розриває зв'язки з Константинополем через українську автокефалію. Радіо Свобода. URL: <https://www.radiosvoboda.org/a/29545019.html> (дата звернення: 25.11.2024).
6. Філарет: Якщо Томосу нам не дадуть, то це означає, що Москва перемогла. Українська правда. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2018/06/14/7183252/> (дата звернення: 25.11.2024).
7. Про внесення змін до деяких законів України щодо підлеглості релігійних організацій. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2673-VIII#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
8. Про Звернення Верховної Ради України до Його Всесвятості Варфоломія, Архієпископа Константинополя і Нового Риму. Офіційний вебпортал парламенту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1422-19#Text> (дата звернення: 25.11.2024).
9. «Росія хотіла, щоб Україну визнали канонічною територією Московського Патріархату. Константинополь на це не пішов». ПІСУ. URL: https://risu.ua/rosiya-hotila-shchob-ukrajinu-viznali-kanonichnoy-teritoriyeyu-moskovskogo-patriarhatu-konstantinopol-na-ce-ne-pishov_n80257 (дата звернення: 25.11.2024).
10. Томос по-естонськи: як балтійська країна відновила незалежну від Москви церкву. Європейська правда. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2018/10/19/7088385/> (дата звернення: 25.11.2024).

11. «У Бога теля з'їли»: Порошенко переконав голосувати за помісну церкву. BBC News Україна. URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/features-43819596> (дата звернення: 25.11.2024).
12. Украинская церковь не первая, кто хочет отделиться от РПЦ. Как это получилось у Эстонии. BBC News Русская служба. URL: <https://www.bbc.com/russian/features-45802633> (дата звернення: 25.11.2024).
13. Geraskov S. Православна церква України в глобальній церковній політиці: виклики та перспективи для церкви і держави. Збірник наукових праць Національної академії державного управління при Президентові України. 2019. № 2. С. 138–154. URL: <https://doi.org/10.36030/2664-3618-2019-2-138-154> (дата звернення: 25.11.2024).
14. Õigeusu kirikuvarade minek Moskva kirikule käis Vene surve ja segadustega. ERR. URL: <https://www.err.ee/1609302579/oigeusu-kirikuvarade-minek-moskva-kirikule-kais-vene-surve-ja-segadustega> (date of access: 25.11.2024).
15. SUUR LUGU | Eesti õigeusu kiriku ajaloo üheksa bifurkatsioonipunkti (2. osa). Kolleegium. URL: <https://kolleegium.ee/kirik/suur-lugu-eesti-oigeusu-kiriku-ajaloo-ueksa-bifurkatsioonipunkti-2-osa/> (date of access: 25.11.2024).

МЕДИТАЦІЯ УСВІДОМЛЕНOSTІ ТА СВІТСЬКИЙ БУДДИЗМ: СХІДНА ДУХОВНІСТЬ У ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ТА КОРПОРАТИВНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ

***Пілецький Євген Анатолійович,**
доцент кафедри релігієзнавства філософського факультету
Київського національного університету імені Тараса Шевченка
y.piletskyi@knu.ua*

Останніми роками медитація усвідомленості та світський буддизм пережили значний сплеск популярності, звернувшись до різних аудиторій через нерелігійний погляд на традиційні буддійські практики та філософію. Хоча ці тенденції забезпечили широку доступність до «нової інтерпретації східної духовності», вони також спровокували критичні дискусії щодо автентичності, культурної апропріації та етичних наслідків.

Усвідомленість (популярна калька англomовного терміну «mindfulness»), що сягає корінням у давні буддистські традиції, була адаптована до світського контексту переважно завдяки новаторським зусиллям Джона Кабат-Зінна. У 1979 році Кабат-Зінн представив програму «Зменшення стресу на основі усвідомленості» (Mindfulness-Based Stress Reduction, MBSR), яка об'єднала буддійські медитативні техніки з сучасними медичними практиками для боротьби зі стресом і болем [1, електронний ресурс]. Ця секуляризація мала на меті зробити переваги усвідомленості доступними для ширшої аудиторії, виходячи за межі релігії

та культури.

Незважаючи на своє походження з буддійського вчення, MBSR та подібні програми наголошують на прагматичних результатах, таких посилення стресостійкості та покращення психічного здоров'я, що відрізняється від духовних цілей традиційного буддизму. Ці адаптації підкреслюють складний взаємозв'язок між збереженням автентичності та розширенням психотерапевтичної (а іноді й комерційної) привабливості.

Розбіжності між буддійською та світською медитаціями очевидні в їхніх відповідних цілях, філософії та практиках.

Буддійська медитація зосереджена на припиненні страждань і досягненні просвітлення (нірвани, ніббани). Вона є основною частиною Шляхетного Восьмеричного Шляху, який наголошує на етичній поведінці, розумовій дисципліні та мудрості. Практика заохочує до розуміння мінливості реальності, страждання і відсутності «Я» як частини духовної подорожі.

Світський майндфулнес фокусується на підвищенні якості життя через управління стресом і поліпшення самопочуття. Така медитація передусім вирішує проблеми фізичного та психічного здоров'я, водночас сприяючи підвищенню продуктивності. Часто майндфулнес ізолює медитативні практики від їхніх етичних і філософських коренів [2, електронний ресурс].

Хоча обидва підходи використовують схожі техніки, такі як дихальна медитація, сфокусованість на переживанні теперішнього моменту, їхні основні цілі та рамки суттєво відрізняються.

Світський буддизм являє собою золоту середину, прагнучи примирити традиційні буддійські вчення з сучасними світськими цінностями. Прихильники світського буддизму наголошують на представленні основних буддійських концепцій без релігійних догм, контекстуалізації буддійської філософії та психології в сучасних наукових рамках, а також на подоланні розриву між традиційним буддизмом і світською свідомістю, зберігаючи етичну та філософську глибину [3, електронний ресурс].

Однак критики стверджують, що світський буддизм ризикує надмірно спростити або спотворити буддійське вчення, потенційно втрачаючи багаті духовні та етичні виміри, які визначають традиційні практики [4, електронний ресурс].

Інтеграція усвідомленості в корпоративну та масову культуру посилила її видимість і доступність. Такі програми, як «Внутрішній пошук» від Google та подібні ініціативи від Nike, та Intel, демонструють зростаючу роль усвідомленості у підвищенні продуктивності праці та добробуту працівників[5, 6, 7, електронні ресурси]. Звіти свідчать, що ці ініціативи можуть призвести до значних переваг, таких як підвищення залученості працівників та покращення їхнього самопочуття.

Майндфулнес також пробрався у популярні медіа, з'являючись у фільмах і телевізійних шоу. Його підтримують публічні особи та знаменитості (наприклад, баскетболіст Майкл Джордан) [8]. Крім того, додатки для усвідомленої медитації, доступні на таких платформах, як Insight Timer або у цифрових магазинах Apple та Google, демократизували доступ до керованих практик медитації.

Однак ця комерціалізація зіткнулася з негативною реакцією, і деякі критики, такі як Рон Пурсер, придумали термін «МакМайндфулнес», щоб описати комерціалізацію усвідомленості як поверхневого інструменту для отримання прибутку, а не засобу для трансформації та змін [9, електронний ресурс]. Ця критика піднімає важливі питання про етичні та культурні наслідки відриву усвідомленості від її традиційного коріння.

Поширення майндфулнес і світського буддизму створило як можливості, так і виклики. Серед переваг — більша доступність практик усвідомленості, інтеграція з науковими дослідженнями та охороною здоров'я, підвищення довіри до них та їхніх можливостей, а також відчутні покращення в управлінні стресом і психічним здоров'ям загалом.

Критика включає занепокоєння щодо ерозії етичних і духовних вимірів, потенціалу культурної апропріації та втрати автентичності, а також етичні дилеми, пов'язані з ініціативами корпоративної свідомості, які надають перевагу прибутку над системними змінами.

В якості висновку можна сказати, що поширення медитації усвідомленості та світського буддизму відображає відчутний культурний зсув у бік інтеграції давньої східної мудрості з сучасними потребами. Хоча ці адаптації демократизували доступ до цінних практик, вони також спонукають практиків і науковців критично оцінювати баланс між доступністю та автентичністю. Крім того, в деяких випадках медитативні практики виставляють ледь не панацеєю від ментальних проблем, хоча останні дослідження показують, що такий надмірний ентузіазм є сильно перебільшеним.

Використані джерела:

1. Why was MBSR Created? Mindful Leader. URL: <https://bit.ly/42nBeAO>
2. Lam Yuen Ching, PhD, 2024. Buddhist Mindfulness Versus Secular Mindfulness, P. 1. Buddhist Door Global. URL: <https://bit.ly/4h8jgGN>
3. Slott, Mike, 2018. Core Elements of a Secular and Socially Engaged Buddhism. Secular Buddhist Network. URL: <https://bit.ly/3Wuu8Xy>
4. Slott, Mike, 2012. A Missed Opportunity: a Review of "Secularizing Buddhism". Secular Buddhist Network. URL: <https://bit.ly/4jxqUMD>
5. Parcerisa Christine, 2019. Can Mindfulness Actually Help You Work Smarter? Life at Google. URL: <https://bit.ly/42sVGjO>
6. Headspace + Nike. Headspace. URL: <https://surl.li/hmlgil>
7. Awake@Intel. Mindfulness Program at Intel. URL: <https://surl.li/fvdumr>
8. Smith, Curtis. Michael Jordan and Mindfulness. Roundglass Living. URL: <https://surl.li>

ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЇЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ЄДИНУ ПРАВОСЛАВНУ ЮРИСДИКЦІЮ

Сарапін Олександр Васильович

кандидат філософських наук,

доцент кафедри релігієзнавства,

Київський національний університет

імені Тараса Шевченка

м. Київ, Україна

1. В православній конфігурації сучасної України домінантним видається статус Православної Церкви України, яка вже звикла до позитивних «одобрямс» і люб'язностей з боку владних структур, ЗМІ й особливо соціальних мереж. Утвердженню позитивного іміджу ПЦУ в суспільстві побіжно посприяли її патріотична позиція в роки російсько-української війни і декларативна підтримка політики уряду. До того ж у ЗМІ постійно наголошується на конструктивних зусиллях керівництва ПЦУ, її духовенства і мирян в їхніх спробах реалізації установки, направленої на єдність православних спільнот в країні. Принаймні, в суспільстві переважають схвальні відгуки з приводу діяльності ПЦУ і, відповідно, окреслюються її райдушні перспективи.

2. Проте спроби керівництва ПЦУ, направлені на демонстрацію привабливості своєї юрисдикції приводять, з одного боку, до возвеличення релігійної складової в суспільстві, яка по суті ототожнюється з духовністю, а з іншого, – видається гальмом на шляху досягнення реальної єдності нині конкуруючих між собою православних спільнот. Своєрідне підтвердження тому можна знайти в непродуктивних підсумках переговорів з приводу питання єдності українського православ'я делегації Константинопольського Патріархату з очільниками ПЦУ, УПЦ та УПЦ КП в серпні 2024 р.

3. ПЦУ офіційно позиціонує себе як «державницька Церква». Свідченням тому є неодноразові декларації митрополита Епіфанія. Для прикладу, він стверджував: «Помісна Українська Православна Церква ніколи не була, не є і не бажає бути «державною церквою», але ми є «державницькою Церквою», тобто як громадяни України та патріоти ми відстоюємо свободу,

незалежність, суверенітет і територіальну цілісність нашої країни» [2, с. 21]. Судячи з контексту, митрополит Епіфаній мав на увазі опікування інтересами держави, або ту діяльність, яка направлена на сприяння у справі зміцнення держави. Проте в подібних деклараціях відчутним є погодження з політикою латентного етатизму, до якої вдається влада. Причому митрополит Епіфаній неодноразово наполягав на існуванні зв'язку між єдиною Церквою і сильною державою. Для прикладу, під час урочистого молебну у Воскресенському соборі м. Рівне 21 жовтня 2024 р. він наголошував: «Без сильної, єдиної Української Церкви ми не збудуємо сильну, єдину українську Державу. Ці речі дуже взаємопов'язані. Ось чому ми створюємо нашу помісну Православну Церкву». [4].

4. ПЦУ також ідентифікує себе як єдина канонічна православна інституція в Україні. Словами митрополита Епіфанія: «З канонічної точки зору період розділення українського православ'я завершився у 2018 році завдяки рішенням Вселенського Патріархату та Об'єднавчому Собору, підсумком чого стало отримання Томосу про автокефалію. З того часу Православна Церква України – єдина канонічно сформована православна юрисдикція в Україні» [1, с. 20]. Проте очільник ПЦУ видає бажане за дійсне. Оскільки претензії на канонічну територію також висувають УПЦ та УПЦ КП. Остання *de jure* ліквідована, але *de facto* все-таки існує. Крім того, під сумнів слід поставити декларації митрополита Епіфанія про ПЦУ як найбільшу конфесійну організацію в Україні саме за кількістю громад. Для прикладу, він стверджує: «Православна Церква України відбулася й успішно утверджується: адже нині вона є найбільшим релігійним об'єднанням в нашій державі, в першу чергу – за рівнем самоідентифікації з нею наших співгромадян та суспільної довіри, але також і за кількістю громад, які складають нашу єдину духовну родину» [1, с. 22]. Хоча за даними ДЕСС на 1 січня 2024 року нараховувалось 8295 релігійних організацій ПЦУ і 10919 релігійних організацій УПЦ (МП).

5. Подібні твердження приховують в собі вказівку на винятковість ПЦУ як єдиної канонічної юрисдикції в Україні. Звісно, що з такої позиції видається неможливим конструктивний діалог з питання єдності українського православ'я. До того ж навряд чи будуть продуктивними переговори з позиції демонстрації зверхності над конкурентами з УПЦ. Для прикладу, митрополит Епіфаній стверджував: «Присутність на території українських єпархій структур Московської патріархії – як у вигляді так званої Київської митрополії, очолюваної митрополитом Російської Церкви Онуфрієм (Березовським), так і у вигляді єпархій на окупованих Кремлем територіях півдня і сходу України, прямо підпорядкованих Москві – є аномалією, порушенням канонічного порядку» [3, с. 10].

В такому разі проблематичними слід визнати твердження про

перспективи існування в конфесійному полі України єдиної православної структури в особі ПЦУ. Принаймні на засіданні Священного Синоду Константинопольського Патріархату (25 листопада 2024 р.), на якому відбулося обговорення звіту тих трьох ієрархів, які зустрічалися з очільниками православних структур в Києві, пролунали не досить обнадійливі пропозиції й навіть критичні зауваження. Зокрема, члени Синоду висловили думку про відсутність усіляких перспектив для діалогу між двома сторонами в Україні, оскільки і митрополит Епіфаній і митрополит Онуфрій «не бажають відступати від своїх позицій, щоб знайти спільну мову для порозуміння» [5]. Між іншим, очільник ПЦУ часто використовує ту саму риторику, яка тривалий час була характерною для керівництва УПЦ. Йдеться про реалізацію установки, в основі якої полягає приєднання, а не возз'єднання.

5. Насамкінець, згадаю про повчальну сентенцію Кипріяна Карфагенського: «Христова Церква єдина, бо один є Бог. і один є Ісус Христос – Будівничий Церкви» (Листи, 69, 6). Тільки з метою адміністративного упорядкування вона поділяється на патріархати, митрополії, архієпископії. Чи варто тоді вдаватися до конфесійної боротьби за території, які визнаються канонічними з погляду якоїсь однієї церковної структури?

З іншого боку, чи доречно ПЦУ дотримуватися курсу на канонічний унітаризм. Небезпеку реалізації такого курсу вбачаю у сковзанні в тенета церковного авторитаризму. На мою думку слід зважати на наявність своєрідного православного плюралізму сучасної України. Історичні метаморфози, які сталися з українським православ'ям незалежної України і спроби його політизації на різних етапах її розвитку спонукають визнати реалії функціонування кількох православних юрисдикцій. В якому форматі вони будуть функціонувати в найближчому майбутньому – покаже час.

Література:

1. Епіфаній, митрополит. Епіфаній. Відкрита, правдива, рідна – такою є і буде наша Церква. Помісна Церква. Український церковний вісник. 2023. № 12 (39). С. 20-23.
2. Епіфаній, митрополит. Доповідь Митрополита Київського і всієї України Епіфанія. Помісна Церква. Український церковний вісник. 2020. № 12 (16). С. 12-23.
3. Епіфаній, митрополит. Доповідь Предстоятеля на Помісному соборі 27 липня 2023 р. Помісна Церква. Український церковний вісник. 2023. № 10 (37). С. 8-19.
4. Православна Церква України. 21 жовтня 2024 р. URL: <https://www.facebook.com/Orthodox.in.Ukraine/posts/pfbid0hXTViXryPiXUmZlYbHLNHZZZwWkHjfofoPFc9wU2Z3z97ysUU4ihbpUdg3xotfKRzl>
5. Disappointment at the Phanar over the «Ukrainian issue». URL: <https://orthodoxtimes.com/disappointment-at-the-phanar-over-the-ukrainian-issue-upd/>

АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ У МЕДІЙНОМУ ВИСВІТЛЕННІ ВІЙНИ

Складан Андрій Анатолійович
аспірант кафедри богослов'я та релігієзнавства
Навчально-науковий інститут філософії
та освітньої політики
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова
м. Київ, Україна

Аксіологічні орієнтири православних церков у контексті медійного висвітлення війни є важливим аспектом аналізу ролі релігії в сучасних соціальних та політичних процесах. У період військових конфліктів – церкви, як носії духовних і моральних цінностей, стають впливовими учасниками суспільного дискурсу, формуючи світоглядні рамки, які впливають на громадську думку та настанови парафіян.

У формуванні українського аксіологічного наративу та поширенні ідей православних цінностей через медіа ключову роль відіграє спільний інформаційно-комунікаційний простір, який охоплює медійні інтерпретації у часовій і просторовій перспективі, включно з воєнним аспектом. Оскільки ідея ціннісних основ православ'я залишається визначальним чинником суспільної єдності, має спільне смислове поле з уніфікованою інтерпретаційною структурою, символічним та архетипним простором у сфері медіа, то, будучи джерелом впливу на соціум, є також відкритим полем для маніпуляцій.

Основною причиною викликів, що постають перед медіа фахівцями у аксіологічному вимірі висвітлення православних інституцій є недооцінка ролі релігійних практик – як традиційних, так і сучасних – які стають особливо значущими у періоди глобальних змін і суспільних трансформацій: зокрема у час війни. Ключовими викликами в медійному просторі є:

- політизація церкви, внаслідок чого різні православні церкви можуть займати протилежні позиції щодо конфлікту, що призводить до суперечливих меседжів у медійному просторі. Наприклад, непоодинокі окремі заяви можуть виправдовувати агресію, прикриваючись релігійною риторикою.

- маніпуляція релігійними цінностями, оскільки війна стає полем для інформаційних маніпуляцій, де релігійна риторика використовується для виправдання дій окремих політичних сил або мобілізації населення на підтримку певної ідеології.

- швидкість соціальних медіа, внаслідок чого формується фрагментарність оцінки дійсності – технології дозволяють оперативно поширювати

церковні заяви, але водночас збільшують ризик спотворення їхніх аксіологічних посилів, особливо в умовах інформаційної війни [3].

Медіа сфера функціонує завдяки узгодженій взаємодії суспільних інститутів, які формують дискурси та сприяють актуалізації соціокультурних значень. Це забезпечує ефективну комунікацію, етнокультурну свідомість українців та інформаційну стійкість у контексті боротьби за смисли й інтерпретації у медійному висвітленні війни. Наприклад, у 2022 році у перші дні повномасштабного вторгнення митрополит Епіфаній благословляє молитися за Україну, за воїнів та перемогу, рекомендує читати акафіст «Покрові Пресвятої Богородиці», символічно наголошуючи на духовному заступництві Богородиці над Україною. У зверненні незауважено називається, що напад Росії та Білорусі є неспровокованим, цинічним і суперечить як Божому закону, так і міжнародному праву. Він акцентує, що ті, хто веде цю війну, понесуть відповідальність перед Всевишнім і людством. Головним завданням українців митрополит вважає опір агресії, збереження порядку і виконання вказівок державної та військової влади. [2]. Підсумовуючи, у словах представника православної церкви ми бачимо знання і оперування поняттями до Святого Писання, міжнародного права, комунікацію з вірянами і інструкцію до дій, впорядковані думки, що створюють однозначність сенсів і логічно вибудований ряд.

Для порівняння православних ціннісних орієнтирів у питанні війни представників різних культурних і національних традицій можна навести цитату 2020 року з інтерв'ю російського протоієрея Дмитра Смирнова (за нетривіальним збігом – священнослужителя тієї країни, що на той момент уже 6 рік «визволяла Донбас»): «Ми йдемо на війну, не щоб вбивати, а щоб свою кров проливати – мета протилежна. Убивати - це коли людина вночі з ножем виходить на вулицю, щоб пограбувати людину: ось це вбивство; або він випив сам цілу пляшку sake (традиційний російський напій – курсор мій - А.С.), став п'яним і вбив свою дружину, звичайно це вбивство. А війна – це справа свята». [1]. У даній риториці відзначається підміна поняття, входження у «мову простого народу» і близьких, «споріднених» цільовій аудиторії прикладів, своєрідна «логіка», яку у Давній Греції не назвали б навіть софістичною.

Звернення до першоджерел і авторитетів дозволяє медіа транслювати чітку реальність, натомість заангажованість та підміна сенсових навантажень також дозволяє конструювати реальність «потрібну» відповідно до мети висвітлення [4].

Таким чином, ключовими ціннісними орієнтирами і завданнями на перспективу для православних церков у контексті медійного висвітлення війни можна відзначити:

- пріоритетність миру та справедливості – православні церкви тради-

ційно акцентують на миротворчій місії, закликаючи до припинення насильства, взаємного прощення та пошуку справедливого вирішення конфлікту; таким чином має здійснюватися пропагування ідеї ненасильства, збереження людської гідності та захисту невинних.

- захист національної ідентичності – православні церкви виступають як хранителі національних традицій, підкреслюючи важливість збереження культурної та духовної спадщини в умовах загрози; на практиці це може супроводжуватися наголошенням на боротьбі за збереження віри, мови та історичних цінностей.

- гуманістичний підхід – заяви та проповіді православних церков спрямовані на підтримку постраждалих: військових, мирних жителів, біженців; висвітлення важливості милосердя, допомоги нужденним та співчуття, наголошуючи на єдності у часи біди.

- моральна оцінка війни – у рамках медійного дискурсу православні ієрархи дають морально-етичну оцінку військових дій, вказуючи на необхідність осуду агресії, гріховності насильства та покаяння за скоєне; ефективним видається ідея наголошення духовного очищення та молитви як засобів досягнення внутрішнього та зовнішнього миру.

Медіа відіграють значну роль у трансляції аксіологічних орієнтирів православних церков під час війни. Вони стають каналом поширення морально-етичних принципів, водночас слугуючи інструментом впливу на суспільні настрої. Збереження автентичності духовних цінностей у цьому процесі є викликом, який потребує усвідомленого підходу з боку церков і медійників.

Література:

1. Война - это дело святое. Мультиблог протоиерея Дмитрия Смирнова. URL: <https://www.youtube.com/watch?v=mbn-YzIGIns>
2. Звернення Митрополита Епіфанія з приводу нападу на Україну. Православна церква України. 24 Лютого 2022. URL: <https://www.pomisna.info/uk/vsi-novyny/zvernennya-mytropolita-epifaniya-z-pryvodu-napadu-na-ukrayinu/>.
3. Яремчук С. С. Релігійні практики в сучасному соціумі : інституціональний контекст : монографія. Чернівці : Чернівець. нац. ун-т ім. Ю. Федьковича, 2020. 400 с. URL: <https://files.znu.edu.ua/files/Bibliobooks/Inshi78/0058241.pdf>
4. Целковський Г. Наративний аналіз православних відносин в Україні. СУЧАСНІ ДОСЛІДЖЕННЯ В СОЦІАЛЬНИХ НАУКАХ. Уманський університет. 2023, стор. 146-150 <https://eprints.cdu.edu.ua/6113/1/%D0%97%D0%91%D0%86%D0%A0%D0%9D%D0%98%D0%9A%20%D0%BC%D0%B0%D1%82%D0%B5%D1%80%D1%96%D0%B0%D0%BB%D1%96%D0%B2>.

Стадник Борис Миколайович

*аспірант, Національний університет біоресурсів
і природокористування України
м. Київ, Україна*

В сучасних умовах функціонування Української держави, відновлення культурно-самобутніх традицій українського народу та зростання його історичної самосвідомості популярності набуває ідея творення національної Церкви, що, знову ж таки, є невіддільним елементом національної ідеї або рельєфніше це можна назвати ідеєю національного поступу. В її реалізації вбачається дієвий засіб врегулювання міжцерковних конфліктів, зменшення напруженості в релігійному середовищі, особливо поміж православними юрисдикціями, досягнення консолідації та єднання українського суспільства загалом.

Процес історичної творчості людини значною мірою залежить від обсягу прав і свобод, які визначають її соціальні можливості і блага, забезпечують характер життєдіяльності, систему комунікацій, взаємодій, відносин людей у суспільстві. Важливим у цьому процесі постає християнська справедливість як чеснота, яка притаманна Богу. І якщо Бог справедливий, то й людина має бути справедливою до інших. В Біблії рідко зустрінеш слово «справедливість». Якщо вона і є, то більше пов'язана з милосердям і любов'ю. Є синонім слова «справедливий» – «праведний». Тобто, Бог праведний, Він судить по правді людей і їхні дії. Відповідно до Святого письма грішник має бути покараний, а праведник має отримати нагороду. В Біблії чітко зазначається, яку нагороду отримає той, хто дотримуватиметься Закону Божого, і яке покарання той, хто його порушуватиме [1, с. 265]. У Новому Заповіті теж підкреслюється, що коли людина робить добро – вона отримує блаженство. Водночас, не завжди вона отримує блаженство на землі. Господь каже, що праведна людина обов'язково буде нагороджена. Можливо, не в земному житті. І це теж прояв справедливості. Багато богословів задавалися питанням: чому у цьому світі стільки несправедливості? Навіть мудрий Соломон якось сказав, що мало не позаздрив нечестивцям, дивлячись на те, як добре у них все складається. Позаздрив би, якби не побачив їхній кінець. Нечестивці обов'язково отримають своє покарання потім, якщо не отримають його тут, при земному житті.

В православній церкві ми розуміємо, що земне життя – це лише підготовка до життя вічного. Зі Старого Заповіту ми знаємо, що людство пройшло крізь багато випробувань. І, здавалось би, це було несправедливо.

Але праведники, які крізь це пройшли, вже в Раю і користуються насолодою, яку їм Бог дарував за випробування, крізь які вони пройшли на Землі. Дуже легко людині визначити, справедливо вона вчинила, чи ні. Адже мірило справедливості Бог вклав у кожну людину – це совість. Якщо ми чинимо по совісті – отримуємо радість і задоволення. А якщо всупереч їй – відчуваємо тривогу і неспокій. Так що совість не дасть спокою людині. Совість – це як внутрішній суддя, з яким треба помиритися, для чого слід зробити те, що вона нам наказує зробити.

У нашому суспільстві є багато законів, яких ми повинні дотримуватися. Але якщо людина – християнин, то їй і законів писати не потрібно, вона й так буде чинити справедливо. По відношенню до себе ми повинні бути справедливі, а по відношенню до ближнього ми повинні проявляти любов, а не справедливість. У Старому Заповіті Бог вчив людей справедливості через правило «Око за око, зуб за зуб» поступово. Тобто, якщо людина тобі зробила зло – то не роби їй більшого зла. А в Новому Заповіті Ісус Христос ставить людство на нову сходинку, вищу, ніж справедливість. Він вчить справедливо ставитися до себе, але до іншого – з милосердям і прощенням. Любов вище справедливості, адже через любов ми допомагаємо людині виправитися. Тому найкраще покарання – це любов, адже завдяки любові людина змінюється, ми її перетворюємо з ворога на друга. Якби Бог був лише справедливим, а не милосердним, то ми би на Землі вже не жили. Ми робимо дуже багато поганих речей, але Бог терпить, тому, що він проявляє більше любові, аніж справедливості [2].

Є такий християнський девіз – люби ворогів своїх, ненавидь ворогів Божих і воюй з ворогами Батьківщини. А головний принцип християнської справедливості – роби так, як хочеш, щоб робили з тобою. Хочеш, щоб тебе любили – сам люби, хочеш, щоб тебе прощали – сам прощай. Православна Церква України вчить, що справедливість – це налаштованість душі. Вона безпосередньо пов'язана із відповідальністю. З християнської точки зору ми розуміємо справедливість, як дії і вчинки християнина, які співпадають з його обов'язками перед Богом і перед людьми.

Звісно, справедливість є. Тільки її завжди бракує. Часто люди запитують в тих чи інших випадках: «Хіба це справедливо?». Але ж хіба може бути Бог несправедливим? Безумовно, що ні. «Праведний Ти, Господи, і справедливі суди Твої» (Пс.118,137). Тому ми повинні самі оцінювати свої вчинки і бути справедливими до себе. Чи можна боротися за справедливість? Звичайно, починаючи із себе. Якщо кожен буде чинити відповідно до заповідей, то він цим самим відновлюватиме справедливість. Але якщо людиною керують власні меркантильні бажання і вона свідомо порушує заповіді, то як вона може боротися за справедливість? Якщо говорити про справедливість у розумінні римо-католицької церкви, то

варто говорити виключно у контексті Святого писання. І, зрозуміло, що в основі відповіді лежатиме 10 Божих заповідей, особливо – 2 з них: це «Люби Господа Бога свого всім серцем своїм і всією душею своєю» та «Люби ближнього свого, як самого себе». Якщо я собі бажаю добра, то й ближньому маю бажати всього доброго. Не можна, щоб моє бажання добра собі якимось чином порушувало добро мого ближнього.

Справедливість не належить до людини. Не людина є «законодавцем» справедливості. Звісно, в ході історичного процесу формується концепція справедливості у стосунках між людьми. Однак, її першоджерелом є Бог, який дав людям життя. І Господь є тим, хто вершить цю справедливість. Тому варто розглядати це питання і в контексті справедливості стосунків поміж Богом, як Творцем, та людиною, як творінням. Якщо проводити аналогії із Біблійним сюжетом, звернувшись до первородного гріха, то людина спочатку порушила гармонію стосунків із Богом, а потім це перейшло і на міжлюдські стосунки, на прикладі братів Каїна й Авеля. Після вбивства Авеля Бог говорить про те, що не було місця людській справедливості. Здавалось би, справедливою карою було б позбавлення життя Каїна, але ж Бог не вбиває його і не дозволяє це робити людям. Тому основна думка зводиться до того, що справедливість належить Богові, і людина повинна молитися до нього про цю справедливість.

Евангельські християни-баптисти вважають, що Бог сам наділяє окремих людей правом карати винних і відновляти справедливість. Справедливість Божественна - це коли ти робиш те, що заспокоює твого ближнього. Людська справедливість призначена не для людей духовних. Якщо духовна людина покладає надію на людську справедливість, то вона «нерозумна», оскільки в порівнянні зі «справедливістю Божественною людська дорівнює нулю». Але навіть і людина мирська, домігшись чогось у цьому житті, застосовуючи людську справедливість, не буде мати справжньої радості й душевного спокою.

З мирської точки зору справедлива та людина, судження якої засноване на людській справедливості. Однак досконалою є людина, що справедлива не за [законами] людської справедливості, а за Божественною правдою. У цьому випадку її благословляє Бог. Ніколи не домішуючи до своїх дій свого «я» і власної вигоди, я, можна сказати, змушую Бога послати мені Божественну Благодать. В такому розумінні, будь-яка, навіть найдосконаліша людська правда завжди має в собі людські начала. І поки в людині духовній жива правда людська, Дух намагається вивергнути з неї цю правду - як чужорідне тіло, а людина б'ється, то перемагаючи, то зазнаючи поразки, і душевно знесилюється. Проте, набувши Божественної правди, людина очищується і приймає Божественне просвіщення.

Отже, християнська справедливість у соціальному вимірі стосується

принципів і цінностей, закладених у християнському вченні, які повинні бути реалізовані в суспільстві. Вона є важливою складовою частиною християнської етики та моралі і проявляється у відносинах між людьми, зокрема в соціальній справедливості, рівності, підтримці вразливих груп населення, боротьбі з бідністю та нерівністю. Ось кілька основних аспектів цього поняття: справедливість як любов до ближнього. У християнстві справедливість не є лише юридичним або політичним принципом, а виражається через любов до ближнього. Ісус Христос навчав: «Люби ближнього свого, як самого себе» (Мт. 22:39). Це означає, що кожна людина має ставитися до інших з повагою, турботою та розумінням, що повинно проявлятися у соціальних відносинах. Християнська справедливість передбачає підтримку тих, хто найбільше потребує допомоги, таких як бідні, хворі, в'язні, сироти та вдови. Справедливість як рівність і рівні можливості. Так, всі люди, незалежно від соціального статусу, національності чи статі, мають рівні права перед Богом і мають бути рівними перед законом. Християнське вчення наголошує на тому, що «немає ні греків, ні юдеїв, ні чоловіка, ні жінки» (Гал. 3:28), тобто в очах Бога всі люди рівні. Це повинно відображатися в реальних соціальних відносинах: у забезпеченні рівних можливостей для всіх, у боротьбі з дискримінацією та соціальною несправедливістю. Справедливість як підтримка бідних і слабких. У Біблії багато разів підкреслюється, що Бог піклується про бідних і слабких. У Старому Завіті, в книзі Пророка Ісаї, написано: «Моїй душі приємна справедливість, а не жертви» (Іс. 1:11). Ісус Христос не раз звертав увагу на важливість допомоги нужденним: «Те, що ви зробили одному з братів моїх найменших, те ви зробили мені» (Мт. 25:40). Це закликає християн до активної участі в боротьбі з бідністю, нерівністю, соціальними і економічними проблемами. Справедливість і мир, християнська справедливість також пов'язана з миром і примиренням. Ісус Христос навчив своїх учнів бути миротворцями: «Блаженні миротворці, бо вони будуть зватися синами Божими» (Мт. 5:9). Справедливість у цьому контексті означає не лише відновлення рівноваги через покарання за злочини, а й знаходження шляхів до миру, примирення та прощення, особливо у випадках соціальних конфліктів. Справедливість як правосуддя і відповідальність, у християнстві також важлива роль належить правосуддю, яке повинно здійснюватися з добрими намірами і на основі істинної справедливості, а не людської корупції чи упередженості. Влада, яка здійснює правосуддя, повинна бути справедливою і відповідальною перед Богом і людьми, дотримуватися моральних стандартів і принципів Божого права. Економічна справедливість визначається тим, що християнство підкреслює важливість економічної справедливості. У Старому Завіті існують приписи про допомогу бідним і беззахисним, а в Новому Завіті

Ісус учить, що не можна служити двом богам: Богові та мамоні (Мт. 6:24). Християнська соціальна справедливість вимагає справедливого розподілу благ, боротьби з надмірним багатством одних за рахунок бідності інших, підтримки соціальної безпеки для всіх. Соціальна відповідальність християн потребує від християн бути активними учасниками соціальних змін, виступати за справедливість у суспільстві та брати участь у вирішенні соціальних проблем. Це проявляється в добродійній діяльності, волонтерстві, наданні допомоги нужденним, участі в політичному житті для забезпечення добробуту всіх членів суспільства [3].

Таким чином, християнська справедливість у соціальному вимірі охоплює широке коло питань, включаючи підтримку вразливих верств населення, забезпечення рівних можливостей, боротьбу з бідністю та соціальними нерівностями, а також підтримку миру і гармонії в суспільстві. Ці принципи мають бути основою для соціальної політики та практичної діяльності християн у їхньому повсякденному житті.

Література:

1. Филипович Л.О. Неорелігії в Україні в епоху постмодерну/Людмила Олексіївна Филипович//Українське релігієзнавство. Бюлетень УАР і Відділення релігієзнавства ІФ ім. Г. С. Сковороди. 2005. № 35. С. 261–279. (Християнство доби постмодерну : колективна монографія).
2. Релігійні чинники в політичному процесі України [Електронний ресурс] / Український незалежний центр політичних досліджень. 15.03.1996. Режим доступу до тексту : <http://www.ucipr.kiev.ua/publications/748>.
3. Про справедливість Божественну і людську https://www.truechristianity.info/ua/books/paisiy/paisiy_ua_03_008.php

ВІДНОСИНИ МУСУЛЬМАН, ПРЕДСТАВЛЕНИХ ДУХОВНИМ УПРАВЛІННЯМ МУСУЛЬМАН УКРАЇНИ, З ДЕРЖАВОЮ ТА ЇЇ СТРУКТУРАМИ

Тамім Ахмед М.М.

*доктор філософії з галузі «Богослов'я»,
голова Духовного управління мусульман України,
Президент Ісламського Університету,
Верховний муфтії України,
РО «Духовне управління мусульман України»,
Київська соборна мечеть «Ар-Рахма»*

У статті розкрито особливості роботи РО «Духовне управління мусульман України» в контексті взаємодії з державою та її органами. Наводиться досвід міжнародної та міжрелігійної роботи з метою досягнення згуртованості українського суспільства.

Ключові слова: мусульмани України, Іслам, Духовне управління мусульман України.

Духовне управління мусульман України було засноване з моменту набуття Україною незалежності з метою об'єднання мусульман у єдину правову структуру, яка забезпечує їхні релігійні потреби в навчанні та здійсненні Ісламських обрядів [1]. Воно має на меті також об'єднати мусульман як громадян України незалежно від національності й активізувати їхню роль у процвітанні країни, її безпеці та збереженні самотності [1].

За понад тридцять років свого існування ДУМУ провело сім з'їздів, підтверджуючи згуртованість українського суспільства, спростовуючи хибні стереотипи про Іслам, протидіючи екстремізму та ведучи здоровий діалог із представниками різних культур і релігій [1]. Важливим є також наголошення на ролі мусульман у процвітанні України.

Для досягнення цих цілей було необхідно забезпечити правовий захист мусульман України й активно співпрацювати з державними органами та спеціалізованими установами, щоб забезпечити належне виконання їхніх функцій і задовольнити наші законні потреби, зокрема у відкритті кладовищ і поверненні релігійних об'єктів, зокрема, мечетей. Водночас важливим був і внесок держави в підтримку єдності мусульманської громади, а також допомога нашої релігійній адміністрації у формуванні правильної громадської думки, де має бути чітке розмежування між Ісламом та екстремізмом. У цьому контексті ми також активно сприяємо протидії екстремізму.

ДУМУ також визнавало важливість налагодження контактів із

дипломатичним корпусом для встановлення зв'язків із міжнародним співтовариством, підкреслюючи свободу мусульман у виконанні своїх ритуалів і задоволенні релігійних потреб, а також їхню єдність із рештою українського суспільства. При цьому ДУМУ зберігало свою фінансову незалежність, територіальну цілісність і рішучу позицію проти політизації релігії, наголошуючи на важливості офіційного спілкування через дипломатичних представників з органами, що представляють мусульман цих країн. Це сприяло участі в міжконфесійному діалозі та об'єднанню зусиль проти екстремізму, насильства та ненависті. Із цією метою періодично проводилися зустрічі з представниками більшості ісламських, європейських та інших посольств [2].

Оскільки в українській мусульманській громаді значну частину складають національні меншини з різними культурними традиціями, для Духовного управління мусульман України було важливо сприяти об'єднанню представників цих громад, збереженню їхньої культури та формуванню позитивного іміджу їхніх діаспор у суспільстві. Це включало інвестиції, боротьбу з екстремізмом і залучення можливостей для розвитку громад. Основною метою цієї діяльності було забезпечення необхідної робочої сили для України та підтримка стабільності й процвітання країни в цілому.

Для зміцнення єдності суспільства була створена Всеукраїнська рада церков і релігійних організацій (ВРЦіРО), у діяльності якої з моменту її заснування ДУМУ бере активну участь, представляючи мусульман України. ДУМУ спільно з іншими релігіями працює над взаємодією з державними органами, спрямовуючи зусилля на ухвалення необхідних заходів, вирішення соціальних проблем, вивчення відповідних законів і підтримку країни як всередині, так і за її межами. Це дозволяє продемонструвати єдність суспільства, зміцнити стабільність і забезпечити соціальну допомогу.

Рада також відіграла важливу роль у вираженні вибору українського народу на користь розвитку в європейському напрямку. З цією метою ВРЦіРО організувала та продовжує організовувати низку візитів до європейських країн, зокрема до Ватикану, щоб представити народ України та підтримати державу в її європейських прагненнях. Одними з найбільш значущих візитів були поїздки до Європейського парламенту, Європейського Союзу, а також до Канади та США. Під час цих візитів відбувалися зустрічі з українською громадою за кордоном та офіційні переговори з представниками міжнародних громадських організацій із метою донесення позиції українського народу та звернення за міжнародною підтримкою, зокрема, після російської окупації українських територій.

Рада посилила свої позиції, щоб підкреслити солідарність і єдність

України. Її позиція завжди була спрямована на наголошення незалежності України та її повній територіальній цілісності. Ми впевнені, що Рада завжди представляла єдиний фронт, ставши голосом народу, незважаючи на політичні розбіжності, які виникали як до, так і після Помаранчевої революції та Революції Гідності.

Хоча ВРЦіРО та Духовне управління мусульман України не брали безпосередньої участі в політичній діяльності, вони, представляючи більшість українського народу, активно підтримували прагнення України до збереження єдності її земель та захисту незалежності. Це виражалося через моральну підтримку української армії, участь у бойових діях і надання допомоги суспільству через взаємодію із західними громадськими організаціями, що підтримували позицію України [3].

Крім того, на прохання ВРЦіРО, Духовне управління мусульман України виступило посередником через іноземні держави, зокрема Об'єднані Арабські Емірати та Ватикан, у процесі звільнення понад сімдесяти осіб, затриманих у Росії. Ми й надалі докладаємо зусиль, співпрацюючи з Еміратами та іншими країнами, для продовження цієї роботи, зокрема після моєї нещодавньої зустрічі з президентом Об'єднаних Арабських Еміратів.

З моменту здобуття Україною незалежності Духовне управління мусульман України активно розвивало відносини з Ісламськими країнами, представляючи Україну на міжнародних конференціях [2]. Сьогодні ця діяльність охоплює низку країн — від Індії, Бангладешу та Таджикистану до арабських, європейських країн та Америки. ДУМУ також активно залучене до роботи з міжнародними медіа, представляючи Україну на міжнародній арені та закликаючи до підтримки в боротьбі за звільнення українських земель і досягнення справедливого миру [2]. Ця тема порушувалась Верховним муфтієм України шейхом Ахмедом Тамімом під час його зустрічі з президентом Об'єднаних Арабських Еміратів, який пообіцяв зробити все можливе для досягнення миру.

Духовне управління також провело низку важливих візитів і зустрічей із представниками інших релігій у європейських країнах та США, підкреслюючи єдність українського народу, закликаючи до підтримки у протистоянні агресії та демонструючи згуртованість українського суспільства й територіальну цілісність України. Однією з останніх таких зустрічей стала участь ДУМУ минулого місяця в Саміті COP29 у Баку, де зібралися лідери різних релігійних організацій [2].

Мусульманська громада, як й інші українські спільноти, зазнала серйозних втрат під час окупації та російської агресії, що триває. Через бойові дії та російські бомбардування багато українських мусульманських сімей були змушені залишити окуповані території або території, що

постраждали від обстрілів, і виїхати з України, щоб захистити своїх дітей. Ворог намагався використати їхню присутність для демонстрації нібито підтримки окупації з боку народу України. Росія намагалася залучити деяких імамів для створення підконтрольного їй релігійного управління, що змусило багатьох імамів покинути свої мечеті та виїхати разом із громадянами з-під окупації.

Ми активно підтримуємо зв'язок із біженцями та внутрішньо переміщеними особами, щоб надати їм необхідну допомогу та сприяти їхньому поверненню додому, коли це стане можливим. Це стосується як тих, хто переселився з тимчасово окупованих на підконтрольні Україні території, так і тих, хто виїхав за кордон. Ми продовжуємо надавати підтримку в межах наших можливостей, аби забезпечити їм надію та допомогти відновити зв'язок із рідною землею.

Війна має завершитися, і наша мета — зберегти цілісність українських територій і повну незалежність нашої країни. Ми продовжуємо працювати в межах наших можливостей, незважаючи на втрати [4]. Багато наших синів, які віддали свої життя за звільнення українських земель, стояли пліч-о-пліч з іншими синами України. Проте ми також маємо турбуватися про майбутнє наших дітей, які перебувають за кордоном. Ми сподіваємося, що існують стратегічні плани та рішення, які мотивуватимуть їх повернутися додому, щоб вони не залишалися за межами країни через привабливі умови, що можуть їм бути запропоновані. Вкрай важливо, щоб інтелігенція та представники наступного покоління повернулися на Батьківщину й разом працювали над її відновленням і процвітанням.

Одним із наших сподівань є краще розуміння державної стратегії в цьому питанні й активна участь у реалізації планів, що сприятимуть поверненню наших громадян додому.

Література:

1. ДУМУ. islam.ua. URL: <https://bit.ly/49ckSfJ> (дата звернення: 27.11.2024).
2. Діяльність Муфтія України. islam.ua. URL: <https://bit.ly/418Shpr> (дата звернення: 28.11.2024).
3. Іслам в Україні - ДУМУ. Захищаємо свою землю. Мусульмани і війна., 2023. YouTube. URL: <https://bit.ly/3CXwLtl> (дата звернення: 28.11.2024).
4. Іслам в Україні - ДУМУ. Ми з вами!, 2022. YouTube. URL: <https://bit.ly/4g5rONW> (дата звернення: 28.11.2024).

АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ 1920-Х НА ДОНЕЧЧИНІ: КАМПАНІЯ ВИЛУЧЕННЯ ДЗВОНІВ З КУЛЬТОВИХ СПОРУД

Фесенко Андрій Миколайович

*кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри філософії
Національного технічного університету України
«КПІ імені Ігоря Сікорського», м. Київ, Україна*

Однією з трагічних кампаній, проведених більшовиками в рамках загальної антирелігійної політики в 20-х рр. XX ст., була кампанія по зняттю дзвонів з культових споруд. Дзвін у православній церкві супроводжував богослужіння, звучав під час божественної літургії, читання Євангелія, супроводжував хресні ходи, використовувався для збору населення, а також як сигнал тривоги (сполох). Боротьбу з ліквідацією дзвонів санкціонували спеціальною постановою РНК РСФРР ще 30 червня 1918 р., згідно з якою “ті, хто били на сполох, скликаючи населення, як контрреволюціонери віддавалися під суд революційному трибуналу”. Випадки “несанкціонованого” використання сполоху мали місце з перших років встановлення радянської влади. У договорах на оренду церков, що склалися виконкомом місцевих рад і релігійними громадами, останні брали зобов’язання не скликати народ “за допомогою дзвону і використовувати його проти радянської влади”. Спеціальною інструкцією НКЮ та НКВС РСФРР вводяться жорстокі обмеження щодо використання дзвонів, що буцімто порушували громадський спокій і права безвірних робітничих мас, особливо у містах, заважали праці й відпочинку населення.

Небезпека самочинного биття на сполох зберігалася й посилилася в 1929 р., коли розпочалося проведення суцільної колективізації сільського господарства і ліквідації куркульства як класу. Тому зняттям дзвонів з культових будівель радянська влада розраховувала не тільки частково розв’язати проблему з кольоровими металами, але й запобігти можливим антирадянським виступам. Щоб додати кампанії “законного характеру”, секретаріат Президії ВУЦВК 11 грудня 1929 р. обговорив питання “Про порядок вилучення дзвонів з молитовних будинків” і ухвалив відповідне рішення. Після посилянь на клопотання робітничих мас “про вилучення дзвонів” і “використання коштів від цього на культурно-соціальні потреби даної місцевості”, в ухвалі був визначений наступний порядок проведення цієї роботи: рішення про зняття дзвонів ухвалюється більшістю голосів на зборах громадян, що проживають в населеному пункті, після чого відповідні ради (сільська, селищна, міська) затверджують це рішення на

пленумах або засіданнях своєї президії. Остаточне рішення ухвалював губвиконком, і воно оскарженню не підлягало.

15 грудня 1929 р. була ухвалена інструкція і направлена в усі окружні адміністративні відділи НКВС УСРР. В ній зазначалося, що зняті дзвони підлягали реалізації місцевими радами через “Рудметалторг”, а отримані кошти мали бути направлені на “культурно-освітні потреби даної місцевості”. Проведення кампанії покладалося на органи НКВС УСРР. Зняті дзвони повинні були здаватися на металобрухт. До першого сорту були віднесені всі дзвони православних церков, до другого дзвони решти культових споруд (костюлів, кирх та ін.) Велику увагу лицемірно рекомендувалося звертати на дотримання техніки безпеки при знятті дзвонів, щоб уникнути нещасних випадків, які “ворожий елемент міг би використовувати для агітації”.

Відповідно до ознак (виготовлення до XIX ст., наявність підпису майстра і дати виготовлення, релігійних сюжетів або зображень різних діячів, орнаменту, геральдичних знаків і т.д.) всі дзвони були розділені на чотири категорії. До першої категорії були віднесені ті з них, які мали всі 7 вищезазначених ознаки. Вони, якщо мали “виняткове значення”, підлягали повному збереженню. До другої категорії належали дзвони “історико-культурні, художні”, від яких слід було зберегти тільки окремі деталі-медальйони, зразки орнаменту, написів та ін. Дзвони, віднесені до третьої категорії (теж “історико-культурні, художні”) рекомендувалося зважити і сфотографувати. До четвертої категорії була віднесена решта дзвонів, що підлягали переплавленню.

Кампанія зняття дзвонів розпочалася наприкінці 1929 – початку 1930 р., а під кінець 1935 р. майже завершилася. Окрім дзвонової міді, конфісковували залізо, латунь і бронзу. У ряді випадків віруючі, що були не в змозі зберегти всі дзвони, просили залишити хоча б по одному дзвону на храм. Але, не зважаючи на опір віруючих і їх клопотання до найвищих партійних органів, дзвони поступово були зняті з більшості культових споруд України і, за рідкісним виключенням, знищені. За два роки з церков Донеччини зняли дзвони загальною вагою десятків тон. Інколи дзвони використовувалися місцевою владою для своїх потреб. Так, при закритті Донецького міського цвинтаря місцевий виконком видав постанову, згідно з якою ліквідація міського цвинтаря супроводжувала передачею дзвонів каплички для пожежної команди міста.

Таким чином, у 20-ті роки XX ст. радянська влада вела цілеспрямовану боротьбу з релігією, складовою частиною якої була антирелігійна політика щодо представників духовенства, віруючих. Ставлення нової влади до православної церкви на Донеччини, як і до інших конфесій, визначалося статтею декрету “Радянська політика в релігійному питанні”. Оскільки

православна церква розглядалася як частина державного апарату Російської імперії, як знаряддя управління і панування експлуататорських верств над робітничим класом, то основна задача політики стосовно неї полягала в тому, щоб позбавити її домінуючої ролі серед інших конфесій, зменшити вплив церковників на людей. На території донецького регіону допускалося лише існування груп віруючих, яким надавалося право на відправлення культу, укладання договору з властями про оренду приміщення для богослужіння і запрошення священнослужителів для відправлення релігійних потреб.

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ»

Хаварівський Устим Богданович

*кандидат наук з державного управління, консультант,
Державна служба України з етнополітики та свободи совісті,
м. Київ, Україна*

20.08.2024 р., напередодні річниці Дня Незалежності України, Верховна Рада України проголосувала довгоочікуваний Закон № 3894-IX (відомий як проєкт № 8371), що отримав народну назву «про заборону московської церкви». Парламентський акт опублікований 24.08.2024, більшість його положень набрали чинності 23.09.2024.

Закон розрізняє іноземну релігійну організацію, діяльність якої в Україні заборонена (тобто – рпц) та афілійовані з нею вітчизняні релігійні організації, діяльність яких не допускається (унеможлиблюється).

Упродовж трьох місяців з дня опублікування Закону (до 24.11.2024) Кабінет міністрів України (КМУ), центральні органи виконавчої влади мали прийняти свої акти, зокрема про дослідження афілійованості, про дозвіл на міжнародні зв'язки, про заборону пропаганди «руссміру, про порядок видачі приписів про порушення законодавства, про передачу у безоплатне користування (позичку) культових будівель тощо.

Інші строки, встановлені Законом: після 23.11.2024 договори безоплатного користування або позички, або оренди державного та/або комунального майна, укладені з рпц достроково припиняються; до 23.12.2024 релігійні організації зобов'язані привести свою діяльність, статuti у відповідність з вимогами цього Закону; юридичні особи,

власником, учасником яких є рпц, повинні привести свою діяльність у відповідність з вимогами цього Закону. Санкція – заборона діяльності; до 24.02.2025 КМУ має здійснити встановлені законом заходи щодо повернення державного майна з користування юридичних осіб, власником, учасником яких є рпц; після 25.05.2025 набирають чинності зміни до Кодексу адміністративного судочинства України (КАСУ). Це відкриває можливість звернення з позовом до суду про припинення релігійної організації, що не виконала припису про усунення афілійованості.

Закон України «Про захист конституційного ладу у сфері діяльності релігійних організацій» передбачає: 1) ДЕСС веде перелік релігійних організацій, афілійованих з рпц; 2) РНБО застосовує обмежувальні заходи (санкції) до рпц; 3) договори оренди, найму, лізингу, інших форм користування чужим майном, вчинені між резидентами України та рпц, а також із зареєстрованими в Україні юридичними особами, власником, учасником яких є рпц, припиняються достроково; 4) рпц не може бути власником, учасником зареєстрованих в Україні юридичних осіб; 5) відносини (зв'язки / комунікації) релігійних організацій, інших юридичних осіб приватного права з рпц не допускаються, крім випадків, якщо вони здійснюються за погодженням ДЕСС; 6) використання релігійних організацій для пропаганди ідеології «руського міра», що суперечить інтересам національної та громадської безпеки, територіальної цілісності України, забороняється.

Законом внесено зміни до інших законодавчих актів України, що проаналізовані нижче.

Цивільний процесуальний кодекс України. Цивільні справи про припинення діяльності релігійної організації, позови в яких були подані до набрання чинності цим Законом і розгляд яких у суді першої інстанції не завершений шляхом ухвалення відповідного рішення суду, розгляд апеляційних і касаційних скарг, а також інших заяв, передбачених цим Кодексом, у таких цивільних справах, які були подані до набрання чинності цим Законом, продовжують розглядатися (завершуються) за правилами, що діяли до набрання чинності цим Законом.

Кодекс адміністративного судочинства України (з 25.05.2025) встановлює таку інстанційну юрисдикцію адмінсправ про припинення релігійної організації за позовом органу реєстрації: перша інстанція – апеляційний адміністративний суд в апеляційному окрузі, що включає місто Київ; друга (апеляційна) інстанція – Верховний Суд у складі колегії Касаційного адміністративного суду не менше ніж із п'яти суддів. Також КАСУ визначає особливості провадження у цій категорії справ (Стаття 289-9). Право звернутися з позовом про припинення релігійної організації має ДЕСС або ОДА (орган, уповноважений здійснювати реєстрацію статуту

відповідної релігійної організації). За подання до адміністративного суду позовних заяв та апеляційних скарг судовий збір не сплачується.

Перехідні положення КАСУ встановлюють, що в умовах воєнного стану в Україні, адміністративні справи за позовом до ДЕСС підсудні і вирішуються окружним адміністративним судом, територіальна юрисдикція якого поширюється на місто Київ (виключна підсудність).

Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації» обмежує діяльність релігійної організації, афілійованої з рпц та афілійованої з релігійною організацією, що афілійована з рпц; визначає сім критеріїв афілійованості; визнає право релігійних центрів (управлінь), монастирів, релігійних братств, місіонерських товариств (місій) на їх підлеглисть у канонічних та організаційних питаннях будь-яким діючим в Україні та за її межами релігійним центрам, крім центрів у країні-агресорі, та релігійним організаціям, афілійованим з рпц, і вільну зміну цієї підлеглості; встановлює додаткові вимоги до змісту Статуту, який має містити відомості про найменування, про органи управління релігійної організації, їхню компетенцію, порядок прийняття ними рішень; уточнює вимоги до документів, що подаються для реєстрації статуту (наприклад, три примірники Статуту; оригінал рішення про утворення релігійної організації тощо); доповнює підстави для припинення. Так додатковими підставами для припинення є: засудження її уповноважених осіб за вчинення злочину проти основ національної безпеки України або за вчинення кримінального правопорушення; невиконання припису про усунення порушення; виявлення неодноразових фактів використання релігійної організації для цілей поширення пропаганди ідеології «руського міра»; виявлення порушень вимог щодо створення і діяльності релігійної організації. Визначає процедуру дослідження питання щодо наявності ознак афілійованості релігійної організації, що діє в Україні, з іноземною релігійною організацією, діяльність якої в Україні заборонена. Забороняє використовувати або передавати державне / комунальне майно (культові будівлі, споруди) і майно рпц, а також релігійним організаціям, афілійованим з рпц. Договори користування чужим майном, укладені з релігійними організаціями, діяльність яких не допускається, припиняються достроково, через 60 днів з дня прийняття рішення про визнання відповідної релігійної організації афілійованою з рпц. Дає визначення понять «культова будівля, споруда», «комплекс культових будівель», «культове майно». У разі виникнення сумнівів щодо належності будівлі, споруди або майна до культових ДЕСС може призначити релігієзнавчу експертизу. Розширено повноваження ДЕСС (стаття 30).

Закон України «Про прокуратуру». Знято обмеження для Прокурора здійснювати представництво в суді інтересів держави у правовідносинах,

пов'язаних із діяльністю релігійних організацій. Тут вийшла неузгодженість, бо цю норму пропонувалося для того, щоб узгодити між собою Закон України «Про свободу совісті та релігійні організації», що нарівні з органом реєстрації статуту надавав прокурору право самостійно подати позовну заяву про припинення релігійної організації, та Законом України «Про прокуратуру», який не допускав здійснення прокурором представництва в суді інтересів держави у правовідносинах, пов'язаних із діяльністю релігійних організацій. В результаті, у Законі України «Про свободу совісті та релігійні організації» прокурора було вилучено з суб'єктів подання позову, а в Законі України «Про прокуратуру» прокурору дозволено здійснювати представництво в суді у справах, пов'язаних із діяльністю релігійних організацій.

Закон України «Про державну реєстрацію юридичних осіб, фізичних осіб — підприємців та громадських формувань». Уточнює суб'єкта державної реєстрації для релігійних організацій: ДЕСС - у разі державної реєстрації релігійних центрів, управлінь, монастирів, релігійних братств, місій та духовних навчальних закладів; обласні, Київська міська державні адміністрації - у разі державної реєстрації релігійних громад. Визначено, що державна реєстрація релігійних громад на підставі документів, поданих у паперовій або електронній формі, проводиться незалежно від місцезнаходження релігійної громади. Скасовано необхідність нотаріального засвідчення справжності підписів з обов'язковим використанням спеціальних бланків нотаріальних документів на рішенні уповноваженого органу управління релігійної організації (юридичної особи), що подається для державної реєстрації змін до відомостей про релігійну організацію, що містяться в ЄДР.

Закон України «Про оренду державного та комунального майна». Внесено узгоджувальні зміни з Законом України «Про свободу совісті та релігійні організації». Дозволено передачу релігійній організації в безоплатне користування (позичку) державного або комунального майна, яке є культовим майном (культовою будівлею, спорудою). Заборонено передавати державне/ комунальне майно в безоплатне користування (позичку), або оренду рпц та юридичним особам, власником, учасником яких є рпц, а також релігійним організаціям, афілійованим з рпц.

Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення». Скасовано обов'язок для релігійних організацій подавати інформацію про кінцевого бенефіціарного власника (КБВ) або про його відсутність та структуру власності для внесення до Єдиного державного реєстру юридичних осіб.

Закон України «Про заборону пропаганди російського нацистського

тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України, символіки воєнного вторгнення російського нацистського тоталітарного режиму в Україну» дає визначення терміну - ідеологія «русского міра». До визначення терміну - Пропаганда російського нацистського тоталітарного режиму, збройної агресії Російської Федерації як держави-терориста проти України – додано «популяризація ідеології «русского міра» у будь-який спосіб та/або будь-якими засобами».

2014 – 2024

**ВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ КАФЕДРИ БОГОСЛОВ'Я
ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО
УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА**

Целковський Геннадій Анатолійович

*Кандидат філософських наук, доцент,
докторант кафедри богослов'я та релігієзнавства
Навчально-наукового інституту філософії
та освітньої політики
Українського державного університету
імені Михайла Драгоманова,
м. Київ, Україна.*

За останнє десятиліття кафедра богослов'я пройшла складний період, пов'язаний з тривалою війною з росією, пандемією ковіду, реформами вищої освіти. На початку десятих років кафедра реагувала на освітні виклики, що полягали в прибиранні таких дисциплін як релігієзнавство та культурологія з загальнообов'язкових університетських дисциплін. Як зазначає дослідник західної вищої освіти соціолог Михайло Соколов, науково-педагогічні кадри, що несуть важливу суспільну функцію з відповідної експертизи, але з невеликою кількістю здобувачів освіти, підтримуються в західних університетах за рахунок поширення їхніх курсів для всіх спеціальностей, що подеколи викликає спротив «успішних» спеціальностей, таких як економіка чи право, але керівництво університетів, розуміючи сутність університету та науки як цілісного простору здобування нових знань та передачі їх новим поколінням, шукає розумний баланс запровадження гуманітарних дисциплін для негуманітарних факультетів, вводячи квоту цих дисциплін від 15 до 25 відсотків від загальної кількості

кредитів. Подібним інструментом для кафедри культурології постав курс «Українська культура», що уможливив підтримання науково-педагогічних працівників на кафедрі, які, в свою чергу, збагачували університетську науку публікаціями, дослідницькими проектами, громадською діяльністю, популяризаторськими заходами.

Іншою формою зростання освітньо-наукової діяльності кафедри стало введення нової спеціальності «Богослов'я», що, з одного боку, відповідало загальним трендам повернення богослов'я в університети, з іншого боку було інновацією, оскільки передбачало запровадження богослов'я в державному виші без прив'язки до конкретної конфесії, що виправдалося надалі. Значну роль відіграло запрошення професора Юрія Павловича Чорноморця як куратора наряду богослов'я та який очолив Спеціалізовану докторську раду з богослов'я та релігієзнавства. За 10 років були захищені дисертації відомих українських богословів та релігійних діячів – Р. Соловій, Ф. Стрижачук, О. Філоненко, С. Санніков, о. Кирило Говорун, о. Андрій Дудченко та багато інших. Драгоманівське богослов'я стало не просто академічною реальністю, але й діалогічною площадкою для різних богословів різних конфесій.

Крім наукового розвитку богослов'я, кафедра опікувалася інституалізацією богослов'я як академічної дисципліни, що супроводжувалася участю доцентів кафедри Т. Котлярової та В. Хромця в формуванні міністерської стратегії щодо акредитації богослов'я як університетської дисципліни та в міністерській комісії з визнання дипломів ВДНЗ. Активна участь кафедри у роботі комісії сприяла інтеграції духовної освіти в національну систему вищої освіти. Практична діяльність з інституалізації богословської освіти набула міністерської підтримки у вигляді надання бюджетних коштів на НДР «Розбудова академічного богослов'я в умовах освітніх трансформацій в Україні» (2017-2019, наук. кер. проф. В.Д. Бондаренко, заступник доц. В.Л. Хромець) в Центрі дослідження релігії при кафедрі культурології (кер. проф. В.Є. Єленський). В межах вказаної НДР були опубліковані 25 рецензованих міжнародних статей, 34 фахові статті, 7 монографій, захищені десятки дисертацій, в тому числі докторська В. Хромця.

Наступною діяльністю кафедри в сфері богослов'я стала підготовка фахівців на рівні магістратури, були відкриті магістерські та сертифікатні програми в співробітництві з Євро-Азіатською теологічною асоціацією: «Психологічне консультування та капеланство», «Політичне богослов'я», що отримали державну атестацію, та на яких навчалися як всі зацікавлені в богослов'ї, так і представники релігійних організацій, що отримали змогу отримати богословський диплом державного зразку.

Кафедра зробила титанічну працю, підготувавши десятки фахівців з

богослов'я рівня магістратури, кандидатів та докторів наук, при паралельній участі в адміністративно-експертному забезпеченню інституалізації богослов'я в національній освітній системі. Відповідно, в вересні 2018 році, після відокремлення культурології, кафедра отримала сучасну назву кафедра богослов'я та релігієзнавства.

Релігієзнавство, як ядерна спеціальність, зберігаючи спадковість та традиції, переживала власні трансформації, що були пов'язані з загальними освітніми та демографічними трендами. Релігієзнавство як освітня програма відокремилася від філософії, з відповідним прямим набором на релігієзнавство як спеціальність 031. На 2 курсі студенти мали можливість обрати одну зі спеціалізацій: «Філософія релігії», «Релігійна освіта» та «Релігійна журналістика». Популярності набула спеціалізація «Релігійна журналістика». Для бажаючих поступити до магістратури так само був вибір освітніх програм серед таких як: «Релігія та сучасні суспільні процеси» та «Соціально-політична етика та теологія». Випускники-релігієзнавці працюють в державних органах, аналітичних центрах, в навчальних закладах та медіа.

На кафедрі вийшов програмний навчальний підручник «Релігієзнавство» (2018, наук.ред. Д.В. Брильов), та колективна монографія «Антропологія релігії». Були захищені докторські дисертації В. Хромця, Д. Брильова, кандидатські А.М. Басаури Зюзіної, Р. Халікова, Г. Целковського.

Період пандемійної кризи, в яку увійшла українська система освіти, і початок повномасштабної війни відобразилося на кількості здобувачів релігієзнавчої освіти та на професорсько-викладацькому складі кафедри. Багато працівників кафедри посіли державницькі або академічні позиції, що сприяє авторитету рідної кафедри, яка підготували управлінські та експертні кадри для України.

Потреба держави під час війни в якісній експертизі та рекомендаціях щодо взаємодії з православними церквами України дозволила кафедрі богослов'я та релігієзнавства реалізувати бюджетну тему «Єдність православних в Україні як фактор національної безпеки» (2023-2025, наук.кер. проф. Ю.П. Чорноморець, заст. доц. Г.А. Целковський). Співробітники кафедри поставили амбітну мету з побудови моделі об'єднання та незалежнення православних в Україні, що буде сприяти національній згоді. Результати держтеми подаються як рекомендації державним службам та впроваджуються в навчальний процес з підготовки релігієзнавців.

Загальна тематика наукових інтересів кафедри відповідає науковій школі завідувача кафедри професора Віктора Дмитровича Бондаренка, знаного фахівця з державно-церковних відносин в Україні, в межах якої підготовлено багато докторів та кандидатів наук, вийшли друком

монографії та посібники.

На сьогодні кафедра залишається потужним та визнаним релігієзнавчим та богословським центром України. Відновлена бакалаврська програма з релігієзнавства та удосконалена магістерська програма «релігія та сучасні суспільні процеси», на якій навчаються 18 здобувачів освіти. Діють аспірантури з релігієзнавства та богослов'я, докторантура з 7 докторантами, що вказує на високий науковий рівень кафедри. Це відповідає показникам науково-дослідницьких установ, згідно співвідношення підготовки професійних та наукових кадрів.

Кафедра проводить та планує надалі проводити традиційні конференції: «Сучасний стан православ'я в Україні» (на початку весни кожного року) та «Державно-конфесійні відносини в Україні (наприкінці кожного року). Розширяти наукову діяльність шляхом участі в міжнародних проєктах та заходах. Планується розробка навчального посібника «Релігія та політика».

ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ДОСВІД КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖІННЯ

Шушпанніков Олег Миколайович

кандидат політичних наук,

старший науковий співробітник

Відділу організації наукових досліджень

Українського державного університету

імені Михайла Драгоманова, м. Київ, Україна

Особливості державно-церковних відносин в Україні вже тривалий час привертають увагу українських дослідників. Так Г. Сергієнко виходячи з конституційних положень про відокремлення церкви від держави, визначає ці відносини саме як «модель світської держави» [3, с. 56]. Також не можна не погодитися з іншим дослідником Д. Вовк, який в свою чергу визначає українську модель державно-церковних відносин як «автономну... та в цілому прийнятну для вітчизняних реалій сьогодення» [1, с. 180].

Але, слід зазначити, що сучасні реалії ставлять перед нашим демократичним суспільством нові виклики. Так зокрема, повномасштабне вторгнення країни-агресора Росії стало вагомим чинником впровадження в Збройних силах України (та інших військових формуваннях) капеланського

служіння, із використанням досвіду держав – членів НАТО.

Відповідно до цього й відбувається еволюційний перехід від «світської» до «європейської» моделі задоволення релігійних потреб військовослужбовців (як вагомої та найбільш впливової частини держави), що передбачає впровадження безпосередньо у структуру Збройних сил України штатних посад військових капеланів (душпастирів). Також поступовій трансформації державно-церковних відносин у військових підрозділах нашої країни саме до «європейської» моделі сприяє орієнтація політичного курсу України на європейську та євроатлантичну інтеграцію.

Важливість ідейних засад нації в процесі формування громадянського суспільства саме у військовий час актуалізують ціннісні орієнтації військовослужбовців, які ціною свого життя захищають недоторканість та самостійність нашої держави.

Важко не погодитися з відомою тезою, про те що якщо народ не буде годувати своїх солдатів, то рано чи пізно йому доведеться годувати чужих. Це безумовне беззаперечне ствердження, але в той же час, слід зазначити, що не тільки матеріальне забезпечення військових підрозділів є суттєво важливим, а й не менш важливою є мотиваційна складова діяльності військовослужбовців. Бо, як відомо, сама по собі зброя без воїнів не працює.

Свідоме та глибоке переконання військовослужбовців у своєму священному обов'язку щодо захисту національних інтересів власної країни у поєднанні із високою психологічною культурою, формують із пересічного громадянина справжнього та мужнього захисника, який свідомо здатен виконувати будь які бойові завдання по захисту своєї країни.

Незворотній та поступовий процес формування нових демократичних цінностей в підрозділах Збройних сил України (та інших військових формувань) має на меті не лише створення розвиненої системи гуманітарної політики, а й перш за все продуману виховну роботу з військовослужбовцями. Умови сьогодення диктують необхідність створення нових підходів, які будуть формувати у військовослужбовців високий рівень національної свідомості та патріотизму. Все це безумовно вимагає наполегливої та цілеспрямованої виховної роботи в якій релігійний чинник має досить суттєвий історичний вплив.

Початком християнського релігійного впливу на військових вважають діяльність Святого Мартина Турського, який врятував жебрака від холодної смерті за допомогою свого плаща (капи). В подальшому він став покровителем французької королівської династії [2].

Наразі військові капелани пліч-о-пліч воюють із військовослужбовцями Збройних сил України (та інших військових формувань) не лише у духовній сфері. Вплив військового капелана важко переоцінити, бо він частіше за все є єдиною людиною яка безпосередньо підтримує бойовий та моральний

дух у військових підрозділах. Їх правовий статус вже закріплений у низці міжнародних та національних законів. Військові капелани (душпастирі) в українському війську мають статус військовослужбовця. Вони офіційно прирівняні до заступників командирів полку або батальйону та мають особистого помічника зі зброєю, тому що капелани не мають власноруч застосовувати зброю. Хоча це питання є дуже спірним і можливо буде вирішуватися подалі в іншому ключі.

Військові капелани мають певні обов'язки, до яких належить: контроль морального стану військовослужбовців, проведення богослужінь, моральні настанови бійцям перед бойовими завданнями, підтримка цивільних сімей військовослужбовців, освячення зброї, відспівування та поховання полеглих воїнів. Перший випуск військових капеланів відбувся в греко-католицькому Храмі Святої Софії Премудрості Божої, де диплом про спеціальну підготовку навіть отримала перша жінка-капелан, молодший лейтенант Олександра Андріяшина [5].

Наразі, переважна більшість військових капеланів (душпастирів) в Україні є священиками ПЦУ, що підпорядковуються безпосередньо Синодальному управлінню військового духовенства. Але слід зауважити, що в лавах капеланів також є й капелани з Департаменту військового капеланства УГКЦ, капелани з Першого українського батальйону військових капеланів від протестантських пасторів, а також імами – капелани-мусульмани тощо [7].

Світова практика доводить, що військовий капелан перш за все має бути душпастирем, не зважаючи ні на які обставини, саме в цьому й полягає його позитивний вплив на військовослужбовців та нагадування їм, що вони є воїнами та захищають свою Батьківщину і тому знищення ворога в даних обставинах ні в якому разі не гріх, а виконання Волі Божої.

Виходячи з того, що кожен громадянин має повне право виключно на своє ставлення до будь-яких релігійних конфесій, то й становлення комплексу державно-церковних відносин має базуватися в першу чергу на партнерських взаємовідносинах державних інституцій та релігійних організацій, які мають будуватися на засадах взаємоповаги, толерантності та відповідальності сторін.

Таким чином, виходячи із світового та вітчизняного досвіду, слід зазначити, що позитивний вплив Інституту військових капеланів (душпастирів) на розвиток державно-церковних відносин може бути ефективним лише за умови виконання розгалуженого комплексу заходів спрямованих на морально-психологічне забезпечення та патріотичне виховання військовослужбовців Збройних сил України та інших військових формувань.

Література:

1. Вовк Д.О. Право і релігія: загальнотеоретичні проблеми співвідношення: монографія. Харків: Право, 2009. 224 с.
2. Святий Мартин Турський, єпископ. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://credo.pro/2022/11/72256>
3. Сергієнко Г.Л. Роль конституційно-правового регулювання відносин держави і релігійних організацій у гарантуванні свободи віросповідання в Україні : дис. ... канд. юрид. наук. Харків: Національна юридична академія України імені Ярослава Мудрого, 2004. 209 с.
4. У ЗСУ вже призначили 78 штатних військових капеланів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bit.ly/3TGz3Cj>
5. У храмі Святої Софії відбувся перший випуск військових капеланів. [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bit.ly/3VJFUNY>
6. Указ Президента України №641/2022 «Про внесення змін до Положення про проходження громадянами України військової служби у Збройних Силах України»
7. Хто такий військовий капелан та яку роль він виконує на війні? [Електронний ресурс]. Режим доступу: <https://bit.ly/4a7LSgl>

ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ

Левочко Р. І.

*ієрей, магістр богослов'я та релігієзнавства,
викладач кафедри Священного Писання та богослов'я
Волинської православної богословської академії,
військовий капелан 6 прикордонного Волинського загону,
м. Луцьк, Україна*

Сьогодні сфера діяльності Служби військового капеланства набирає стрімкого розвитку. Адже в умовах збройного конфлікту в Україні, викликаного військовою агресією Російської Федерації, роль капеланів зросла як у психологічному, так і в моральному аспекті. Правове регулювання цієї сфери в Україні знаходиться в процесі активного розвитку, спрямованого на забезпечення належного функціонування інституту військового капеланства. 30 листопада 2021 р. президент України Володимир Зеленський підписав Закон «Про Службу військового капеланства» № 1915-ІХ, який набрав чинності наступного року та згодом тричі зазнав правок. Проте це не єдиний нормотворчий документ, який регулює діяльність військових капеланів.

Правовою базою діяльності Служби військового капеланства є Конституція України [2], Закони України «Про службу військового капеланства» [6], «Про свободу совісті та релігійні організації» [5], «Про військовий обов'язок і військову службу» [4], «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей» [7], інші закони України,

прийняті на їх виконання нормативно-правові акти Верховної Ради України, Президента України, інших органів державної влади, міжнародні договори України, згоду на обов'язковість яких надано Верховною Радою України.

Провідний нормотворчий акт у даній спеціалізації – Закон України «Про Службу військового капеланства» [6], який набрав чинності у перший рік повномасштабного вторгнення Російської Федерації в Україну, регулює відносини у сфері реалізації конституційного права на свободу світогляду та віросповідання особового складу військових формувань України, зокрема, регламентує правовий статус військових капеланів, вимоги до осіб, які можуть здійснювати капеланську діяльність, та визначає правові й організаційні засади і принципи діяльності Служби військового капеланства. Завдяки цьому Закону священнослужителі зареєстрованих в Україні релігійних організацій отримали право займати штатні офіцерські посади військових капеланів (окрім осіб, котрі належать до релігійної організації, що визнана такою, що входить до структури (є частиною) релігійної організації, керівний центр (управління) якої знаходиться у державі агресорі (РФ)).

Відомий англійський вчений А. Т. Бейкер зауважує, що військове капеланство – це діяльність, яка передбачає внутрішнє покликання та подальше інституційне доручення [1, с. 56]. Якщо покликання походить від Бога, то доручення походить від інституції, яка наймає капелана. У військових структурах України не тільки очікується, але й вимагається, щоб усі нові капелани отримували повноваження офіцерів із урахуванням особливої ролі їхньої не комбатантської служби. Це особи, попередньо призначені та направлені своїми релігійними організаціями як священнослужителі, які отримали мандат від імені Державної служби України з етнополітики та свободи совісті, на право здійснення капеланської діяльності у певній військовій структурі та переходять до виконання обов'язків в рамках спеціалізованого капеланського служіння. Християнський богослов Н. Т. Райт відзначає цей двоетапний процес у служінні апостола Павла: «Крім того, [Павло] чітко дає зрозуміти, що його покликання та доручення відповідають стародавній пророчій традиції, на зразок служіння Ісаї, Єремії чи самого Іллі». Павло перетворився з гонителя Церкви на проповідника Євангелія. Майбутні капелани переходять від покликання Богом до затвердження своєю релігійною організацією і, нарешті, до призначення установою [8, с. 219].

Таким чином ми спостерігаємо інституційну двоїстість галузі військового капеланства, адже її представники не лише пов'язані з двома основними соціальними інституціями, але і є їх повноправними членами. Попри те, що капелан залишає своє церковне середовище, при цьому він зберігає повноцінний священничий статус. Виклики інституційного дуалізму природно породжують рольовий конфлікт, який очевидно не має звичайного вирішення. Тому капелани повинні вчитися провадити свою діяльність в умовах даного конфлікту, сприймаючи його як органічну ознаку, при цьому, під час втрати рівноваги зміщаючись у бік священничої

ролі, як їх основного та першопочаткового покликання.

Варто відзначити й певні виклики у правовому полі внаслідок деяких причин, що стосуються забезпечення духовно-релігійних потреб українських військовослужбовців. При тому, що Конституція України забороняє утворення національної релігії – «жодна релігія не може бути визнана державою як обов'язкова» (стаття 35) [2], – та ж сама Конституція захищає права українського народу на свободу світогляду і віросповідання. Відтак кожен громадянин має законне право сповідати будь-яку релігію на власний розсуд або ж відмовитися від такої участі. Військові капелани служать на відносно плюралістичній та багатоконфесійній арені українського війська і тому повинні формувати неупереджене пристосування до усіх релігійних потреб, виявляючи своє служіння рівною мірою по відношенню до всіх людей у межах установи.

Відтак ідейна правова підстава для існування Служби військового капеланства в Україні – це спільний знаменник, який підтримує 35 статтю Конституції України стосовно «свободи віросповідання». Визначаючи капеланське служіння, як таке, варто зазначити, що його «ціль полягає у тому, щоб надати вільне сповідання релігії для будь-якого військового, не лише для тих людей, які мають тотожні капелану релігійні переконання» [3, с. 70]. Тобто капелани надають можливість для будь-кого сповідати чи не сповідати, релігію, як особистий вибір та стиль. Саме тому капеланство продовжує розвивати забезпечення духовно-релігійних потреб військовослужбовців враховуючи плюралізм у співпраці й гарантуючи рівносильний доступ для представників різноманітних віросповідань.

Висновки. Військове капеланство в Україні має вагому правову основу, яка забезпечує реалізацію конституційних прав військовослужбовців на свободу віросповідання. Прийняття спеціалізованого Закону «Про службу військового капеланства» № 1915-IX стало важливим кроком у розвитку цієї сфери, однак залишається необхідність удосконалення нормативно-правового забезпечення, підвищення кваліфікації капеланів та розширення їхньої інтеграції у систему морально-психологічного забезпечення війська. Перспективною сферою подальшого розвитку є залучення міжнародного досвіду для покращення функціонування капеланської служби.

Література

1. Бейкер А. Основи капеланства: практичний посібник. Кембридж, 2011. 164 с.
2. Конституція України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0_%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text (11.11.2024)
3. Пеґет Н. Праця капелана. Вашингтон: Judson Press, 2008. 156 с.
4. Про військовий обов'язок і військову службу: Закон України від 25.03.1992 р. № 2232-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2232-12#Text> (11.11.2024)
5. Про свободу совісті та релігійні організації: Закон України від 23.04.1991 р. № 987-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/987-12#Text> (11.11.2024)
6. Про службу військового капеланства: Закон України від 30.11.2021 р. № 1915-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1915-20#Text> (11.11.2024)
7. Про соціальний та правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей: Закон України від 20.12.1991 р. № 2011-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (11.11.2024)

8. Wright T. Paul: A biography. San Francisco: HarperOne, 2018. 464 p.

ЗМІСТ

ПРАВОСЛАВНИЙ ІДЕАЛ ЛЮДИНИ ЯК СКЛАДОВА ЦІННІСНО-ДУХОВНИХ ОРІЄНТИРІВ СУЧАСНОГО ВІРУЮЧОГО Апаршин Іван Олександрович.....	5
АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В КОНТЕКСТІ НОВІТНЬОЇ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ Бондаренко Віктор Дмитрович.....	9
РЕЛІГІЙНІ ПРАВА І СВОБОДИ ТА НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА: ВИКЛИКИ В УМОВАХ ВІЙНИ Бучма Олег Васильович.....	12
ЦЕНТРАЛЬНИЙ ОРГАН ВЛАДИ У СПРАВАХ РЕЛІГІЙ У РОЗВ'ЯЗАННІ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ПРОБЛЕМ В НЕЗАЛЕЖНІЙ УКРАЇНІ Висоцька Тамара Михайлівна.....	16
БЕЗПЕКА ЯК ЗБЕРЕЖЕННЯ ДУХОВНОГО ЦЕНТРУ ОСОБИСТОСТІ: РЕЛІГІЙНИЙ КОНТЕКСТ Гаврилюк Тетяна Вікторівна.....	19
ПСЕВДОРЕЛІГІЙНИЙ КОНЦЕПТ «РУССКОГО МИРУ» ЯК АПОЛОГЕТ ВІЙНИ Гордієнко Михайло Григорович.....	22
ПРАВОСЛАВНА КОНЦЕПЦІЯ «КАНОНІЧНОЇ ТЕРИТОРІЇ» ЯК ФАКТОР ВПЛИВУ НА НАЦІОНАЛЬНУ БЕЗПЕКУ Зрум Олександр Сергійович.....	27
ДЕРЖАВА ЯК ФАКТОР УДОСКОНАЛЕННЯ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН Корицький Ярослав Броніславович.....	30
МІЖПРАВОСЛАВНІ ПРОТИРІЧЧЯ – ЦЕНТРАЛЬНА ПРОБЛЕМА МІЖЦЕРКОВНИХ ТА ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В СУЧАСНІЙ УКРАЇНІ Кушнірчук Василь Анатолійович.....	33
РЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА ОКУПАЦІЙНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ НА ДОНЕЧЧИНІ (2014-2024 РР.) Луковенко Ілля Геннадійович.....	35
РЕЛІГІЙНА СКЛАДОВА СИСТЕМИ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ Медвідь Федір Михайлович.....	39
КОНФЕРЕНЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ЦЕРКОВ: РЕАКЦІЯ НА РОСІЙСЬКУ АГРЕСІЮ ПРОТИ УКРАЇНИ Моїсєєва Т.М., Капаціна А.О.	42
ДІЯЛЬНІСТЬ УКРАЇНСЬКОЇ ГРЕКО-КАТОЛИЦЬКОЇ ЦЕРКВИ З ПСИХОЛОГІЧНОЇ ДОПОМОГИ ПІД ЧАС ВІЙНИ Недавня Ольга Володимирівна.....	45

ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНІ ВІДНОСИНИ В СЛОВАЧЧИНІ Палінчак М.М., Джурджа А.Ю.	49
«ЕСТОНСЬКИЙ СЦЕНАРІЙ» І УКРАЇНСЬКА АВТОКЕФАЛІЯ: ДЕРЖАВА ТА ЦЕРКВА Пахіль Віталій Володимирович	52
МЕДИТАЦІЯ УСВІДОМЛЕНOSTІ ТА СВІТСЬКИЙ БУДДИЗМ: СХІДНА ДУХОВНІСТЬ У ПСИХОТЕРАПЕВТИЧНІЙ ТА КОРПОРАТИВНІЙ ІНТЕРПРЕТАЦІЇ Пілецький Євген Анатолійович	56
ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ: АНАЛІЗ ЇЇ САМОІДЕНТИФІКАЦІЇ І ПЕРСПЕКТИВ ПЕРЕТВОРЕННЯ В ЄДИНУ ПРАВОСЛАВНУ ЮРИСДИКЦІЮ Сарапін Олександр Васильович	59
АКСІОЛОГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ПРАВОСЛАВНИХ ЦЕРКОВ У МЕДІЙНОМУ ВИСВІТЛЕННІ ВІЙНИ Складан Андрій Анатолійович	62
ХРИСТІЯНСЬКА СПРАВЕДЛИВІСТЬ В СОЦІАЛЬНОМУ ВИМІРІ Стадник Борис Миколайович	65
ВІДНОСИНИ МУСУЛЬМАН, ПРЕДСТАВЛЕНИХ ДУХОВНИМ УПРАВЛІННЯМ МУСУЛЬМАН УКРАЇНИ, З ДЕРЖАВОЮ ТА ЇЇ СТРУКТУРАМИ Тамім Ахмед М.М.	70
АНТИРЕЛІГІЙНА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ 1920-Х НА ДОНЕЧЧИНІ: КАМПАНІЯ ВИЛУЧЕННЯ ДЗВОНІВ З КУЛЬТОВИХ СПОРУД Фесенко Андрій Миколайович	74
ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ЗАКОНУ УКРАЇНИ «ПРО ЗАХИСТ КОНСТИТУЦІЙНОГО ЛАДУ У СФЕРІ ДІЯЛЬНОСТІ РЕЛІГІЙНИХ ОРГАНІЗАЦІЙ» Хаварівський Устим Богданович	76
2014 – 2024 ВОЄННЕ ДЕСЯТИЛІТТЯ КАФЕДРИ БОГОСЛОВ'Я ТА РЕЛІГІЄЗНАВСТВА УКРАЇНСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ ІМЕНІ МИХАЙЛА ДРАГОМАНОВА Целковський Геннадій Анатолійович	80
ОСОБЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ДЕРЖАВНО-ЦЕРКОВНИХ ВІДНОСИН В УКРАЇНІ: ДОСВІД КАПЕЛАНСЬКОГО СЛУЖІННЯ Шушпанніков Олег Миколайович	83
ПРАВОВА ОСНОВА ДІЯЛЬНОСТІ ІНСТИТУТУ ВІЙСЬКОВОГО КАПЕЛАНСТВА В УКРАЇНІ Левочко Р. І.	86

НАУКОВЕ ВИДАННЯ

ГУМАНІТАРНИЙ КОРПУС

Випуск 54

У збірнику подано наукові статті за матеріалами Міжнародної науково-практичної конференції «Державно-церковні відносини в

Україні: стан та виклики» (5 грудня 2024 р.)

та II Міжнародної науково-практичної конференції «Наука та суспільство: міждисциплінарні підходи та новітні дослідження» (31 січня 2025 р.).

Друкується за оригінальними авторськими текстами.

Редакційна колегія не несе відповідальності за авторську редакцію поданих матеріалів.

Верстка та оригінал-макет Мохонько Віталій